

Δρος ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΑΝΔΗΛΗ
Χημικοῦ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

(1895 - 1950)

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΩΝ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

- «Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ρουσοπούλου» (1895-1922)
- «Ἀρχιμήδης» τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου (1899-1925)
- «Δελτίον τῆς Φυσιολογικῆς Ἑταιρείας» (1906-1909)
- «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ», τοῦ Σπ. Παπανικολάου (1906-1914, 1920-1940)
- «Ἔργα», τοῦ Κλεισθένη Φιλάρτου (1925-1932)
- «Δελτίον τῆς Ἑταιρείας τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν» (1920-1922)
- «Δελτίον Φυσικῶν Ἐπιστημῶν» (1934-1940)
- «Χημικὰ Χρονικά», τῆς Ἐνώσεως Ἑλληνων Χημικῶν (1936-)
- «Ἐφημερὶς τῶν Χημικῶν» (1933-1938)
- «Τεχνικὰ Χρονικά», τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος (1932-)
- «Τεχνική», τῆς Ὀμοσπονδίας Τεχνικῶν Ἐπιστημόνων (1943-1948)
- «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου», τοῦ Μιχ. Ἀναστασιάδη (1947-1949)
- «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις», τοῦ Σπ. Βοβολίνη (1934-)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1977

Οί θετικές επιστήμες, μετά τὸν τελευταῖο μεγάλο πόλεμο, παρουσιάζουν καὶ στὴν Ἑλλάδα διαρκή πρόοδο. Τὰ ἀνώτατα μορφωτικά ἰδρύματα συνεχῶς πληθύνονται, νέα ἐρευνητικά κέντρα δημιουργοῦνται καὶ οἱ σχετικές ἐπιστημονικές ἐκδόσεις, συγγραμμάτων καὶ περιοδικῶν, πολλαπλασιάζονται κατὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ βελτιώνονται κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ περιεχομένου. Στους σημερινούς ἐπιστήμονες, αὐτῶν τῶν κλάδων, ποὺ ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι ἀρκετὰ σεβαστός, παρέχονται ἂν ὄχι ἄφθονα, ὅπωςσδήποτε ἐπαρκῆ τὰ μέσα γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης τους.

Ἡ προηγηθεῖσα ὁμως ἐποχή, τῶν τελευταίων πρὸ τοῦ 1900 χρόνων καὶ τῆς πρώτης 50ετίας τοῦ αἰῶνα, ὑπῆρξε, γι' αὐτὴ τὴ πλευρὰ τῆς ἐπιστήμης, πολὺ καθυστερημένη στὸ τόπο μας. Ἐλλείπαν τ' ἀπαιτούμενα μορφωτικά καὶ ἐργαστηριακὰ μέσα καὶ ὑστεροῦσε, ἀπίστευτα, τὸ γιὰ τὸν τομέα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἐνδιαφέρον τῆς υπεύθυνης κυβερνητικῆς ἡγεσίας.

Παρὰ τοῦτο δὲν ὑπῆρξε ἀπολύτως στείρα. Οἱ τότε ἐπιστήμονες πολλὰ προσέφεραν γιὰ τὴν ἀνάδειξι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τους. Στὴν ἀδιαφορία καὶ πολλές φορές στὴν ἀντίδρασι ποὺ συναντοῦσαν ἀντέτασαν, ἀκούραστοι, ἡρωϊκούς ἀγῶνες καὶ προσωπικές θυσίες.

Πιστεύω πὼς γιὰ κάθε πνευματικὸ τομέα, ἡ γνῶσι τῆς προΐστορίας του, ἀποτελεῖ πολὺτιμο ὁδηγὸ. Καὶ ἐπειδὴ, κατὰ τὰ περασμένα χρόνια, ιδίως τὰ μετὰ τὸ 1922, ἀπὸ τὴ κίνησι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὴν Ἑλλάδα πολλὰ ἐγνώρισα καὶ σὲ πολλὰ εἶχα προσωπική ἀνάμιξι, ἐθεώρησα χρήσιμο νὰ παρουσιάσω τὸ εἰς τὴ διάθεσί μου ἱστορικὸ ὑλικὸ κι ἀκόμα ἐκεῖνο ποὺ μποροῦσα νὰ συγκεντρώσω.

Μ' αὐτὴ τὴ πρόθεσι, τελευταῖα, παράλληλα μὲ τις ἄλλες ἐπιστημονικές ἀπασχολήσεις μου, ἔγραψα κι ἐξέδωσα δυὸ βιβλία. Τὸ «Πενήντα χρόνια ζωῆς καὶ δράσεως τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν» καὶ τὸ «Θεμελιώται τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἡ ἐποχή τους». Ἐπίσης πολλὰ ἱστορικῶ περιεχομένου ἄρθρα στὰ περιοδικὰ «Χημικὰ Χρονικὰ» καὶ «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησι». Μ' αὐτὲς τις προσπάθειές μου, ἐὰν δὲν ἐξαντλῶ τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ, ὅπωςσδήποτε, πιστεύω, πὼς δημιουργῶ μιὰ ἀπαρχή. Ὅτι παρέχω μιὰ μικρὴ βοήθεια σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἐπιχειρήσῃ, τώρα ἢ ἀργότερα, τὴ πληρέστερη ἱστορικὴ ἔρευνα. Ἀκόμη πὼς ἱκανοποιῶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐκεῖνων ἐκ τῶν νέων ἐπιστημόνων ποὺ θέλουν νὰ γνωρίσουν τὴν ἱστορία τοῦ κλάδου τους καὶ τοὺς ἀγῶνες τῶν προγενεστέρων τους.

Μέσα σ' αὐτὲς τις νέες ἀπασχολήσεις μου ἀνήκει καὶ ἡ παροῦσα ἔρευνα. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς δράσεως τῶν περιοδικῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ποὺ σταδιοδρόμησαν, γιὰ μικρὸ ἢ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, κατὰ τὴ πρώτη 50ετία τοῦ αἰῶνα μας. Φυσικὰ τῶν σημαντικωτέρων. Διότι ὑπῆρξαν καὶ ἄλλες μικρότερες ἐκδόσεις, συνήθως βραχυχρόνιες, γιὰ τις ὁποῖες, δυστυχῶς, δὲν μπόρεσα νὰ εὔρω ἐπαρκῆ στοιχεῖα ὥστε νὰ τις συμπεριλάβω.

Ἡ Διεύθυνσι τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως», ποὺ μὲ τιμὰ παραχωρώντας μου συχνὰ τις στήλες τοῦ περιοδικοῦ τῆς, πάντοτε ἐνθουσιώδης καὶ συγκινητικὰ πρόθυμη, γιὰ τὴν ὑποστήριξι τέτοιων πνευματικῶν προσφορῶν, ἐδημοσίευσε, σὲ σειρά ἀρθρῶν, τὴν παροῦσα ἔρευνά μου, στὰ τεύχη τοῦ ἔτους 1977. Τὸ παρὸν εἶναι συγκέντρωσι τοῦ ὑλικοῦ αὐτῶν, ὡς ἀνάτυπὸν των.

Δρ ΙΩ. Δ. ΚΑΝΔΗΛΗΣ

Ἀθῆναι, Νοέμβριος 1977

Τὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια ποὺ συνθέτουν τὴν ἔρευνα αὐτὴ (πλὴν τοῦ ΣΤ') δημοσιεύθηκαν στὰ τεύχη Μαΐου, Αὐγούστου, Ὀκτωβρίου, Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου 1977 τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως».

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

A.

Το «Δελτίον τής 'Ακαδημίας Ρουσοπούλου» (1895-1922)
'Ο 'Αρχιμήδης» του Πολυτεχνικού Συλλόγου (1899-1925)

Του Δρος **ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΑΝΔΗΛΗ**, χημικού, πρώην Προέδρου τής 'Ενώσεως 'Ελλήνων Χημικών

Μετά τόν τελευταίο μεγάλο πόλεμο και την παραγμένη περίοδο πού τόν άκολουθήσε, συγκεκριμένα μετά τόν 1950, σημειώνεται νέα εποχή αναπτύξεως τών θετικών και τεχνικών επιστημών στην 'Ελλάδα. Νέες σχολές, για τούς σχετικούς κλάδους, ιδρύονται, άνώτατες, άνώτερες και μέσες, έρευνητικά έργαστήρια και κέντρα δημιουργούνται και πολλοί δικοί μας έπιστήμονες, έδω και στις ξένες χώρες, άφαιρώνονται στη σπουδή, την έρευνα και γενικά στην καλλιέργειά τους. Παράλληλα, ή δημοσίευσι συγγραμμάτων και περιοδικών εκδόσεων, τών επιστημών αυτών, συνεχώς πολλαπλασιάζεται και αύξάνει τόν αριθμό τους και ή εμφάνισί τους, όσον και ή επιστημονική στάθμη τής ύλης τους.

Κατά τὰ τελευταία όμως χρόνια του περασμένου αιώνα και την πρώτη 50ετία του τωρινού, ή αντίστοιχη κίνησι υπήρξε πολύ περιορισμένη. Ύστερουσαν τότε τὰ εργαστηριακά μέσα και έσπάνιζε τὸ χρέημα και λίγοι ήσαν οί έπιστήμονες πού άφιερώνονταν σ' αυτούς τούς σκοπούς. Ύπῆρξε άριθμητικά πολύ μικρή ή παρουσίασι σχετικών επιστημονικών συγγραμμάτων και πρό παντός ή διατήρησι επιστημονικού περιοδικού Τύπου. Οί όλίγες μικρές προσπάθειες, ειδικώτερα στόν τομέα τών περιοδικών, όφειλόμενες σέ ένθουσιώδεις πρωτοπόρους, πού άγωνίζονταν νά ξεπεράσουν τίσ άνυπέρβλητες δυσκολίες και τὰ πτωχά μέσα τής εποχής τους, είναι άξιες ιδιαίτερης προσοχής. Οί σχετικοί άγώνες τών επιστημόνων αυτών άποτελούν πολύτιμο ιστορικό δίδαγμα και χρήσιμο παράδειγμα για τούς σημερινούς διαδόχους τους.

Η παρούσα άνασκόπησι έχει αυτών άκριβώς τόν σκοπό. Με σειρά άρθρων νά ιστορήσει τίσ σημαντικώτερες από αυτές τίσ προσπάθειες τών περιοδικών εκδόσεων τής πρώτης 50ετίας του αιώνα μας, πού είναι άφιερωμένες στη σπουδή τών φυσικών και τεχνικών, γενικώτερα, επιστημών και νά παρουσιάσει τούς συγγραφείς και τούς εκδότες τους, πού εργάστηκαν γι' αυτές.

Προτού όμως άσχοληθούμε με τίσ δραστηριότητες αυτής τής χρονικής περιόδου, θά πρέπει με πολλή συντομία νά ίδουμε και τὸ τί γίνονταν προγενέστερα. Τόν περασμένο αιώνα, κατά τὸ τέλος του, από τὸ 1875 και ύστερα, τὰ ένδιαφέροντα τών θετικών επιστημών και τών εφαρμογών τους, με άρθρα εκλαϊκευμένης περισσώτερο μορφής, και ή ειδησεογραφία για τίσ τεχνικές πρόόδους, έφίλοξενούντο στα περιοδικά τής φιλολογικής και λογοτεχνικής ύλης. Μερικά από τὰ φύλλα αυτά, τὰ γενικής μορφής, πού άλλα εκδιδόνταν στην 'Αθήνα και μερικά στο έξωτερικό (Παρίσι, Τεργέστη, Κωνσταντινούπολι, Σμύρνη, 'Αλεξάνδρεια κ.λ.), ήσαν από κάθε πλευρά άξιόλογα και για τὸ περιεχόμενό τους και για την εμφάνισί τους. Θαυμάζονται και από τούς σημερινούς αναγνώστες τους άκόμα, παρά τὸ πάραυμα ένός ολόκληρου αιώνα από την εποχή τής εκδόσεώς τους.

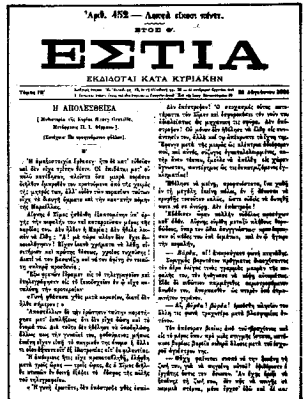
Η «ΕΣΤΙΑ»: ΕΝΑ ΘΑΥΜΑΣΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΥΛΗΣ

'Ενα από αυτά τὰ παλαιά περιοδικά, πού ξεχωρίζει για τή γενικότητα και την άξία τής ύλης του και δίκαια κατέχει την πρώτη θέση, ήταν ή «'Εστία». 'Εκδιδόταν στην 'Αθήνα και πρωτοκυκλοφόρησε τὸ 1876, συνεχίζοντας έκτοτε, άδιάκοπα, μέχρι τὸ 1894. Τόν χρόνο εκείνο μετετρέπη από τόν Γ. Δροσίνη, ένα από τούς ιδρυτές και εκδότες του, σέ καθημερινή άπογευματινή έφημερίδα, φιλοδοξώντας νά συναδεύωσθι στις στήλες της την πολιτική με τή λογοτεχνία. Μιά δύσκολη άπόπειρα, πού πιστευόταν άκατόρθωτη, κι όμως, σέ πέισμα τών κακών προβλέψεων, έσημείωσε έξαιρετική επιτυχία. Τὸ φιλολογικό περιοδικό έγινε ή γνωστή έφημερίδα «'Εστία», πού από τότε συνεχίζει άκαταπόνητη την μαχητική της δράσι.

Ευτύχησα νά έχω στη βιβλιοθήκη μου άρκετούς τόμους τών χρόνων τής άκμής του περιοδικού «'Εστία» (1884-1894) και συχνά τους ξεφυλλίζω με συγκίνησι και θαυμασμό. Κυκλοφορούσε κάθε Κυριακή σέ 16σέλιδα τεύχη, με πλούσια και πολύμορφη ύλη. Οί σελίδες του, μεγάλο σχήματος, δίσηπτες και καλοτυπωμένες, κινούσαν τὸ ένδιαφέρον του αναγνώστη τους για την προσεγγμένη από κάθε πλευρά εμφάνισί τους. Εύρισκε σ' αυτές, ό,τι τὸ εκλεκτότερο προσέφερε, την εποχή εκείνη, ή ελληνική και ή ξένη λογοτεχνία.

Δίπλα στα όνόματα φημισμένων πεζογράφων και ποιητών, πού από τίσ σελίδες τής «'Εστίας» παρουσίαζαν την πνευματική τους παραγωγή, βρίσκονταν και τὰ όνόματα φημισμένων διδασκάλων και έρευνητών τών θετικών επιστημών, με μελέτες ιδιαίτερης άξίας τής ειδικότητός τους. Παραδειγματικά αναφέρουμε ένα μεγάλο και λεπτομερειακό δημοσίευμα, σέ πολλές συνέχειες, του Νικολάου 'Αποστολίδη για τόν τρόπο του πολλαπλασιασμού, τή ζωή και την εξάπλωσι τών «μυρμηκων, μελισσών και σφηκών», μελέτες του Θεοδώρου Χαλδράιχ για την ελληνική χωρίδα, και άλλες άλλων μεγάλων φυσιοδιδών, πού διακριθήκαν σάν έρευνητές και πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι. Σ' ένα από τούς τελευταίους τόμους τής «'Εστίας» δημοσιεύεται σέ συνέχειες μία άξιόλογη εκλαϊκευτική μελέτη πού έχει τὸ τίτλο «'Η ιστορία ένός κηριού». 'Ο συγγραφέας της, πού κρατάει την άναυμία του, κατορθώνει με πολύ επάγωγο τρόπο —ξεκινώντας από τὸ φαινόμενο τής φλόγας πού μάς δίνει ένα κερι, από την παραφίνι του, δηλαδή, και τὸ φιλίτι— νά μάς γνωρίσει τίσ κυριώτερες οργανικές ένώσεις και τίσ ιδιότητές τους, κάνοντας μία περιληπτική παρουσίασι τής 'Οργανικής Χημείας.

Οί περιπτώσεις όμως περιοδικών σάν την «'Εστία», πού φιλοξενούν σποραδικά και δημοσιεύματα αναφερόμενα στις θετικές επιστήμες, είναι σπάνιες. 'Απόπειρες μόνο γίνονται εκδόσεως περιοδικών αποκλειστικά τεχνικών. 'Όσα εμφανίζονται είναι βραχύβια και περιορίζονται στην κυκλοφορία μόνο μερικών φύλλων. 'Ενα από αυτά είναι τὸ περιοδικό «Μηχανική 'Επιθεώρησις» —προσριζόμενο για τούς τότε μηχανικούς— πού ή ζωή του δεν έκράτησε παρά μόνο δύο χρόνια (1887-1889). 'Εκείνο πού δικαιολογημένα κατέχει την πρώτη θέση στις σοβαρές περιοδικές εκδόσεις, τίσ αποκλειστικά άφιερωμένες στις θετικές επιστήμες και τίσ τεχνικές τους εφαρμογές, είναι τὸ «Δελτίον τής Βιομηχανικής και 'Εμπορικής 'Ακαδημίας», όργανο τής ιδιωτικής σχολής πού ιδρύθηκε (και λειτουργήσε επί ολόκληρου 25ετίας) από τόν διαπρεπή χημικό 'Οθωνα Α. Ρουσόπουλο.

Ο **ΟΘΩΝ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ** ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ

Προτού άσχοληθούμε με τὸ περιοδικό αυτό, πού εμφανίστηκε τὰ τελευταία χρόνια του περασμένου αιώνα και αποτέλεσε σταθμό, σχεδόν την άφετηρία, για τή διάδοσι, στο έρύτερο κοινό, τών εφηρμοσμένων επιστημών, θά πρέπει νά μιλήσουμε για τή σχολή αυτή, πού σταδιοδρόμησε άπόδοτικώτατα επί πολλά χρόνια και δημιούργησε νέα εποχή, μεταξύ

του παραγωγικού κόσμου: τη γνωστή με τὸν περιληπτικό τίτλο «Σχολή Ρουσοπούλου».

Ὁ Ὄθων Ρουσόπουλος, γιὸς τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς (σκαπτικῆς καταγωγῆς) Γερμανίδος Λουίζας Μούραιη, γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα στίς 25 Δεκεμβρίου/6 Ἰανουαρίου 1856. Ὁ πατέρας του, διάσημος φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος, καθηγητὴς ἀργότερα στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε γεννηθῆ στὸ Βογατσικό τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ὁ Ὄθων ἐσπούδασε ἀρχικὰ κι ἐπῆρε τὸ δίπλωμα φυσικομαθηματικό ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιό μας. Κατόπιν εἰδικεύθηκε στὴ χημεία, φοιτώντας πρῶτα στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἀνοβέρου καὶ ὕστερα τοῦ Βερολίνου. Ἐργάστηκε κοντὰ στὸν διάσημο καθηγητὴ, ἐφευρέτη τῶν χρωμάτων ἀνιλίνης, Χόφμαν, τοῦ ὁποῦο διετέλεσε, ἐπὶ δύο χρόνια, ἐπιμελητῆς μετὰ τὸ διδακτορικό του δίπλωμα. Στὴν Ἑλλάδα γύρισε τὸ 1885. Ἐδίδαξε χημεία στὸ Πανεπιστήμιο σὰν ὑφηγητῆς καὶ στίς σχολῆς Ἐδελπίδων καὶ Δοκίμων σὰν καθηγητῆς (1887-1894). Ὑπῆρέτησε ἀκόμα σὲ θέσι χημικοῦ στὸ Χημεῖο τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ καὶ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Προτάθηκε δύο φορὲς νὰ καταλάβῃ πανεπιστημιακὴ ἔδρα. Τῆ δεύτερη φορὰ προτάθηκε, ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ 1912 (Καραθεοδωρῆς, Σκουφός, Ἀραπίδης), μαζὶ μὲ ἄλλους, ὡς ἱκανός, ἀλλὰ τελικὰ διωρίστηκε ὁ συνυποψηφίος του Γ. Ματθαίου. Τὸ 1894 ἴδρυσεν τὶς σχολές του, τῆς Ἀκαδημίας, καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο τὸ περιοδικό τους. Τὸ 1915 ἐξελέγη βουλευτῆς Φλωρινῆς καὶ κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἀρτισύστατο τότε ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἀπέθανε, ἀπὸ συγκοπὴ καρδιάς, τὸ βράδυ τῆς 28ης Μαΐου 1922. Ἡ δραστηριότης τοῦ Ρουσοπούλου, ἡ διορατικότης του, τὸ πολὺπλευρο τῆς φωτισμένης ἐπιστημονικῆς προσφορᾶς του καὶ τὸν ἀγώνων του, κυρίως γιὰ τὴν ἀνάδειξι τῆς οἰκονομίας τοῦ τόπου μας, ἀνοιξαν καὶ ἐφώτισαν μεγάλους καὶ καινοῦργους γι' αὐτὴν δρόμους.

Ἡ σχολή του, ποὺ ὑπῆρξε τὸ μεγάλο καὶ κύριο ἔργο του, πρωτολειτούργησε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1894 καὶ εἶχε ἀποστολὴ τὴν ἐκπαίδευσι στελεχῶν γιὰ τὴ μόλις τότε ἐμφανιζομένη, νηπιακὴ ἀκόμη, βιομηχανία μας. Χωρίζονταν ἀρχικὰ σὲ τρία τμήματα: Τὸ Ἐμπορικὸ γιὰ τὴ μόρφωσι διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τὸ Βιομηχανικὸ γιὰ τὴ μόρφωσι χημικῶν τῆς βιομηχανίας καὶ τὸ Γεωργικὸ γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι γεωπόνων. Ἀργότερα καὶ ἄλλες παράλληλες προσπάθειες ἔγιναν, γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι ἐμποροπλοιαρχῶν καὶ σιδηροδρομικῶν καὶ τὴν ἀρτία ἐργαστηριακῆ ἀσκήσι, οἱ ἀπόφοιτοι τῆς σχολῆς ἀποκοῦσαν γερὰ μέρη.

Ἡ διδασκομένη ὄλη δὲν ἦταν βέβαια τῆς στάθμης τῶν ἀνωτάτων πανεπιστημιακῶν σχολῶν, οὔτε χρειαζόταν νὰ ἔχουν οἱ νεοεισαγόμενοι ἀπολυτήριο γυμνασίου. Παρὰ τοῦτο, ὅμως, χάρις στοὺς διδάσκοντας ἐξαιρετικούς καθηγητὰς, τὸ καλὰ καταρτισμένο πρόγραμμα μαθημάτων καὶ τὴν ἀρτία ἐργαστηριακῆ ἀσκήσι, οἱ ἀπόφοιτοι τῆς σχολῆς ἀποκοῦσαν γερὰ μέρη.

Οἱ χημικοὶ τοῦ Ρουσοπούλου, παρ' ὅτι δὲν ἦσαν ἰσότιμοι μὲ τοὺς πανεπιστημιακοὺς ἐπιστήμονες, προσέφεραν ἰσάξεις ὑπηρεσίες γιὰ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογές τῆς χημείας καὶ ὑπῆρξαν πολὺτιμα στελέχη τῆς ἀρτισύστατης βιομηχανίας μας, ἡ ὁποία, στὰ πρῶτα βήματά της, ἐπὶ μιὰ δλοκλήρη 25ετία (1895-1920), ὅση ἦταν καὶ ἡ ζωὴ τῆς σχολῆς, στηρίχθηκε καὶ προχώρησε κυρίως χάρις στοὺς ἀποφοίτους της. Οἱ χημικοὶ Ρουσοπούλου βαστήξαν, αὐτοὶ περισσότερο, τὸ βῆρος τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, καὶ μερικὲς φορὲς ἀκόμα καὶ τὴ διεύθυνσι τῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὰ τμήματα τῆς σχολῆς (ἢ, ὅπως ἀνομάστηκαν, «οἱ σχολῆς Ρουσοπούλου») κατὰ τὰ μεταγενέστερα χρόνια διαμορφώθηκαν κατὰ εἰδικότητα ὡς ἑξῆς: Ἀνωτέρα Ἐμπορικῆ, Χημικῆ-Βιομηχανικῆ, Γεωργικῆ, Μηχανουργικῆ, Ἀρχιτεκτονικῆ καὶ Μεταλλευτικῆ-Μεταλλουργικῆ. Γιὰ τοὺς μαθητὰς ποὺ ἤθελαν νὰ ἐγγραφῶν σ' αὐτὰς καὶ δὲν εἶχαν γυμνασιακὸ ἀπολυτήριο προβλεπόνταν ὑποχρεωτικὰ διετὴς φοίτησι στὸν προπαιδευτικὸ σχολεῖο Ρουσοπούλου (εἶδος πρακτικὸ γυμνασίου) γιὰ τὴ συμπλήρωσι τῆς βασικῆς τους ἐκπαιδεύσεως.

Δὲν εἶναι ὅμως σκοπὸς αὐτῆς μας τῆς ἔρυνας ἡ λεπτομερειακὴ περιγραφὴ τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀποστολῆς τῶν σχολῶν τοῦ Ρουσοπούλου, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πρωτοπόρου διδασκάλου τῆς χημείας στὸν τόπο μας, τοῦ ἐνθουσιώδους δραματιστοῦ, ποὺ δίκαια ἀποκλήθηκε ἀργότερα

Τὸ κτίριο, στὸ ὁποῖο ἐστεγαζόντο οἱ Σχολῆς Ρουσοπούλου καὶ καὶ τὸ περιοδικό τους, στὴν Πλατεῖα Κάνιγγος (1896-1922). Τελευταία φωτογραφία λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν κατεδάφισι του (1975).

«Ἰούλιος Βῆρον τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας». Δίδουμε μὲ συντομία τὸ διάγραμμά της μόνο. Ἰδρύθηκε καὶ λειτουργήσε ἀρχικὰ στὸν Πειραιᾶ, μὲ συμπαραστάτη τὸν μεγάλο βιομήχανο τῆς ἐποχῆς καὶ δήμαρχο της τότε Θ. Ρετινῆ. Μετὰ τὰ δύο πρῶτα ἐκεῖ χρόνια της, μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα (1896) καὶ ἐγκαταστάθηκε, σ' ἓνα εὐπαρουσιαστὸ μέγαρο στὴ γωνία Ἀκαδημίας καὶ Βερανζέρου, ἐπὶ τῆς Πλατείας Κάνιγγος, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τὴ διάλυσί της (1922). Ἀργότερα, γιὰ τὴν ἀσκήσι τῶν σπουδαστῶν της, ἀπέκτησε ἰδιόκτητο μικρὸ ἰοנוπειεῖο, ἐλαιουργεῖο καὶ σαπωνοπειεῖο στὴν ὁδὸ Ψαρομυλῆς καὶ μικρὸ ἀγρόκτημα, γιὰ τοὺς σπουδάζοντας γεωπονικῆ, στὸ Ψυχικό.

Ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισι της ἡ σχολὴ ἐκίνησε πανελλήνιο (ἐθνικὸ θὰ πρέπει νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε) ἐνδιαφέρον. Ἡ φήμη της γρήγορα ξεπέρασε τὰ στενὰ ὄρια τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Νέοι καὶ ἀπὸ τὸν ἔξω ἑλληνισμὸ ἐγγράφονταν καὶ φοιτοῦσαν σ' αὐτὴν. Παίρνοντας τὸ πτυχίο τους, μὲ ἐφόδιο τὰ διδάγματά της, ἐργάζονταν κατόπιν ἀποδοτικὰ στὰ διάφορα παραγωγικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος καὶ στίς ἀκμάζουσες τότε ἑλληνικὲς παροικίες τὸ ἔξωτερικόν, ἰδίως τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν. Ἡ ἐθνικὴ πραγματικὰ ἀποστολὴ τῆς θαυμαστῆς ἐκπαιδευτικῆς πρωτοβουλίας τοῦ Ρουσοπούλου, ποὺ ἀποτελέσε τὴν πρώτη στροφὴ τῆς μορφώσεως τῶν νέων πρὸς τὶς τεχνικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογές τους, τὶς μέχρι τότε σχεδὸν ἀγνωστες, ἐπιβραβεύθηκε μὲ τὸ νὰ τύχῃ ἡ σχολὴ του τῆς προστασίας τοῦ Ἐθνάρχῃ Βασιλεῖα Γεωργίου τοῦ Α' (1900) καὶ τοῦ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ τοῦ Γ' (1901). Δεῖγμα ἀκόμα τοῦ θαυμάσιου ποῦ κίνησε εἶναι καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ μας εὐεργέτη Γρ. Μαρασλῆ (250.000 χρυσῆς δραχμῆς), γιὰ τὴν οἰκοδόμησι εἰδικῶν γι' αὐτὴν μεγάρων. Τὸ κτίριο ἔγινε, ἀλλὰ, μὲ τὴν παρέμβασι τῶν κρατικῶν ζηλοφθοβούντων, ἡ ἐπιθυμία τοῦ δωρητοῦ — ποῦ ἐν τῷ μεταξύ εἶχε πεθάνει — ποτὲ δὲν ἐκπληρώθηκε. Χρησιμοποίηθηκε τὸ κτίριο αὐτὸ γιὰ ἄλλους κρατικὸς σκοποῦς.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ «ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ»

Ὁ Ρουσόπουλος, ἀπὸ τὸ πρῶτο ξεκίνημα τῆς σχολῆς του, κατάλαβε ὅτι γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐδραίωσι της ἀπαραίτητη ἦταν καὶ ἡ ἀπόκτησι ἐνὸς δικοῦ της δημοσιογραφικοῦ ὄργανου, ἀφιερωμένου στὴν παρουσίαισι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τους. Τέτοιο περιοδικὸ δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα καὶ θὰ εἶχε — ἐκτός ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ, τὴ διδασκατικῆ — καὶ τὴν ἄλλη ἀποστολὴ, νὰ τὸν βοηθῆ ἀμυντικὰ στὴν ἐξόρμησι του, ποὺ δυστυχῶς συναντοῦσε πολλοὺς πολεμίους. Ὅπως τονίσθηκε, στὸν πρῶτο ἀπολογισμὸ τῆς σχολῆς, ὑπῆρχαν ἐκεῖνοι, ποῦ μὲ τὴ ζηλοφθονία τους ἐβρριχναν, στὸν δρόμο της, ἀντὶ ἀνθρώπων... καὶ χάληκας καὶ λίθους καὶ ὄγκολίθους...».

Μὲ αὐτὰς λοιπὸν τὶς σκέψεις ἄρχισε, ἀπὸ τὴν 1η Μαΐου 1895, τὴν ἐκδοσι τοῦ δικοῦ του περιοδικοῦ, τοῦ «Δελτίου τῆς Βιομηχανικῆς καὶ Ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας». Ἐγκαινιάστηκε τὰ τελευταία χρόνια τοῦ παρασμένου αἰῶνα καὶ συνέχισε ἐκτοτε ἀδιάκοπα τὴν ἐκδοσί του, καθ' ὅλη τὴ διάρκειά της ζωῆς τῆς σχολῆς. Δίκαια κατέχει, χρονικὰ, τὴν πρώτη θέσι μετὰ τῶν σοβαρῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, τῶν ἐφαρμογῶν τῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς βιομηχανίας,

γία τὴν Ἑλλάδα. Μηνιαῖο, σὲ μέγεθος βιβλίου, κυκλοφοροῦσε σὲ τεύχη 16-24 δισητῶν σελίδων καὶ τυπωνόταν ἀρχικὰ στοῦ Π. Δ. Σάκελλαριου, κατόπιν στοῦ Π. Λεῶν καὶ ὕστερα σὲ ἄλλους. Σὲ χαρτί κοινὸ, δημοσιογραφικὸ, δὲν μπορούσε νὰ τὸ θαυμάσῃ γιὰ τὴν τυπογραφικὴν του ἐμφάνισιν. Κρίνοντας ὅμως μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς του, τὸ θαυμάζει ἀκόμα σήμερα γιὰ τὴν σοβαρότητα, τὴν ἐπικαιρότητα, τὸ ποικίλον ἐνδιαφέρον τῆς ὕλης του καὶ τὴν συγγραφικὴν ἀξίαν τῶν συνεργατῶν του.

Τὴν ἐκδοσὶν αὐτὴν τὴ φρόνιζε καὶ τὴ διηύθυνε ἀπὸ τὸ 1904 μὴ ἐξέχουσα καὶ ἱκανώτατη, γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς, γυναίκα, ἢ κυρία Ἑλένη Ὁθ. Ρουσοπούλου. Κόρη τοῦ Χριστοφόρου Ναοῦμ, μεγαλεμπόρου Καστοριανοῦ, ἐγκατεστημένου στὴ Λεϊψία, γεννήθηκε ἐκεῖ τὸ 1870 καὶ ἔτυχε ἀνώτερης μορφώσεως. Πολύγλωσση, συγγραφεὺς, μεταφράστρια ἐκλεκτῶν ἔργων, ἔγινε γρήγορα, μετὰ τὸν γάμον τῆς (1900), ἡ ψυχὴ τοῦ περιοδικοῦ καὶ ὁ πρῶτος φωτισμένος καὶ ἀκούραστος συνεργάτης, σὲ ὅλες τὶς προσπάθειες τοῦ συζύγου τῆς. Ἐργάστηκε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Δελτίον», ἀκούραστα, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, γιὰ τὸ φεμινιστικὸν κίνημα, γιὰ τὸ «Λύκειο Ἑλληνίδων», γιὰ τὸ ἐξαιρετὸν περιοδικὸν «Ἑλληνίς». Ἀπέθανε τὸ 1950.

Στὸ «Δελτίον τῆς Βιομηχανικῆς καὶ Ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας» ἔγραψαν κατὰ καιροὺς οἱ πλέον διακεκριμένοι ἐπιστήμονες τῶν συγγενῶν κλάδων, ἄλλοι ἀπλῶς σάν συνεργάτες του καὶ ἄλλοι παράλληλα καὶ σάν καθηγηταὶ τῆς σχολῆς, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς πάντοτε τὸν ἴδιον τὸν Ὁθωνα Ρουσοπούλου. Φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μνημονεύσουμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ συνεργάτες. Θὰ σημειώσουμε ὅμως τοὺς κυριωτέρους (μὲ τὶς θέσεις ποὺ εἶχαν ἢ ἀργότερα κατέλαβαν), γιὰ τὸ φεμινιστικὸν αὐτὸ ἀποτέλει καὶ ἕνα φέρον τιμῆς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν τῶν σχετικῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἢ ὅποια πολλὰ προσέφερε γιὰ τὴν ἀνάδειξίν του.

Ἐκεῖνοι, ποὺ μὲ τὴν συνεργασίαν τους δίδουν τακτικώτερα τὸ «παρὸν» κατὰ τὰ 27 χρόνια τοῦ περιοδικοῦ, εἶναι οἱ: Γ. Ἀθανασόπουλος (καθηγητῆς Ζωολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Λ. Ἀραπίδης (χημικὸς μηχανικὸς τῆς Ζυρίχης, διευθυντῆς Βιομηχανίας Λιπασμάτων), Τιμ. Ἀργυρόπουλος (καθηγητῆς Φυσικῆς Πανεπιστημίου), Ι. Γεράκης (φυσικὸς, συνεργάτης τοῦ Ρουσοπούλου κατὰ τὴν ἰδρυσὶν τῆς Σχολῆς), Γ. Γεωργαλάς (καθηγητῆς Ὄρυκτολογίας-Πετρογραφίας Πανεπιστημίου), Α. Γεωργακόπουλος (γεωπόνος), Θ. Βαρούνης (καθηγητῆς Χημείας Πολυτεχνείου), Ι. Δοανίδης (χημικὸς Μεταλλείων Λαυρείου, καθηγητῆς Πολυτεχνείου), Δ. Κισσόπουλος (χημικὸς), Τηλ. Κομνηνός (καθηγητῆς Χημείας Πολυτεχνείου), Γ. Κρίνος (καθηγητῆς Χημείας Πανεπιστημίου), Γ. Κυριακὸς (γεωπόνος, ἀκαδημαϊκός, ὑπουργός), Κ. Μελτέζος (καθηγητῆς Φυσικῆς Πανεπιστημίου, Πολυτεχνείου, ἀκαδημαϊκός), Κ. Μητσόπουλος (καθηγητῆς Ὄρυκτολογίας καὶ Γεωλογίας Πανεπιστημίου), Κ. Μελάς (χημικὸς), Λεων. Οἰκονομίδης (χημικὸς καὶ βιομήχανος), Ἄρ. Μουράτογλου (διευθυντῆς τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς), Φ. Παλιατσέας (καθηγητῆς Γεωργικῆς Χημείας Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Σακρ. Παπαβασιλείου (γεωλόγος-πετρογράφος, βουλευτῆς καὶ γεωρυσιαστής), Κ. Πετρόπουλος (ἐπιμελητῆς Φυσικῆς Πανεπιστημίου), Α. Σκιντιόπουλος (χημικὸς), Θ. Σκοῦφος (καθηγητῆς Γεωλογίας-Παλιοντολογίας Πανεπιστημίου), Σ. Σταματιάδης (χημικὸς-οἰνολόγος), Μ. Στεφανίδης (καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν Πανεπιστημίου, ἀκαδημαϊκός), Δ. Τσακαλῶτος (καθηγητῆς Φυσικῆς-Χημείας Πανεπιστημίου), Κλ. Φιλάρετος (χημικὸς μηχανικὸς, ἐπιθεωρητῆς βιομηχανίας), Σ. Χασιάτης (γεωπόνος), Θ. Χελδράχ (βοτανολόγος).

Ἄλλὰ, ἐκτὸς τῶν τεχνικῶν, καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλο πνευματικὸν κόσμον τοῦ «Δελτίου» θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε τοὺς διαπρεπέστερους. Εἶναι οἱ Ν. Γουναράκης (καθηγητῆς Πανεπιστημίου), βουλευτῆς, ὑπουργός), Ι. Κονδυλάκης (λογοτέχνης), Ἄρ. Κοῦζης (ιατρός, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, ἀκαδημαϊκός), Γ. Κοφινᾶς (οἰκονομολόγος, ὑπουργός), Σ. Λάμπρος (καθηγητῆς Πανεπιστημίου, Πρωθυπουργός), Κ. Σάββας (ιατρός, καθηγητῆς Πανεπιστημίου).

Καὶ δὲν εἶναι ἀξιοπρόσεκτη μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ τὸ κύρος τῶν συνεργατῶν τοῦ «Δελτίου», μὰ ἀκόμη περισσότερο ἡ σοβαρότης καὶ τὸ ἐπίκαιρον τῆς δημοσιευομένης σ' αὐτὸ ὕλης. Κάθε τί τὸ καινούργιο, γιὰ τοὺς κλάδους τῶν ἐνδιαφερόντων του, παρουσιάζεται καὶ μεθοδικὰ διδάσκεται, ὥστε

νὰ γίνῃ κτῆμα τῶν ἀναγνοστῶν του. Πολύτιμες εἶναι ἀκόμα οἱ δημοσιεύσεις του γιὰ τὰ φλέγοντα βιομηχανικὰ θέματα καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἑλληνικῶν πρῶτων ὑλῶν. Γιὰ τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν καὶ, πέραν αὐτῆς, γιὰ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν μεταλλευτικὴν, τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα. Ὁ ἀκαταπόνητος Ρουσόπουλος καὶ οἱ συνεργάτες του ἀγωνίζονται μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ δραστηριοποιήσουν τὴν ῥάθυμη κρατικὴν μηχανήν. Ἀκόμα καὶ τὸ θέμα τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῆς σημασίας του γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσε ἀντικείμενον ἀγώνων (τὸ θέμα αὐτὸ τὸ ἐξικίνησαμε 60 χρόνια ἀργότερα!). Τὰ πρῶτα συνέδρια καὶ οἱ πρῶτες ἐκθέσεις τῶν προϊόντων μας ἀργανώθηκαν ἀπὸ τὸν Ρουσόπουλον καὶ τοὺς συνεργάτες του καὶ εἶχαν μεγάλη ἀπήχησιν καὶ ἀφέλιμα ἀποτελέσματα γιὰ τὸν τόπον. Ἡ εἰδησιογραφία τοῦ «Δελτίου», γιὰ τὰ βιομηχανικὰ, ἔμπορικὰ καὶ οἰκονομικὰ θέματα, εἶναι πάντοτε ἐνδιαφέρουσα: τὸ ἴδιο καὶ ἡ στήλη τοῦ τῆς ἀλλήλογραφίας. Μ' αὐτὴ καθοδηγεῖ καὶ διδάσκει ὅλους ἐκείνους ποὺ καταφεύθουν στὰ φῶτα τῶν συνεργατῶν του γιὰ νὰ λύσουν τὶς ἀπορίες τους ἐπάνω στὰ προβλήματα τῆς δουλειᾶς τους. Ἡ κυκλοφορία του εἶναι πολὺ μεγάλη: Φθάνει τὰ 10.000 φύλλα καὶ ἀργότερα τὰ 12.500, γιὰ τὴν ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πολυάριθμους συνδρομητὰς του, παλαιούς μαθητὰς τῆς Σχολῆς καὶ ἄλλους, στέλνεται —καὶ μάλιστα δωρεάν— σὲ πολλὰς κοινότητες τῆς Ἑλλάδος καὶ παροικίας τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Η ΕΣΩΡΜΗΣΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τὸ δεύτερον σὲ χρονικὴν σειρά ἀξιόλογο τεχνικὸν περιοδικὸν ποὺ ἄφησε ἐποχὴν, γιὰ τὴν πρόδοτον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὸν τόπον μας, εἶναι ὁ «Ἀρχιμήδης» τοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου. Στις 11 Μαρτίου τοῦ 1898 συγκροτήθηκα στὸν Πολυτεχνεῖο οἱ τότε διαπρεπέστεροι καὶ γνωστότεροι στὴν ἀθηναϊκὴν κοινότητα μηχανικοὶ, μηχανουργοὶ, ἀρχιτέκτονες καὶ φυσικομαθηματικοὶ καὶ πῆραν τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποτελέσουν

Ἐξωτερικὴ ὄψιν ἐνὸς τεύχους τοῦ «Δελτίου τῆς Βιομηχανικῆς καὶ Ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας» τοῦ Ὁθωνος Α. Ρουσοπούλου (1902).

ΤΕΥΧΟΣ
45 ΤΕΥΧΟΣ

Ἔτος τῆς ἑπεταετηστείας τῆς Α.Μ. τοῦ Βουλίου

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
 ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΗΡΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΑΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΔΕΛΤΙΟΝ

Μηνιαῖα Γεωργικῆ, Βιομηχανικῆ καὶ Ἐμπορικῆ Ἐφημερίς, κυκλοφοροῦσα εἰς 12,500 ἀντίτυπα

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

Α. Ν. Γεωργακόπουλος, Π. Γεωργαντῆς, Β. Γεωργαντῆς, Γ. Κοφινᾶς, Ι. Σ. Μανιτάκης,
 Δ. Παπαβασιλόπουλος, Μ. Πολίτης, Κωνστ. Ράδος, Ὁθων Α. Ρουσοπούλου,
 Π. Α. Ρουσόπουλος, Κ. Σάββας, Α. Σούλης, Σ. Σταματιάδης,
 Ι. Στάμος, Γ. Σιγαρήτης, Σ. Χασιάτης
 Διευθύντρια: Ἑλένη Ο. Ρουσοπούλου

Ἀριθμοσ-Σειρημῆρος
1911
 Ἐκδόθη τῆ 15 Ἀπριλοῦ

Συνδρομῆ ἐτησια Ἐσωτ. Δρ. 3—Ἐξωτ. Φρ. χρ. 8
 Τουρκίας γρῆσια 15
 Κατογωσῆσαι Δο. 30 κατὰ σελίδα

Ἀριθ. τευχῶν
 ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεως
184-185

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ & ΕΜΠΟΡΙΚΗ
III Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1911-1912

Σχολαὶ ἀνωτέρων τεχνικῶν σπουδῶν:

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ
ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΙΚΗ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ

Ἐναρξίς ἐγγραφῶν τῶν 20 Ἀπριλοῦ
 Ἐναρξίς μαθημάτων τῶν 15 Σεπτεμβρίου.

Σημ. Τὰ διδάκτρα ἡλλατώθησαν ἡδὴ εἰς τὸ 1/2 πρὸς
 ἐπισημῶν τῶν πρακτικῶν σπουδῶν.

Ὁδηγὸς στέλλεται δωρεάν.

Ἐκ τῶν τυπογραφείων τῆς ἐφημερίδος ἘΑΘΗΝΑΙ.

σύλλογο που σκοπός του θα ήταν η παρουσίασι και η καλλιέργεια των επιτευξών των επιστημών της ειδικότητός των. Επιτροπή από τους Ν. Τριανταφυλλίδη, Ι. Ίσηγώνη, Π. Πρωτοπαπαδάκη, Γ. Ματθαίοπουλο, Κ. Βελλίνη και Γ. Ραζέλο με πρόεδρο τόν Άνδρ. Κορδέλλα, τόν διάσημο ορυκτολόγο, μεταλλειολόγο, καθηγητή και πολυγραφότα συγγραφέα, ανέλαβε τη σύνταξι του κανονισμού του συλλόγου.

Πολύ γρήγορα εμφανίστηκε η ὄργανωσί τους, που τὴν ὠνόμασαν «Ἑλληνικὸν Πολυτεχνικὸν Σύλλογον», με διοικητικὸ συμβούλιον ἀπὸ τοὺς Α. Κορδέλλα, πρόεδρο, Ν. Τριανταφυλλίδη (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), ἀντιπρόεδρο, Ἡλ. Ἀγγελόπουλο (νομομηχανικό), γενικό γραμματέα, Ν. Παντζεῖρη, ταμία, καὶ Δ. Πετρόπουλο, εἰδικὸ γραμματέα. Τὰ ἄλλα μέλη τοῦ συμβουλίου ἀνέλαβαν τὴν ἐθὺν τῶν τμημάτων τοῦ συλλόγου, που ἦσαν τὰ ἐπόμενα: α) Μηχανικὸ με τὸν Ι. Μαρκόπουλο πρόεδρο καὶ τὸν Δ. Ἀραβαντινὸ γραμματέα, β) Μηχανουργικὸ με τὸν Ν. Βλάχου πρόεδρο καὶ τὸν Δ. Βλάχου γραμματέα, γ) Ἀρχιτεκτονικὸ με τὸν Ν. Γεννηματᾶ γραμματέα, δ) Βιομηχανικῆς Χημείας με τὸν Α. Ἀραπίδη πρόεδρο καὶ τὸν Γ. Ματθαίοπουλο γραμματέα καὶ ε) Φυσικομαθηματικὸ με τὸν Κων. Στέφανο πρόεδρο καὶ τὸν Κ. Σάμιο γραμματέα.

Ἡ σοβαρότης τῆς προσπάθειας τοῦ συλλόγου αὐτοῦ, γιὰ τίς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ γενικώτερα τὴν τεχνολογικὴν πρόοδο τοῦ τόπου, βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν κατάρτισι τῶν προσώπων που ἀνέλαβαν τὴν διοίκησιν του καὶ τῶν ἄλλων που ἐπικύκλωσαν τίς τάξεις του, σάν μέλη του. Οἱ διαπρεπέστεροι, ἀπὸ ὅσους τότε εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ Ἑλλάς τεχνικούς, συνεργάστηκαν, με ἀληθινὸ πάθος καὶ ἐνθουσιασμό, κάτω ἀπὸ τὴν σκέπη τοῦ συλλόγου, προσφέροντας τὰ φῶτα τους. Ὑπῆρξαν πραγματικὰ οἱ πρωτοπόροι, που κατὰ τίς δύο πρώτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας ἐθεμελίωσαν, με τίς μελέτες τους καὶ τὴ δραστηριότητά τους, τίς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τίς πρακτικὰς τους ἐφαρμογὰς κ' ἐστήριξαν τὰ πρώτα βήματα τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας.

Μερικοὺς μῆνες μετὰ τὴν ἴδρυσι τοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου, ἐμφανίστηκε καὶ τὸ περιοδικὸ του με τὸν τίτλο «Ἀρχιμήδης». Ἔγινε τὸ βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο, ἐπὶ πολὺ μακρὸ διάστημα, οἱ συνεργάτες τοῦ συλλόγου προσπάθησαν καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἐπέτυχαν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὠραίων φιλοδοξιών τους. Τὸ πρῶτον τεύχος του κυκλοφόρησε τὴν 1η Ἰανουαρίου 1899 καὶ ἀπὸ τότε συνέχισε ἀδιάκοπα τὴν ἐκδοσὶν του μέχρι τὸ 1925.

Ἐκδιδοταν κατὰ μῆνα καὶ σὲ μερικὰς περιόδους κατὰ διμηνία, σὲ 16 σελίδια τεύχη καὶ ἀργότερα δέσλιδα μεγάλου σχήματος. Οἱ σελίδες του, διστήλες, τυπωμένες σὲ φθινῆς ποιότητος χαρτί, παρὰ τὴν ἔλλειψιν πολυτέλειας, ἦσαν πολὺ προσεγμένες τόσο κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν κειμένων ὅσο καὶ κατὰ τὴν τυποτεχνικὴν τους ἐμφάνισιν. Τὰ τεύχη, με ἐξώφυλλο ἀπὸ λεπτὸ κυανὸ χαρτί, συνωδεύονταν καὶ ἀπὸ σελίδες χωριστὰς με διαφημίσεις μεγάλων ἐπιχειρήσεων τῆς ἐποχῆς. Τὴν ἐπιμέλεια τῆς ὅλης καὶ γενικὰ τῆς ἐκδόσεως εἶχε —γιὰ ἄρκετὰ χρόνια— ὁ Ἡλ. Ἀγγελόπουλος, ἕνας ἀληθινὰ ἀκούρατος πρωτοπόρος γιὰ κάθε ἀνάλογη προσπάθεια. Ὁ ἴδιος παλαιότερα εἶχε ἐπιχειρήσει τὴ βραχύβια ἐκδοσὶν, που ἀναφέραμε, τῆς «Μηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως». Ἀργότερα, τὴν ἐπιμέλεια τοῦ «Ἀρχιμήδης» ἀνέλαβε ἐπιτροπή, ἀλλὰ με κύριον ἐκτελεστικὸ τῆς ὄργανο πάντα τὸν Ἀγγελόπουλο. Τελευταῖα, μετὰ τὸ 1918, τὴν ἐθὺν τὴν εἶχε ὁ χημικός Α. Σκιντζόπουλος. Ἡ ἐκτύπωσι γινόταν τὰ πρώτα χρόνια στὸ τυπογραφεῖο τῆς «Παλιγγενεσίας» καὶ ἀργότερα τῆς «Ἐστίας».

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ»

Ἀναδιφώντας ὁ ἀναγνώστης τοῦ «Ἀρχιμήδης» καὶ μελετώντας τὴν ὅλη του, κατὰ τὰ 27 χρόνια (1899-1925) τῆς ἐκδόσεώς του, θαυμάζει τὴν σοβαρότητα, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ποικιλία τῶν ἀναπτυσσομένων θεμάτων. Τὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο τῆς ὅλης που ἔχει δημοσιευθῆ, κατὰ τὰ χρόνια αὐτά, εἶναι ἀνάτατο, ἀδύνατον ἀκαδημαϊκῶς. Τὸ περιοδικὸ ἀπευθυνόταν πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἐποχῆς καὶ ἀκόμα πρὸς τίς ὑπεύθυνες, γιὰ τὰ συζητούμενα θέματα, πρακτικὰς ὑπηρεσίας. Δὲν εἶχε ἐκλαϊκευτικὰς προθέσεις, ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι συχνὰ παρουσίαζε ἀλλὰ καὶ ἐπεδίωκε τὸ ἄλλο σύγχρονον τοῦ περιοδικό, που ἦταν καθαρὰ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, τὸ «Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ρουσοπούλου».

Ὁ «Ἀρχιμήδης» ἀσχολεῖται με τοὺς κλάδους μηχανολο-

Ἀριστερά: Ὁ Ὀθων Α. Ρουσοπούλος. (Φωτογραφία τῆς ἐποχῆς που διετέλεσε Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Βιοκομίας, 1916). Δεξιά: Ἡ διευθύντρια τοῦ «Δελτίου τῆς Βιομηχανικῆς καὶ Ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας» Ἐλένη Ρουσοπούλου, τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης δράσεώς της γιὰ τὸ περιοδικὸ (1910).

γίας, μεταλλευτικῆς, μεταλλουργίας, ηλεκτρολογίας, οἰκοδομικῶν κατασκευῶν κάθε μορφῆς καὶ, ὅσον ἀφορᾷ στὸν ἄλλο τομέα, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, με τοὺς κλάδους μαθηματικῶν, φυσικῆς, βοτανικῆς, γεωλογίας, ορυκτολογίας-πετρογραφίας, καθαρὰς καὶ ἐφηρμοσμένης χημείας· κ' ἀκόμη με τὴν τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πλευρὰ ὄλων τῶν ἐφαρμογῶν που βασίζονταν σ' αὐτὰς τίς ἐιδικότητες. Δημοσιεύονταν στίς σελίδες του πρῶτότυπες, θεωρητικὰς καὶ ἐργαστηριακὰς, μελέτες, περισπούδαστα ἄρθρα, οἱ ὁμίλιες που δίδονται ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ συλλόγου καὶ ἀφοροῦν ζῶτικὰ προβλήματα τοῦ τόπου καὶ οἱ μελέτες ἢ οἱ ἐκθέσεις τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν γιὰ τὰ παρακολουθούμενα ἀπὸ τὸν σύλλογον θέματα. Εἶναι ὁ πραγματικὸς καθρέπτης ὅλης τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἄλλης σχετικῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνα μας.

Δὲν εἶναι βέβαια εὐκόλο, σ' αὐτὴ τὴ γενικὴ μας ἀνασκόπηση, νὰ μνημονεύσουμε καὶ νὰ κρίνουμε ὅλα τὰ θέματα που ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «Ἀρχιμήδης» καὶ νὰ ἀναφέρουμε ὅλους τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες του. Θὰ προσπαθήσουμε ὅμως νὰ δώσουμε μιὰ γενικὴ ἰδέα τῆς μεγάλης προσφοράς του, ἐξετάζοντας χωριστὰ καθ' ἓνα ἀπὸ τοὺς κλάδους, με τὸν ὅποιον ἀπασχολήθηκε.

Γιὰ τίς οἰκοδομικὰς κατασκευὰς, τὰ λιμενικὰ ἔργα, τίς «λιθοδμήτες» μόνιμες δεξαμενὲς πλοίων καὶ τὰ σχετικὰ θέματα συνεργάζονται ὁ ἀκούρατος Ἡλ. Ἀγγελόπουλος, ὁ νομομηχανικός Α. Γκίνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Τὸ «σιδηροπαγὲς σκιροκοινίωμα» ἀποτελεῖ, κατὰ τὰ πρώτα χρόνια τοῦ αἰῶνα, πρωτοπορεῖα ἀκόμα οἰκοδομικὸ ὕλικον που προκαλεῖ δισταγμοὺς καὶ ἀμφισβητήσεις (1905). Τὸ πρῶτον πολυώροφον κτίριον που κτίστηκε με αὐτὸ τὸ σύστημα εἶναι ἡ οἰκία Ἀφεντούλη, στὴ γωνία ὁδοῦ Σταδίου-πλατείας Κολοκοτρώνη (που με μεταγενέστερη συμπλήρωσι ἀπέτελεσε τὸ σημερινὸ ξενοδοχεῖο «Athenee»). Ἐδῶσε τότε ἀφορμὴ γιὰ πολλὰς συζητήσεις τῶν ἐιδικῶν, ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «Ἀρχιμήδης». Ἡ ἀσφάλειά του ἐφώβισε ἀκόμα καὶ τὸν Βασίλειον Γεώργιον, που κατὰ τὴν παρασημοφορία τοῦ μεγάλου βιομηχανοῦ Α. Χατζηκυριάκου, πρῶτον κατασκευαστὸν τῶν τσιμέντων στὴν Ἑλλάδα, χαριτολογώντας, τὸν ἐρώτησε γιὰ τὸ κτίριον Ἀφεντούλη: «Νὰ περνᾶ ἀπὸ τὸ ἀπὸ κάτω πεζοδρόμιον ἢ καλλίτερα νὰ πηγαῖν ἀπὸ τὸ ἀπέναντι, τῶν βασιλικῶν σταύλων»;

Γιὰ τὸ ἀγωνιάδες πρόβλημα τῆς ὑδρεύσεως τῆς κατάξερης ἀκόμη τότε Ἀθήνας, τὴν ὑδρομαστίσεων στίς περιοχὰς τῆς Ἀττικῆς, τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων, τῶν πλημμυρῶν καὶ τῶν ἄλλων σχετικῶν θεμάτων γράφουν καὶ συζητοῦν ἀπὸ τοῦ περιοδικοῦ ὁ Α. Κορδέλλας, ὁ Ἡλ. Ἀγγελόπουλος, ὁ Π. Πρωτοπαπαδάκης (μηχανικός, οἰκονομολόγος, ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός), οἱ μηχανικοὶ Χ. Γούναρης καὶ Κ. Βλάχος καὶ ἄλλοι.

Γιὰ τὰ πολεοδομικὰ πάλι θέματα καὶ τὸ διαρκῶς ἐπανασυζητούμενον σχέδιον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπασχολοῦνται συχνὰ ὁ Ἡλ. Ἀγγελόπουλος, ὁ Α. Ματαράγκας καὶ ἄλλοι ἀριτεκτονικοὶ καὶ μηχανικοὶ.

Οἱ κλάδοι τῆς γεωλογίας, τῆς πετρογραφίας, τῆς ορυκτολογίας, τῆς μεταλλευτικῆς, τόσο ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν, καθαρὰ ἐπιστημονικὴν τους πλευρὰ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως, κινοῦν μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ δύνουν

άφορμή για παρουσιάσει μελετών και ανταλλαγή απόψεων, από μέρους όλων των μεγάλων τής εποχής. Αυτοί είναι: Φωκ. Νέγρης (διάσημος γεωλόγος - μεταλλειολόγος, οικονομολόγος και κατά καιρούς ύπουργός), Α. Κορδέλλας, Ι. Δοσανίδης (καθηγητής του Πολυτεχνείου), Θ. Χαριτάκης (μηχανικός), Γ. Βουγιούκας (μηχανικός και γεωλόγος), Κ. Κτενάς (καθηγητής Πανεπιστημίου, ακαδημαϊκός), Μαξ. Μαραβελάλης (καθηγητής Πανεπιστημίου), Γ. Γεωργαλάς (καθηγητής Πανεπιστημίου), Προκ. Ζαχαρίας (καθηγητής του Πολυτεχνείου), Σοκρ. Παπαβασιλείου (γεωλόγος - πετρογράφος και άργότερα, επί πολλά χρόνια, βουλευτής και γερουσιστής). Από αυτούς ο Κτενάς, νεώτατος ακόμη τότε, πρωτοεμφανίζεται στον ελληνικό έρευνητικό κύκλο, διά του «Αρχιμήδη» (1908), ενώ ο Σ. Παπαβασιλείου, ακούρατος και πολυγραφότατος, μεταξύ των άλλων, δημοσιεύει τις μελέτες του για το μοναδικό και άναντικατάστατο τότε λειαντικό ύλικό, τη σμύριδα των νησιών μας Νάξου και Ήρακλειάς. Μεταξύ των άλλων συζητούμενων, είναι και το θέμα τής καλής αξιοποίησεως του λιγνίτου μας καθώς και οι ελπίδες περί εξευρέσεως πετρελαίου.

Πολεοδομικά, σιδηροδρομικά και οδοποιητικά θέματα άπασχολούν πολλούς από τους συνεργάτες του περιοδικού και ειδικότερα τους μηχανικούς επιθεωρητάς δημοσίων έργων Σ. Μαραγκόπουλο, Α. Καντά και Δ. Καλλιία.

Τά δάση μας, τά δυστυχώς όλο και εξαφανιζόμενα, ή ενδεικνυομένη όρθη έκμετάλλευσι τής ξυλείας τους, ή ρητινοσυλλογή από τά πεύκα, ή έθνικη ύποχρέωσι άναδασώσεως των χέρσων εκτάσεων άποτελούν θέματα έρευνής από μέρους των όλιγων τότε μορφωμένων δασολόγων μας, άνωτέρων κρατικών ύπαλλήλων, Κ. Σάμιου και Π. Κοντού, μετέπειτα καθηγητού στο Πανεπιστήμιό τής Θεσσαλονίκης.

Δέν ύστερει έπίσης και ό τομεύς τής γεωργικής παραγωγής και τής καλλίτερης οργανώσεώς του. Γράφουν οι σημαίνοντες γεωπόνου Άρ. Μουράτογλου (διευθυντής τής Γεωργικής Σχολής), Α. Γεωργακόπουλος και άλλοι, μεταξύ αυτών και ό Φωκ. Νέγρης, πού ένδιαφερόταν, έξ ίσου με τά γεωλογικά, και για όλα τά παραγωγικά προβλήματα τής Χώρας.

Ή θεωρητική και ή πειραματική φυσική, με τά κεφαλαίωδη και πολύπλοκα θέματά τους, συγκινούν τους μεγάλους του κλάδου αυτού ώστε να εμφανίσουν σειρά μελετών και άρθρων. Είναι οι καθηγητάι του Πανεπιστημίου Άθηνών και του Πολυτεχνείου Τιμολ. Άργυρόπουλος, Κ. Μαλτζέος και Γ. Άθανασιάδης. Ο τελευταίος πρωτοεμφανίζεται στον, «Αρχιμήδη» τό 1902 και ιδιαίτερα άπασχολείται έκτοτε με τις ηλεκτρικές μετρήσεις και με άλλα κεφάλαια τής ηλεκτρολογίας. Ο φιλοσοφημένος πάλι και γλαφυρός καθηγητής τής φυσικής στο Πανεπιστήμιό Άθηνών Δ. Χόνδρος, από τις στήλες του άναπτύσσει τό καινούργιο άξιωμα τής σχετικότητας και πρωτοπαρουσιάζει τά νέα διδάγματα του μεγάλου φυσικού Einstein.

Όλοι οι μεγάλοι χημικοί των χρόνων εκείνων τον «Αρχιμήδη» χρησιμοποιούν σαν έπίσημο όργανό τους. Οι καθηγητάι Πανεπιστημίου και Πολυτεχνείου Κ. Ζέγγελης, Δ. Τσακαλώτος, Προκ. Ζαχαρίας, Έμμ. Έμμανουήλ και άλλοι σημαί-

*Αριστερά : Ο πρώτος Πρόεδρος του Έλληνικού Πολυτεχνικού Συλλόγου, Καθηγητής Ανδρέας Κορδέλλας (1836-1909), εμπνευστής και συνεργάτης του περιοδικού «Αρχιμήδης». Δεξιά : Ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του Συλλόγου και υπεύθυνος για την σύνταξι του περιοδικού, Ήλιος Άγγελόπουλος (1859-1932).

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΑΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΤΟΣ Ζ'.   ΑΘΗΝΑΙ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1906   ΑΡΙΘ. 6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νεκρολογία. — Αναστάσιος Κ. Χρηστομάνος, υπό
δρμ. Ε. Τσακαλώτου.
Ή νήσιος Ήρακλειά και ή σμύρις αυτής, υπό Σ.
Α. Παπαβασιλείου.
Το μεγίσθρον, υπό Γ. Π. Β.
Τραχητομία γυναικί, υπό Κ. Νέγρη.
Περί μεταλλευμάτων του ύδατος εν τη άνατο-
λήσι Μισση Άσίει, υπό Α. Κορδέλλα.
Ποικίλα, υπό Ν. Β. Σ.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ

Was vergangen, kehrt nicht wieder!
Aber — ging es auch nicht nieder,
Lebendig noch wieder.

Ή Έλληνική επιστήμη θρηνεί ένα των έροχότερων αυτής έργατών. Ο γεωφάν τας γραμμάς τούτας ήγάθησε και έορβάσθη ίσα πατρι των Άναστασίον Χρηστομάνον, ώστε σχεδόν άδύνατον να χαράξη, προσάφου όντος έπι του άλογου, την εικόνα άνδρός, δι τεσσαρακοναετής όικου έργασια υπέροχον και έξέχοντα μεταξύ των επιστημόνων άνδρείων.

Ο Άναστάσιος Χρηστομάνος, Μαιεζών την καταγωγήν, γεννήθη εν Βιέννη τή 1841. Μετ' εκπαιδεύσεως σπουδών εν τώ Πολυτεχνείω τής γενετικής πόλεως και εν διαφόροις Πανεπιστημίοις τής Γερμανίας, απήλθεν εξ Ελλάδος όπου ως όμηρης (1863) κατ' άρχάς και ως έκπαιτος (1866) και ταπεινός (1869) καθηγητής βραδύτερον έλάμπρυνε την διδασκαλίαν τής

Χημείας και έγένετο ίδρυτής του πρώτου εν Ελλάδι Χημείου, δι' άκαμύτους δι φιλοπονίας άνδρείων αυτού έπαμύλλον των εν τή Έστρατεί. Μόλις δι από όλιγων μηνών οι άπαντες διμαθηταί του ήχον πανηγυρίσει την τεσσαρακοναετηριβία του ελχόμενου μαίον έτι δεδωκυ, ταύς όνομα και άποροδόκητος ό άπτήνης θάνατος έπλήθην.

Έκατατος παρατηρητικότης, τελεία γνώσις του θήματος και μεγίστη έμβριθεια διακρίνουσι τά έργον του Χρηστομάνου. Αι πρώται αυτού μελέται είναι νέα μέθοδος προς παρασκευήν του διαπυρίτου και νέα μέθοδος προς άνάλυσιν των χρωμάτων μετά πολλαπλών άνα-

Ή πρώτη σελίδα τεύχους του περιοδικού «Αρχιμήδης» (1906).

νοντες χημικοί, όπως ό άκαταπόνητος Α. Σκιντζόπουλος, παρουσιάζουν τις πρωτότυπες έργασίες τους, έρευνητικές τής καθαράς και τής αναλυτικής χημείας, αλλά και τά προβλήματα τής εκμεταλλεύσεως του πλούτου του ύπεδάφους μας (μαγνησίτη, βαρυτινης, θηραϊκής γής κ. ά.) και όλα τά θέματα τής τότε άναπτυσσομένης χημικής μας βιομηχανίας. Για τή βιομηχανία γράφουν ό διαπρεπής χημικός και βιομηχανός Λεόντιος Οικονομίδης, έκ των ίδρυτών των «Χρωματοουργείων Πειραιώς», ό γενικός επιθεωρητής βιομηχανίας Κλεισθ. Φιλάρετος, οι καθηγητάι Κ. Ζέγγελης και Δ. Τσακαλώτος. Ο τελευταίος παρουσιάζει, μεταξύ των πολλών άλλων, τις μελέτες του για τά ελληνικά αιθέρια έλαια, πού προβλέπει να άποτελέσουν πηγή πλούτου για την Έλλάδα.

Δέν άπουσιάζει ούτε ή καθαρά μαθηματική επιστήμη. Δημοσιεύουν συχνά τις πρωτότυπες μελέτες τους οι διαπρεπέστεροι των μαθηματικών. Είναι οι πανεπιστημιακοί καθηγητάι Κ. Στέφανος και Α. Καραγιαννίδης και ό Γ. Σαρρόπουλος, καθηγητής στο Πολυτεχνείο.

Άκόμη και οι κλάδοι τής άνεμοπορείας και άεροπλοΐας, πού κατά τά πρώτα χρόνια του αιώνα διστακτικά πρωτοεμφανίζονται, συγκινούν τους συνεργάτες του περιοδικού, ώστε από αυτούς, οι μηχανικοί Σ. Άγαπητός και Ι. Βλαχάβας να δημοσιεύουν σχετικά άρθρα και να προκαλούν πολλές συζητήσεις.

Ο «Αρχιμήδης», μετά τό 1923, δίκωψε την έκδοσί του. Ο Πολυτεχνικός Σύλλογος, όμως, εδρίσκειται πάντοτε στη ζωή και έξακολουθεί τή δραστηριότητά του, πολυ περιωρισμένη φυσικά. Διότι, μετά την ίδρυσιν του Τεχνικού Έπιμηλητηρίου τής Έλλάδος — του όποιου ύπήρξε ό προάγγελος — έκείνο έχει, πλέον, τις σχετικές πρωτοβουλίες.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

B.

Το «Δελτίον τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας» (1906-1909)
Ἡ «Ἐπιστημονικὴ Ἠχώ» (1906 - 1914, 1920 - 1940)

Κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 20οῦ αἰῶνα σημειώνεται ἐντονό τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὸν τόπο μας καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσί τῶν πρακτικῶν ἐφαρμογῶν τους. Ἐπιδιώκεται νὰ προσανατολισθῆ ἡ ἐκπαίδευσί τῶν νέων σ' αὐτὲς τὶς ἐπιστῆμες, ἀντὶ τῶν θεωρητικῶν, τὸν αἰῶνιο δηλαδὴ κλασικισμὸ, ποῦ μέχρι τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη κυριαρχοῦσε μορφωτικῶς. Ἡ ἀρχόμενη προσπάθεια τῆς ἀλλαγῆς αὐτῆς ἦταν ἔργο μιᾶς σχετικῶς ὀλιγάριθμης ὁμάδας πρωτοπόρων ἐπιστημόνων, ποῦ πίστεψαν στὴ γενικότερη ἀφελιμότητά της κι ἀφιερῶθηκαν με ἀληθινὸ φανατισμὸ γιὰ τὴν πραγματοποίησί της.

Τὰ δνόματα τῶν ὀλίγων αὐτῶν φωτισμένων ἐπιστημόνων τὰ συναντοῦμε σ' ὅλες τὶς σχετικὲς ἐξορμήσεις ποῦ παρατηροῦνται κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ τὰ πρῶτα τοῦ σημερινοῦ, τοῦ 20οῦ: τοῦ αἰῶνα μας, ποῦ —ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἱλιγγιῶδῃ προοδευτικὴ ἐξέλιξι τῶν θετικῶν καὶ τεχνικῶν ἐπιστημῶν— βαδίζει τώρα πρὸς τὸ τέλος του.

Σὲ προηγούμενο ἄρθρο μας ἱστορήσαμε τὴν πρώτη προσπάθεια, μετὰ τὸ 1894, τοῦ χημικοῦ Ὁθῶνα Ρουσοπούλου καὶ τῶν συνεργατῶν του, με τὶς τεχνικὲς σχολές τους καὶ τὸ περιοδικό τους. Λίγο ἀργότερα, ἀπὸ τὸ 1899, τὴ συστηματικὴ ἐργασία, σὲ ἀνώτερο μάλιστα ἐπίπεδο, ποῦ ἄρχισαν οἱ μηχανικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι τεχνικοὶ τῆς ἐποχῆς, με τὸν Ἑλληνικὸ Πολυτεχνικὸ Σύλλογο καὶ τὸ περιοδικό του, τὸν «Ἀρχιμήδη». Ὑστερα ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἐξορμήσεις, μιὰ ἀκόμη ἀξιόλογη ἐκδήλωσι ἐγκαινιάζεται διὰ τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας, ποῦ ἱδρύθηκε τὸ 1905 καὶ μετὰ ἓνα χρόνο, τὸ 1906, ἄρχισε νὰ ἐκδίδῃ τακτικὰ τὸ Δελτίο της, ἓνα νέο ἐξαιρετικὸ περιοδικό.

Η ΦΥΣΙΟΔΙΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΗΣ

Τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας ἱδρυτῆς καὶ πρόεδρος ἦταν ὁ χημικὸς Γεώργιος Θ. Ματθαίουπουλος, ποῦ κατὰ τὰ πέντε χρόνια τῆς ζωῆς της ὑπῆρξε, πραγματικῶς, ἡ ψυχὴ της. Καθ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἦταν ὁ ἐμπνευστῆς ὄλων τῶν ἐνεργειῶν της καὶ ὁ κυριώτερος συνεργάτης τοῦ ἀξιόλογου περιοδικοῦ της, ποῦ πρωτοκυκλοφόρησε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1906 με τίτλο «Δελτίον τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας».

Ὁ Γεώργιος Ματθαίουπουλος γεννήθηκε τὸ 1873 στὸν Πειραιᾶ κι ἐσοῦδασε χημεία στὴν Ἑλβετία. Ἐπῆρε τὸ 1895 τὸ δίπλωμα τοῦ χημικοῦ μηχανικοῦ, ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, καὶ τὸ 1896 τὸ διδακτορικὸ δίπλωμα, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς ἴδιας πόλεως. Στὴν Ἑλβετία ἐργάστηκε κοντὰ σὲ φημισμένους καθηγητῆς τῆς χημείας, ὅπως οἱ Hantzsch Lunge, Treadwell, Neumann καὶ ἄλλοι κι ἐδημοσίευσε ἐκεῖ ἀξιόλογες ἐργασίες. Κατὰ τὰ χρόνια τῶν σπουδῶν τὸν συναντήθηκε καὶ συνδέθηκε με τὴν ὁμάδα τῶν νεαρῶν Ἑλλήνων ποῦ φοιτοῦσαν, ὅπως κι ἐκεῖνος, στὸ ἴδιο Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, τοὺς Ν. Κανελλόπουλο, Λ. Οἰκονομίδη, Α. Ἀραπίδη, Ἀλ. Ζαχαρίου καὶ Ἀνδρ. Χατζηκυριάκο. Με τὸν τελευταῖο

τὸν συνέδεσε ιδιαίτερη στενὴ φιλία. Ἐπιστρέφοντας, τὸ 1899, στὴν Ἑλλάδα, ἀφιερῶθηκε κι ἐργάστηκε ἐντατικῶς γιὰ τὴ διάδοσι καὶ τὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἴδιας τῆς χημείας. Οἱ μελέτες του ἀπέβλεψαν περισσότερο στὴν ἔρευνα τῶν ἐλληνικῶν προϊόντων. Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς ἀπέπειρες του γιὰ ἱδρῦσι βιομηχανιῶν ἐστράφηκε καὶ διακρίθηκε στὸν ἀκαδημαϊκὸ τομέα. Τὸ 1912 διαρίστηκε καθηγητῆς τῆς Ὀργανικῆς Χημείας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ περίπου κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἱδρῦσε καὶ τὸ ἀντίστοιχο πανεπιστημιακὸ ἐργαστήριο, ποῦ ἕκτοτε διηύθυνε. Ἐδίδαξε τὸ βασικὸ αὐτὸ, γιὰ τοὺς χημικοὺς, μάθημα μέχρι τὸ 1938 καὶ πολὺπλευρο ὑπῆρξε τὸ ἔργο του, γιὰ τὴν ἐδραίωσι τοῦ χημικοῦ ἐπαγγέλματος στὸν τόπο μας. Γι' αὐτὸ καὶ τιμᾶται σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους θεμελιωτῆς του. Ἀπέθανε τὸ 1958.

Συνεργάτης του, γιὰ τὴν ἱδρῦσι καὶ ἀνάπτυξι τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας καὶ γιὰ τὶς ἄλλες, χάριν τοῦ χημικοῦ ἐπαγγέλματος, προσπάθειές του, ὑπῆρξε ὁ φίλος του, ἐπίσης χημικὸς καὶ μεγάλος βιομήχανος, Ἀνδρέας Ν. Χατζηκυριάκος, ποῦ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἑταιρείας διετέλεσε καὶ γενικὸς γραμματεὺς της. Ὁ Α. Χατζηκυριάκος γεννήθηκε στὴ Σύρο τὸ 1876 κι ἐσοῦδασε χημικὸς μηχανικὸς στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ζυρίχης, ἀπ' ὅπου κι ἐπῆρε τὸ δίπλωμά του τὸ 1899. Ὑπῆρξε ὁ βιομήχανος ποῦ πρῶτος παρασκεύασε καὶ διέδωσε τὸ τσιμέντο στὸν τόπο μας. Λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἑλβετία, ἱδρῦσε τὴν τσιμεντοβιομηχανία Ἐλευσίνος «Ὁ Τῖτάν» κι ἀργότερα, μετὰ τὸ 1917, τὴ δευτέρη βιομηχανία τσιμέντου, τὸν «Ἡρακλῆ». Ἀνέπτυξε μεγάλη δρᾶσι στὸν βιομηχανικὸ τομέα καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς Χώρας, με τὰ ἐργοστάσια τσιμέντου ποῦ δημιούργησε καὶ τὴν ἄλλη δραστηριότητά του. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων καὶ δύο φορές ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἀπέθανε τὸ 1959.

Στὸν πρόλογο, ἡ μάλλον στὸ κύριο ἄρθρο τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ Δελτίου τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας, ποῦ ὑπῆρξε τὸ βασικὸ ὄργανο γιὰ τὴν ἀποδοτικὴ δραστηριότητά της, ὁ Γ. Ματθαίουπουλος, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ ὑπογράφει, παρουσιάζει τοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποῖους εἶχαν τάξει, γιὰ ἀποστολή της, ἡ Ἑταιρεία καὶ τὸ περιοδικό της. Γράφει, μετὰξὺ ἄλλων: «Εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παιδεία βασίζεται ἐπὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἐπετεύχθησαν καταπληκτικαὶ προοδοὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐποχάς». Καί, ἀφοῦ τονίσει τὴν πλήρη καθυστέρησι τῆς Ἑλλάδος στὴν σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, καταλήγει: «Νὰ διαδώσῃ, λοιπόν, τὰς θετικὰς ἐπιστῆμας, νὰ γνωρίσῃ τὸν τόπον ἡμῶν, νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χημικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωπονίας παρ' ἡμῖν, ἰδοὺ ὁ σκοπὸς δι' ὃν ἱδρύθη ἡ Φυσιοδιφικὴ Ἑταιρεία». Εἰδικώτερα, σχετικῶς με τὸ περιοδικό της, ὀρίζει τοὺς κλάδους, με τοὺς ὁποῖους θὰ ἀπασχοληθῆ. Εἶναι ὀλόκληρος ὁ κύκλος τῶν φυσικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ἐπιστημῶν, τὸν ὁποῖον καὶ ἀναλυτικῶς, κατὰ

ειδικότητα, μνημονεύει: «Θεωρητική και εφηρμοσμένη χημεία, φυσική, γεωλογία, ορυκτολογία, παλαιοντολογία, ζωολογία, βοτανική, αστρονομία, μετεωρολογία, υγιεινή, φυσική γεωγραφία, γεωπονία και ιστορία των φυσικών επιστημών». Αναφέρεται ακόμα πώς το περιοδικό θα παρουσιάσει, από τις στήλες του, κι όλη τη δραστηριότητα των προσπαθειών της 'Εταιρείας για την πραγματοποίηση των επιδιώξεών της.

Εκτός από τον πρόεδρο Γ. Ματθαίουπουλο και τον πρώτο γενικό γραμματέα της 'Εταιρείας Α. Χατζηκυριάκο, στην διοίκησή της προσέφεραν κατά διαστήματα τις υπηρεσίες τους και άλλοι σημαίνοντες επιστήμονες. Σάν γενικοί γραμματείς, μετά τον Α. Χατζηκυριάκο, υπηρέτησαν ο χημικός και μεγάλος βιομήχανος Ν. Κανελλόπουλος, ο πρώτος επιθεωρητής Φυσικών στη Μέση 'Εκπαίδευσι Στεφ. Κώνστας και ο γεωπόνος Ι. Θεοτόκης (βουλευτής, ύπουργός και πρωθυπουργός μεταγενέστερα), στις άλλες δέ θέσεις του διοικητικού συμβουλίου οι καθηγητάι του Πανεπιστημίου και Πολυτεχνείου Θ. Βαρούνης, Π. Ζαχαρίας, Φ. Παλιατσέας και Θ. Σκουφος και οι χημικοί Π. Ζαλοκώστας, Μ. Ίωαννίδης, Π. Καμπάς, Ι. Κουρής, Σ. Κυριακίδης, Α. Κυριακόπουλος, Κ. Μπασσάς, Α. Σλήμαν, Π. Τσίλιθρας, Δ. Χρυσικόπουλος.

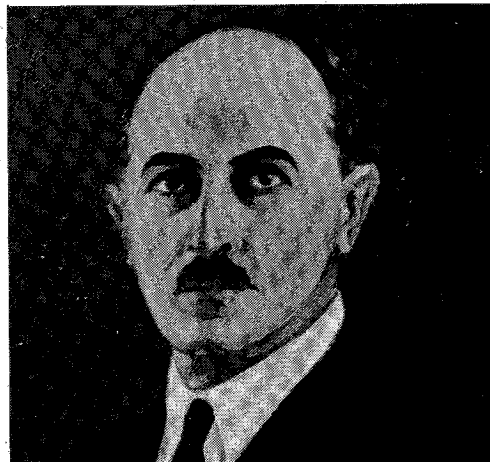
Οί σκοποί, τούς όποιους άφριζε για άποστολή της ή Φυσιοδιφική 'Εταιρεία και οι διαλεκτοί επιστήμονες που είχαν αναλάβει την ήγεςία της, εκίνησαν, από τά πρώτα βήματά της, τό γενικό ενδιαφέρον. 'Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, που τά χρόνια εκείνα βοηθούσε, με τό κύρος του, κάθε προοδευτική προσπάθεια, είχε ανταποκριθή στην παράκλησι της διοικήσεως της και από τον Νοέμβριο του 1905 είχε αναλάβει την επίτιμη προεδρία της.

ΤΟ «ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΔΙΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ» ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ

Τό περιοδικό αυτό, που, όπως αναφέραμε, πρωτοεμφανίστηκε τον Ίανουάριο του 1906, εκδιδόταν έκτοτε τακτικά, μέχρι και τό 1909, σε μηνιαία τεύχη 16 - 32 σελίδων δισηλών, σε μέγεθος βιβλίου, και είχε καλή τυποτεχνική εμφάνισι. Τά τεύχη, με εξάφυλλο κυανού χρώματος, συμπληρώνονταν και με σελίδες διαφημίσεων, πρόσθετες, στην άρχη και τό τέλος. Τό Δελτίο τυπωνόταν στού Π. Α. Πετράκου και την σύνταξή του τη φρόντιζαν ο Ίδιος ο Γ. Ματθαίουπουλος και μερικά μέλη του συμβουλίου της 'Εταιρείας. Σάν πρώτη επιτροπή συντάξεως αναφέρονται οι Π. Ζαλοκώστας, Κ. Ζέγγελης και Δ. Χόνδρος.

Από τις σελίδες του σπουδαίου αυτού περιοδικού παρουσιάστηκαν, κατά τά πέντε χρόνια της ζωής του, στά 48 συνο-

'Ο ιδρυτής της Φυσιοδιφικής 'Εταιρείας και Πρόεδρος αυτής, καθ' όλον τό διάστημα της δραστηριότητός της, Γ. Ματθαίουπουλος.

'Ο πρώτος Γενικός Γραμματέας της Φυσιοδιφικής 'Εταιρείας, χημικός μηχανικός και μέγας βιομήχανος, Άνδρέας Χατζηκυριάκος.

λικά τεύχη του, πρωτότυπες εργασίες και αξιόλογα άρθρα, που αναφέρονται σε όλους τούς κλάδους των φυσικών επιστημών, με ιδιαίτερη προτίμησι στην χημεία και τις εφαρμογές της. Επίσης παρουσιάζεται όλο τό χρονικό της 'Εταιρείας, σχετικά με τις επίμονες ενέργειές της για τούς σκοπούς, τούς όποιους έπεδίωκε.

Οί συνεργάτες, για την επιστημονική ύλη του, ήσαν πρώτα εκείνοι που βρίσκονταν στη διοίκησι της 'Εταιρείας, τούς όποιους και μνημονεύσαμε, και ύστερα οί πλέον σημαίνοντες από τούς επιστήμονες του φυσικού και χημικού κύκλου, που οί περισσότεροι είναι ήδη γνωστοί, από την συνεργασία τους και στά άλλα περιοδικά της εποχής: τό «Δελτίον Άκαδημίας Ρουσοπούλου» και τον «Αρχιμήδη». Παρά τούτο, μελετώντας τις δημοσιεύσεις του τρίτου αυτού περιοδικού, θεωρούμε ύποχρέωσι μας να σημειώσουμε, για μιá ακόμη φορά, τά όνόματα των σημαντικότερων από τούς συγγραφείς τους. Είναι οί Γ. Άθνασιάδης, Δ. Αιγινήτης, Ν. Άποστολίδης, Τιμ. Άργυρόπουλος, Κ. Βάλληνδρας, Κ. Βέης, Δ. Κροντηράς, Κ. Κτενάς, Σ. Μηλιαράκης, Φωκ. Νέγγης, Διομ. Παπαβασιλόπουλος, Κ. Σάμιος, Άθ. Τσακαλώτος, Μάρκος Τσιριμάκος.

ΟΙ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΔΙΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΗΣ

Οί προσπάθειες της 'Εταιρείας και του περιοδικού της αναφέρονται σε όλόκληρη τη σχετική επιστημονική κίνησι της εποχής, για τούς κλάδους που περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα των επιδιώξεών τους. Μεταξύ των πολλών θεμάτων όμως, για τά όποια εργάστηκαν, δυο δικαιολογημένα θα πρέπει να χαρακτηρισθούν πρωταρχικά, και, ιδιαίτερα, στην Φυσιοδιφική 'Εταιρεία άνηκει ή τιμή ότι τά πρωτοπαρουσίασε κι επέτυχε, με τούς άγώνες της, την καθιέρωσι τους.

Τό ένα είναι ή διδασκαλία των φυσικών και φυσιογνωστικών μαθημάτων στην Μέση 'Εκπαίδευσι. Κατά τά πρώτα χρόνια του αιώνα μας τά περισσότερα από τά μαθήματα αυτά, και κατά κανόνα ή χημεία, δέν διδάσκονταν διόλου κι άν μερικά κάποτε αναγράφονταν στο πρόγραμμα των σχολείων, τά θεωρούσαν βοηθητικά, σχεδόν κάτω τό φορτικό και άχρηστο. 'Όλο τό ενδιαφέρον της εκπαίδευσως συγκεντρωνόταν στην κλασσική μόρφωσι: Στά άρχαία και νέα έλληνικά, στη γραμματική και τό συντακτικό και στά λίγα, μάλλον στοιχειώδη, μαθηματικά. Τη διδασκαλία των φυσικών την άνέθεταν στούς μαθηματικούς ή και σε άλλους, ξένους κι άνίδεους γι' αυτά, δασκάλους: καμμιά φορά και στούς θεολόγους!

'Ο Γ. Ματθαίουπουλος και οί συνεργάτες του καταπάστη-

γνωστος και η νοθεία τους, ανεμπόδιστη, κυριολεκτικά άργιαζε. Ο Γ. Ματθαίουπουλος πρώτος αφιερώθηκε με πάθος σ' αυτή την αποστολή.

Άρχισε να μελετά και να εξετάζει εργαστηριακά τα διάφορα ελληνικά προϊόντα, για να εξακριβώσει και να καθορίσει τα σωστά όρια των συστατικών τους, και μαχόταν, δίδοντας οδηγίες και προτεινόμενα μέτρα, για την καταπολέμηση της νοθείας τους. Πολλή άργότερα, επιστέγασμα της εξορμήσεως του ήταν η ίδρυση, το 1920, του Κεντρικού Χημικού Έργαστηρίου του υπουργείου Έσωτερικών, που είχε αποστολή τη μελέτη των διαφόρων τροφίμων και τον άγορανομικό τους έλεγχο. Το Έργαστήριο αυτό, λίγο άργότερα, μεταφέρθηκε στο υπουργείο Υγιεινής και προσέφερε, μέχρι το 1929, πολύτιμες υπηρεσίες σ' αυτό τον τομέα.

Το μόνο κρατικό χημείο, μέχρι το 1920, ήταν του υπουργείου Οικονομικών, με διευθυντή του τον Π. Ζαλοκώστα, που άρμοδιότητά του είχε κυρίως τα φοροτεχνικά, ενώ η άπασχόλησή του με τα τρόφιμα ήταν πολύ περιορισμένη. Το Γενικό Χημείο του Κράτους ιδρύθηκε πολύ άργότερα, το 1929, και τότε συγχωνεύθηκε σ' αυτό, μαζί με το χημείο του υπουργείου Οικονομικών, και το κρατικό χημείο του Γ. Ματθαίουπουλου. Στη νέα υπηρεσία δημιουργήθηκε μεγάλος τομέας άποκλειστικά αφιερωμένος στα τρόφιμα. Αυτός επανδρώθηκε κυρίως με τους χημικούς του Κεντρικού Χημικού Έργαστηρίου, που είχαν διδαχθεί από τον θεμελιωτή της έρευνας των τροφίμων στον τόπο μας, τον Γ. Ματθαίουπουλο.

Όπως αναφέραμε, με το θέμα της έρευνας των τροφίμων, διά του Γ. Ματθαίουπουλου, καταπιόστηκε η Έταιρεία από το 1906. Στο «Δελτίο» της δημοσιεύτηκε η μελέτη του για το γάλα της αγελάδος, το βασικό αυτό μέσο διατροφής για τα παιδιά, τους γέροντας και τους άρρώστους. Έως τότε πουλιόταν σαν άγνιο, με περιεχόμενο βούτυρο μόνο 2,5%, αντί, όπως απέδειξε, τουλάχιστον 3,5%. Ιστορική έμεινε η άπάντησι που έδωσε στους γαλατάδες, που επέμεναν πως ήταν αδύνατον οι αγελάδες μας να δώσουν γάλα με περιεχόμενο βούτυρο άνωτερο του 2,5%. Θα «συνήθισαν», τους είπε και πράγματι έκείνες εξακολούθησαν, όπως πάντοτε, να παράγουν το σωστό καλό γάλα, ενώ οι γαλατάδες, από τότε, «συνήθισαν» η μάλλον υποχρεώθηκαν, χάρις στον Ματθαίουπουλο, να πωσουν να το νερόνουν.

Παρ' ότι ήταν ιδιωτικής πρωτοβουλίας η έρευνα για την εξακριβωση των στοιχείων των ελληνικών προϊόντων, επεκτάθηκε, με το ενδιαφέρον της Φυσιολογικής Έταιρείας, και σε πολλά άλλα είδη. Χάρην του σκοπού αυτού άργανώθηκε στην Αθήνα, με πρωτοβουλία της, κατά τον Ιούνιο του 1908, συνέδριο χημικών, βιομηχάνων και παραγωγών, για τον καθορισμό των ορίων των συστατικών των κυριωτέρων ελληνικών προϊόντων. Η έπιτροπή του συνεδρίου αυτού, με έπιτιμο πρόεδρό της τον Ν. Λεβίδη, ύπουργό Έσωτερικών τότε, άρταριζόταν από τους Άρ. Βαμπά, Άθ. Εύταξια, Π. Ζαλοκώστα, Κ. Ζέγγελη, Ι. Θεοτόκη, Ν. Κανελλόπουλο, Γ. Ματθαίουπουλο, Φ. Παλιατσέα, Ν. Πάππο, Έμμ. Ρέπουλη, Π. Σκουζέ και Α. Χατζηκυριακο. Αδτή προετοίμασε την εργασία για τη συμμετοχή της Έταιρείας, που θα εκπροσωπούσε την Ελλάδα στο ύπο όργανωσιν Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Λευκού Σταυρού, σκοπός του οποίου ήταν ο καθορισμός των μέτρων καταπολεμήσεως της νοθείας των τροφίμων και φαρμάκων. Το Συνέδριο αυτό έγινε στην Γενεύη (20-30 Αύγουστου 1908) και η ελληνική έπιτροπή που πήρε μέρος στις συζητήσεις του άποτελέστηκε από τους Π. Ζαλοκώστα, Γ. Ματθαίουπουλο, Έμμ. Ράσ και Γ. Κοφινά. Το «Δελτίο» της Έταιρείας, με την εδκαρία αυτή, δημοσίευσε με λεπτομέρεια τις διατάξεις περί τροφίμων που ίσχυαν στις ξένες χώρες. Υπήρξε η πρώτη σχεδόν έπίσημη ενημέρωσι των χημικών μας σ' αυτό το κεφάλαιο.

Το δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Λευκού Σταυρού, για τον ίδιο σκοπό, συνήλθε τον επόμενο χρόνο στο Παρίσι (4-11 Οκτωβρίου 1909) και εκ μέρους της Ελλάδος έλαβε μέρος και πάλι η Φυσιολογική Έταιρεία. Τα συμπεράσματά του, μαζί με του προηγούμενου, δημοσιεύθηκαν κατόπιν στο «Δελτίο» της σε όλη την έκτασή τους, καλύπτοντας ένα τριμηνιαίο όγκάδες τεύχος του έτους 1909.

Στά λίγα χρόνια της δράσεως της Έταιρείας και του περιοδικού της, πολλά άκόμη άλλα, σημαντικά θέματα έκίνησαν το ενδιαφέρον της και άπετέλεσαν άντικείμενο σχετικών

δημοσιεύσεων. Ήσαν μελέτες καθαρά έρευνητικές η περιγραφικές, της φυσικής και της χημείας, εκθέσεις και μελέτες για την ύπο ανάπτυξιν τότε βιομηχανία μας και ενδιαφέροντα θέματα γεωλογικά, πετρογραφικά και μεταλλευτικά.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΧΩ» ΤΟΥ ΣΠ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Μια άκόμη άξια προσοχής προσφορά, στον κύκλο των περιοδικών εκδόσεων των θετικών επιστημών, κατά την ίδια εποχή, των πρώτων χρόνων του αιώνα μας, προήλθε από την άτομική πρωτοβουλία του Σπύρου Ν. Παπανικολάου, διπλωματούχου των φυσικών επιστημών του Πανεπιστημίου μας, καθηγητού στη Μέση Παιδεία. Το 1906, μαζί με τον συνάδελφό του, επίσης φυσικό, Σ. Γ. Κοκόλη, έπιχειρούν την έκδοσι του μηνιαίου περιοδικού «Επιστημονική Ηχώ», που εδραϊώνεται και αναπτύσσει, για πολλά κατόπιν χρόνια, άξιόπρόσκλητη δράσι.

Ο Σπύρος Παπανικολάου υπήρξε, κατά την εποχή του, ένας από τους λίγους πραγματικά εκλεκτούς εκπαιδευτικούς του κύκλου των φυσικών και φυσιογνωστικών μαθημάτων, ένας άληθινός πρωτοπόρος. Άνέδειξε, με τις προσπάθειές του, τη διδασκαλία τους στη Μέση Παιδεία κι ανέβασε τα μαθήματα αυτά στη θέση που άξιζε να έχουν για την όρθολογισμένη μόρφωση των ελληνοπαίδων. Καθηγητής Φυσικών στα γυμνάσια και άργότερα στη Σχολή Εδελπίδων και το Πρακτικό Λύκειο Άθηνών, διακρινόταν για τον πλούτο των γνώσεων, την έτοιμότητα, τη σαφήνεια, την παιδαγωγικότητα και πρόπαντος για τη γλαφυρότητα της διδασκαλίας του. Το πέρασμά του άφησε εποχή στον κλάδο των εκπαιδευτικών.

Είχα την τύχη να τον έχω καθηγητή στον δεύτερο γυμνασιακό χρόνο των σπουδών μου και μπορώ να κρίνω από προσωπική αντίληψη. Σε εποχή που άκόμη η διδασκαλία αυτών των μαθημάτων, με την ανεπάρκεια, τις περισσότερες φορές, των τότε καθηγητών και την έλλειψι κάθε έποπτικής μέσου, άποτελούσε για τον μαθητή ύπόθεσι δύσκολη και πάντα σχεδόν άνιαρή, ο Σ. Παπανικολάου κατάρθανε να τον μάγει. Με το συμπαθητικό παρουσιαστικό του, τη γλυκεία, βαθειά φωνή του και την γλαφυρή εφφράδεια, το μάθημά του ήταν συναρπαστικό άληθινή άπόλαυσι. Κατανυκτική σιγή έπικρατού-

Το έξώφυλλο ενός από τα τεύχη του περιοδικού «Επιστημονική Ηχώ» (της δευτέρας περιόδου της εκδόσεώς του, 1920-1940).

σε στην τάξη, όταν, πολλές φορές, κι εκείνος συνεπαρμένος από τὰ ἴδια του τὰ λόγια, συνέχιζε, χωρίς διακοπή, και πέραν από τὴν ὥρα, τὴ μαγευτικὴ διδασκαλία του. Αὐτὸς μὲ πρωτομύησε στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες και σ' αὐτὸν χρωστώ τὴν ἀγάπη μου, κι ἀργότερα τὴν ἀφοσίωσί μου, σ' αὐτές.

Μιά ἀκόμα ἀπὸ μέρους του ὑπηρεσία γιὰ τὴν διάδοσι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξε τὸ περιοδικὸ του «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ». Χαρακτηρίζεται, στὴν προμετωπίδα του, σὰν περιοδικὸ τῶν «ἐφημεροσμένων ἐπιστημῶν και τῆς βιομηχανίας» και στὴν ὕλη του περιλαμβάνονταν συχνὰ και ἄρθρα μεγάλων ἀξιώσεων, μὰ ἡ βασικὴ γραμμὴ του κυρίως ἦταν ἐκπαιδευτικὴ, διδασκτικὴ, κατὰ ἓνα θαυμαστὸ τρόπο, και συμπληρωματικὴ τῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας μας. Ὅπως τὸ ἀνέφερε και στὸ πρόγραμμά του, εἶχε ἐκλαϊκευτικὴ ἀποστολὴ κι ἀπευθυνόταν κυρίως στοὺς μαθητὰς, τοὺς σπουδαστὰς και τοὺς καθηγητὰς τους, ἀπ' τοὺς ὁποίους κι ἀπαρτιζόταν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀναγνωστῶν του.

Ἡ «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ» κυκλοφοροῦσε κάθε μῆνα, σὲ τεύχη (σχήματος οὐδόου, 16-32 σελίδων, διςτῆλιν) ἀρκετὰ προσγεμένης ἐμφανίσεως, και ὑπωνόταν στοῦ Π. Λεωνή. Περιεῖχε ὕλη πλούσια και ποικίλη, ποὺ ἐλεγχοῦταν ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Ι. Ζερβοῦ, Ε. Πεζοπούλου, Α. Παναυλῆ και Α. Ἀνδρεοπούλου μὲ πρόεδρό της τὸν Σ. Κοκόλη.

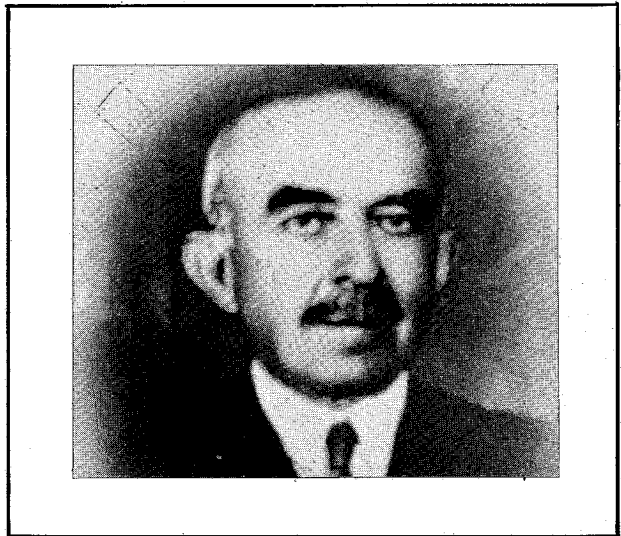
Ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἐκδόσεώς της ἀντιστοιχεῖ στὰ χρόνια 1906-1914 και ἡ δευτέρη, μετὰ διακοπὴ ἀρκετοῦ διαστήματος, ἀπὸ τὸ 1920 και ὕστερα μέχρι και τὸ 1940. Τὰ δημοσιεύματά της πραγματεύονταν θέματα ὄλων τῶν κλάδων τῶν φυσικῶν και φυσιογνωστικῶν ἐπιστημῶν, μὲ μεγαλύτερη προτίμησι πρὸς τὴν χημεία. Πληροφοροῦσαν γιὰ κάθε τι τὸ ἐνδιαφέρον και καινούργιο, μὲ τὴν φιλοδοξία νὰ πλουτίσουν τὶς γνώσεις τῶν ἀναγνωστῶν της. Ἡ «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ» διακρινόταν γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν θεμάτων, τὴν ὠραία, ξεκάθαρη διατύπωσι τῶν ἄρθρων της και τὴ δόκιμη γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιούσε, και διαβαζόταν εὐχάριστα και μὲ προσοχὴ τόσο ἀπὸ τοὺς νεαροὺς σπουδαστὰς ὅσο και ἀπὸ πολλοὺς ὄριμους ἐπιστήμονες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φυσικὰ, καταχώριζε τακτικὰ και ἄρθρα ἱατρικὸ ἐνδιαφέροντος και, μετὰ τὸ 1920, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Σ. Παπανικολάου τοποθετήθηκε στὴν Σχολὴ Ἐδελπίδων, και πολλὰ γιὰ ζητήματα στρατιωτικὰ και πολεμικὰ.

Σὰν περιοδικὸ ἐκλαϊκευτικὸ, εἶχε συμπεριλάβει στὰ ἐνδιαφέροντά του και τὴν καταχώρισι, σὲ συνέχειες, μνηστορημάτων και διηγημάτων ἐπιστημονικῶν περιεχομένων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν αὐτῶν, δημοσιεύθηκαν ὁ «Ἀδρατος ἄνθρωπος» τοῦ G. H. Wells, ἡ «Βόμβα» τοῦ R. M. Freemann, ἡ «Οὐρανία» τοῦ C. Flammarion και ἄλλα. Ἐπίσης τακτικὰ προκήρυσσε ἐπιστημονικὸς διαγωνισμοὺς, σὲ θέματα φυσικῆς, χημείας και μαθηματικῶν, ποὺ κινούσαν τὸ ἐνδιαφέρον και τὴν ἐπιθυμία τῶν νέων. Ἐβράβευε κατόπιν τοὺς διακρινομένους γιὰ τὶς ἐπιτυχεῖς ἀπαντήσεώς τους.

Οἱ συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ποὺ οἱ περισσότεροι εἶναι γνωστοὶ και ἀπὸ τὴν ἄλλη δραστηριότητά τους κι ἔχουν μνημονευθῆ και προγενέστερα, ἦσαν οἱ διακρινομένοι, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐρευνηταὶ, λόγιοι και ἄλλοι ἐπιστήμονες.

Τὰ θέματα τῆς φυσικῆς και τῶν φυσιογνωστικῶν κλάδων τὰ ἀναπτύσσον πολλοί, ἀπὸ τίς στῆλες του, και μεταξύ αὐτῶν οἱ Δ. Αἰγινήτης, Α. Ἀνδρεοπούλου, Τιμ. Ἀργυρόπουλος, Δ. Ἀσλάνης, Ν. Κρητικῆς, Δ. Λεονταρίτης, Ν. Παζαρή, Α. Παναυλῆς, Δ. Παπαβασιλόπουλος, Σ. Πλακίδης, Ι. Σαρλῆς, Δ. Τσαμασφόρος. Γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς χημείας, θεωρητικὰ και ἐφημεροσμένα, οἱ συνεργάται εἶναι ἀκόμη περισσότεροι και μεταξύ αὐτῶν οἱ Ι. Γαζόπουλος, Σ. Γαλανός, Δ. Δάλμας, Ἀν. Δαμβέργης, Ἐμμ. Ἐμμανουήλ, Ι. Ζαγιανάρης, Ἀθ. Ἰωάννου, Τ. Κομνηνός, Ι. Κουρῆς, Δ. Κουτσοποδιάτης, Ἀν. Κάνστας, Φ. Παλιατσῆς, Α. Παναγιώτης, Μ. Πετρίσης, Θ. Σταθόπουλος. Τὰ γεωλογικὰ τὰ ἀναπτύσσον οἱ Γ. Γεωργιάδης, Π. Κόκκορος, Κ. Μητσόπουλος, Φ. Νέγρης, τὰ μαθηματικὰ οἱ Α. Καραγιαννίδης, Ν. Λεβός, Γ. Ρεμοῦνδος, τὰ ἱατρικὰ οἱ Β. Βαλαώρας, Εὐθ. Βαρδακούλιας, Ἀθ. Σπαρούνης, Α. Τσέλιος και τὰ στρατιωτικὰ - πολεμικὰ οἱ Γ. Γονατῆς, Ι. Μπουσμπουρέλης, Στεφ. Φίλιππας, Α. Χουδάλης.

Μεταξὺ ὄλων τῶν συνεργατῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀναφέραμε τοὺς πολυγραφωτέρους, οἱ ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ, Σ. Παπανικολάου και Σ. Κοκόλη, ὅπως ἦταν και ἐπόμενο, εἶναι

Ὁ ἰδρυτὴς και διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ», καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν, Σπύρος Παπανικολάου.

κι ἐκεῖνοι, πάντα, σ' ὄλα τὰ τεύχη, παρόντες, μὲ τὴν ἐνδιαφέρουσα ἀρθρογραφία τους. Ὁ δευτέρος, μάλιστα, ἀσχολεῖται ἰδιαίτερα και μὲ τὰ θέματα τῆς φωτογραφικῆς, ποὺ ὑπῆρξε ἡ ἀγάπη του και ἡ πρόσθετη μεγάλῃ εἰδικότητά του.

Ὅστε και ἡ φιλολογικὴ-ἱστορικὴ πλευρὰ δὲν ἀπουσίαζε. Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ τακτικὸς συνεργάτης του Ε. Πεζόπουλος, μετέπειτα καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, μεταξύ τῶν πολλῶν ἔχει δημοσιεύσει, σὲ ἀρκετὲς συνέχειες, μὰ πολὺ λεπτομερειακὴ και ἐνδιαφέρουσα τοὺς χημικὸς μελέτη του, περὶ τῆς «νοθείας τῶν τροφίμων παρὰ τοῖς ἀρχαίους χρόνοις», στὸν τόμο τοῦ ἔτους 1920. Ἐπίσης ἀνάλογα φιλολογικὰ και ἱστορικὰ ἔχει γράψει ὁ ἴακ. Δραγάτης. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ παλαιὸ περιοδικὸ και στὰ ἄλλα, ἐδρίσκει κανεῖς, πολλές φορές, λησμονημένες δημοσιεύσεις ἰδιαίτερης ἀξίας, ποὺ τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον τους ὄχι, μόνο, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ δὲν ἔχει μειωθῆ, ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἀκόμη περισσότερο ἔχει μεγαλώσει.

Ἡ «Ἐπιστημονικὴ Ἥχώ», μετὰ τὸ 1935, ἄρχισε νὰ χάνη τὴν παλαιὰ ἀκμὴ της και νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ της πρόγραμμα. Τὰ ἄρθρα και οἱ μελέτες, σὲ θέματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, περιορίζονται, ἐνῶ πολλαπλασιάζονται τὰ ἀναφερόμενα στὰ ἱατρικὰ και ἄλλα ζητήματα. Ἡ ὕλη αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα και καλογραμμένη, ἀλλὰ, ὅπως ὅποτε, εἶναι ξένη πρὸς τὴν κύρια ἀποστολὴ της. Ἀναφέρεται στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, πολεμώντας σκληρὰ τοὺς λεγομένους «μαλακάρους». Σχολιάζει και ἐπικρίνει τὴν Ἀκαδημία. Μάχεται κατὰ τοὺς Πανεπιστημίου και τῶν καθηγητῶν του. Κριτικαρεῖ τὰ βιβλία πολλῶν ἀπὸ αὐτοὺς, δημοσιεύοντας τὰ λάθη ποὺ ἀνακαλύπτει. Οἱ κριτικὲς αὐτές, ποὺ μερικὲς ἀνατυπώνονται και κυκλοφοροῦν και σὲ ἀνεξάρτητα φυλλάδια, φέρουν ὄλες τὴν ὑπογραφή τοῦ Σ. Παπανικολάου. Πολλὲς φορές στρέφονται και κατὰ τὸν μέχρι χθὲς φίλον και ἐκλεκτὸν συνεργατῶν τοῦ ἴδιου τοῦ περιοδικοῦ. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις εἶναι ὀρθρὲς και δίκαιες, ἀλλὰ και σὲ ἄλλες ὑπερβολικὲς ἢ ἀδικαιολόγητες. Διαπνέονται οἱ περισσότερες ἀπὸ μιὰ ἐμπάθεια.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, ἡ ἀντικειμενικὴ, παλαιότερα, ἐπιστημολογικὴ τοῦ περιοδικοῦ ζημιώνεται. Ἡ ὕλη ἀρχίζει νὰ χαρακτηρίζεται σὰν λιβελλογραφία και ἡ «Ἥχώ» νὰ θεωρεῖται σὰν ὄργανο διαγμοῦ ἀνθρώπων και καταστάσεων. Τὸ ἀναγνωστικὸ της κοινὸ, ποὺ ἄλλοτε ἀπαρτιζόταν κυρίως ἀπὸ νέους, ὄλο και περιορίζεται ἀριθμητικὰ. Δὲν μπορεῖ κανεῖς εἴκολα νὰ αἰτιολογήσῃ αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ γραμμῆς τοῦ προχωρημένου πλέον στὰ χρόνια Σπύρου Παπανικολάου, τοῦ ἄλλοτε τόσο εὐγενικοῦ και καλοπροαίρετου στοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἐπιστῆμη και τοὺς ἀνθρώπους της. Ἐτοῖ τὸ περιοδικὸ φθίνει συνεχῶς. Μετὰ τὸ 1938 μετατρέπεται σὲ διμηνιαῖο και, τέλος, λίγο πρὸ τοῦ πολέμου, διακόπτεται τὴν ἐκδόσὶ του.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Γ.

Τὰ «Έργα» τοῦ Κλεισθένη Φιλάρτου (1925-1932)
Τὸ «Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Φυσικῶν Ἐπιστημῶν» (1920-1922)
Τὸ «Δελτίον Φυσικῶν Ἐπιστημῶν» (1934-1940)

Μετὰ τὸν πρῶτο μεγάλο πόλεμο καὶ τὶς περιπέτειες, πού τὸν ἀκολούθησαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐξ αἰτίας τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, κατὰ τὰ ἀμέσως μετὰ τὸ 1922 χρόνια, μιὰ νέα ἄνθησι, οἰκονομικὴ καὶ τεχνολογικὴ, ἀρχίζει γιὰ τὸν τόπο μας. Ἡ βιομηχανία μας ἔχει ξεπεράσει τὴ νηπιακὴ τῆς ἡλικίας καὶ βαδίζει τώρα, προοδεδόντας, πρὸς τὴ νεανικὴ, γεμάτη ζωντάνια καὶ δυναμικότητα. Μεγαλώνει σταθερὰ, ἐνῶ καὶ οἱ γενικότερες τεχνικὲς κατασκευές, μελετῶνται ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ προχωροῦν, ἀναμορφώνοντας τὸν τόπο, ἐπάνω σὲ καλὰ καταρτισμένα σχέδια.

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς γενικῆς ἐξορμήσεως, ἡ ἔλλειψι ἐνὸς σοβαροῦ τεχνικοῦ περιοδικοῦ, πού ἀπὸ τὶς στήλες του θὰ παρουσιάζονταν καὶ θ' ἀποτελοῦσαν θέμα συζητήσεως ὅλα τὰ σχετικὰ τεχνικὰ προβλήματα, ἦταν πάρα πολλὴ αἰσθητὴ. Οἱ ἄνθρωποι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πρακτικῶν τους ἐφαρμογῶν, οἱ βιομηχανοὶ, οἱ μηχανικοὶ, οἱ χημικοὶ, οἱ ἐπιχειρηματίες, ἀναζητοῦσαν κι ἐπεδίωκαν, μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον, τὴ δημιουργία ἐνὸς τέτοιου βήματος. Ἀφοῦ μάλιστα οἱ προηγούμενες παλαιότερες ἐκδόσεις τῶν πρῶτων περιοδικῶν (τοῦ «Δελτίου» τῆς Ἀκαδημίας Ρουσοπούλου καὶ τοῦ «Ἀρχιμήδη» τῆς Φυσιοδιφικῆς Ἑταιρείας) εἶχαν ἀπὸ καιρὸ παῦσει νὰ ὑπάρχουν.

Σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀνάγκη —προϋπόθεσι γιὰ νὰ μελετηθῆ καλλίτερα ἡ ἐπιδιωκόμενη γενικὴ ἀναδιοργάνωσι τῆς Χώρας, σύμφωνα μὲ τὶς τότε σύγχρονες τεχνολογικὲς ἀντιλήψεις— φιλοδοξεῖ νὰ ἀνταποκριθῆ ἕνας μαχητικὸς, ἀκαταπόνητος καὶ διορατικὸς ἐπιστήμων: Ὁ χημικὸς μηχανικὸς Κλεισθένης Γ. Φιλάρτος. Γνωστότατος στὸς κύκλους τῶν τεχνικῶν καὶ βιομηχανῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη δρᾶσι του, κατορθώνει νὰ ἐνθουσιάσῃ ὄλους ἐκείνους πού μπορούσαν νὰ βοηθήσουν γιὰ τὴν ὑλοποίησι αὐτοῦ τοῦ οὐνεῖρου. Ἀλλὰ προτοῦ ἀσχοληθῆ μὲ τὴ θαρραλέα ἐξόρμησί του, πού ἐγκαινίασε νέα ἐποχὴ γιὰ τὶς τεχνικὲς-ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις στὴν Ἑλλάδα, ὀφείλω νὰ παρουσιάσω καὶ νὰ ἱστορήσω, κάπως ἐκτενέστερα, τὴν προσωπικότητά του· νὰ ὀμιλήσω γιὰ τὸν ἐμπνευσμένο καὶ ἐνθουσιώδη αὐτὸν ἐπιστήμονα, ὅπως ἐγὼ τὸν γνόρισα, ἀφοῦ, μάλιστα, εἶχα τὴν τύχη νὰ συνδεθῶ προσωπικὰ καὶ νὰ συνεργασθῶ μαζί του.

Ο ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ ΦΙΛΑΡΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΕΚΔΟΣΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

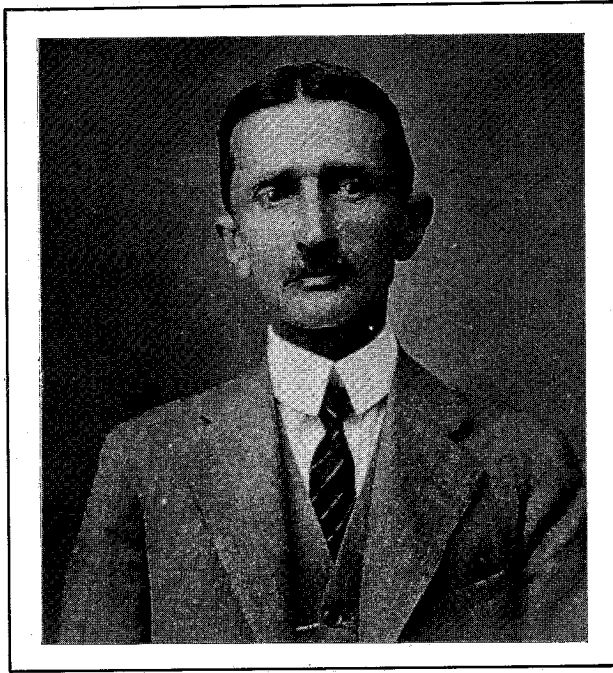
Ὁ Κλεισθένης Φιλάρτος καταγόταν ἀπὸ μεγάλῃ καὶ ἱστορικῆ οἰκογένεια τοῦ Πηλίου. Ὁ πατέρας του, Γεώργιος Φιλάρτος, γνωστὸς μὲ τὴν προσωνυμία τοῦ «Πατέρα τῆς Δημοκρατίας», ὑπῆρξε ἐξέχουσα φυσιογνωμία. Δικηγόρος μὲ μεγάλη μόρφωσι καὶ δρᾶσι, σὰν πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς, μαχητικὸς καὶ πολυπράγμων, πρῶτος ἀγωνιστῆς γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυσι τῆς δημοκρατίας, κατὰ καιροὺς βουλευτῆς, ὅπουργος καὶ

γεροϋσιαστῆς, ἄφησε ἐποχὴ κατὰ τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ ζωὴ. Τὸν μοναχογιό του Κλεισθένη, πού γεννήθηκε τὸ 1882 στὴν Ἀθήνα, τὸν προώριζε ἐπίσης γιὰ δικηγόρο, ὥστε νὰ τὸν διαδεχθῆ στὸ «πόστο» του. Ἀλλὰ ἐκείνος δὲν ἦταν ὑπάκουος γιός. Ἦταν πάντα καὶ σὲ ὅλα ἡ ἀντίθεσι τοῦ πατέρα του. Καὶ στίς πολιτικὲς δοξασίες —φανατικὸς αὐτὸς βασιλόφρων— καὶ στίς πνευματικὲς ἀνησυχίες. Δὲν τὸν συγκινοῦσαν οἱ θεωρίες καὶ οἱ φιλοσοφικὲς ἰδέες τοῦ πατέρα του. Ἀγάπησε κι ἀφιερῶθηκε, ἀπὸ μικρὸς, στίς θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὶς ἐφαρμογές τους καὶ ὀραματιζόταν πάντα τὴν καλλίτερη γιὰ τὸν τόπο ὀφέλεια ἀπὸ τὴν ὀρθὴ ἐκμετάλλευσί τους.

Τὰ παιδικὰ του χρόνια τὰ ἐξῆσε στὸ ἐξοχικὸ προάστιο τῆς Καλλιθέας τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου ὁ πατέρας του ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους οἰκιστάς. Πολὺ νέος ἔφυγε στὴ Γαλλία κι ἐσπούδασε χημικὸς μηχανικὸς στὴ σχολὴ θετικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Νανσύ, ἀπ' τὴν ὁποία ἀποφοίτησε διπλωματοῦχος τὸ 1906. Τὴν πείρα τοῦ χημικοῦ τῆς ἐφαρμογῆς τὴν ἀπέκτησε στὴν Ἀμερικὴ, ὅταν ἀργότερα ἐργάστηκε, ἐπὶ πέντε χρόνια (1908-1912), σὰν υπεύθυνος χημικὸς τῆς παραγωγῆς, σὲ μεγάλες μεταλλουργικὲς βιομηχανίες. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πολεμικῆς περιόδου τῶν χρόνων ἐκείνων (πού τὸν ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ στὸν στρατό), διορίστηκε ἐπιθεωρητῆς βιομηχανίας καὶ ἐπὶ τέσσαρα χρόνια (1919-1923), πρόσφερε ἀπὸ τὴ σημαίνουσα αὐτὴ δημόσια θέσι, πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴν ἀναγεννώμενη τότε βιομηχανία μας. Παραιτήθηκε ὅμως ἀπ' αὐτὴ, γιὰ τὴν οἱ πολιτικοὶ παράγοντες τῆς ἐποχῆς, παρενέβαιναν διαρκῶς στὰ καθήκοντά του, κι ἐκείνος, πάντα ἀπόλυτος καὶ ἀκαμπτος, δὲν ἐννοοῦσε νὰ παραβῆ τὶς ὑποχρεώσεις του, τοῦ δημόσιου λειτουργοῦ.

Ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ χρονιά, τὸ 1923, ἐγνωρίσθηκα μαζί του. Οἰκογενειακὲς καὶ οἰκονομικὲς στενοχώριες τὸν βασάνιζαν, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, οἱ ἐνθουσιασμοὶ του καὶ οἱ ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἀνάδειξι τῆς ἐπιστῆμης τῆς χημείας καὶ τῆς βιομηχανίας τοῦ τόπου, πάντα ἀμειώτοι, τοῦ ἀπορροφοῦσαν ὅλες του τὶς φροντίδες. Παρ' ὅτι πολὺ μικρότερός του στὰ χρόνια ἐγὼν φίλος του. Τὰ κοινὰ ἰδανικά, γιὰ τὴν ὀργάνωσι καὶ τὴν πρόοδο τοῦ ἐπαγγέλματός μας, ἔβαναν ἐκείνον (μὲ τὴ μεγάλη πείρα του) κι ἐμένα (μὲ τοὺς πρῶτους ἐνθουσιασμοὺς καὶ τὴ νεανικὴ μου ὀρμή). Θυμῆμαι τὸ φτωχικὸ καὶ πάντα ἀκατάστατο διαμέρισμά του, ὅπου κατοικοῦσε ἐργένικα, στὸ παμπάλαιο σπίτι τοῦ Γρυπάρη, στὴ γωνιά Σοφοκλέους καὶ Ἀριστείδου, καὶ τὶς ἐκεῖ τακτικὲς, ἀτέλειωτες συζητήσεις μας ἢ —μᾶλλον— τὴ διδαχὴ ἐκείνου πρὸς ἐμένα, τὸν νεαρό, γιὰ τὸ χημικὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴ μεγάλη κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀποστολή, πού προωριζόταν νὰ διαδραματίσῃ γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ τόπου μας.

Ὅταν ἐμεῖς, ἡ μικρὴ φιλικὴ ὁμάδα, ἀπὸ τοὺς πρῶτους νέους χημικοὺς, πού μόλις εἶχαμε ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ Πα-

Ο αείμνηστος Κλεισθένης Φιλάρετος σε φωτογραφία τοῦ 1931.

νεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἀποφασίσαμε τὴν ὀργάνωσι τοῦ κλάδου μας σὲ σωματεῖο, κατὰ τὴν ἀνοιξί τοῦ 1924, κι ἀναζητούσαμε συναδέλφους, μεγαλύτερης ἀπὸ ἡμᾶς ἡλικίας, γιὰ ν' ἀναλάβουν τὸ πατρὸνάρισμά του, δυὸ ἦσαν οἱ πρῶτοι ποὺ πρόθυμα δέχθηκαν νὰ μᾶς καλύψουν μὲ τὰ ὀνόματά τους: Ὁ Κλεισθένης Φιλάρετος καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Κωνσταντῖνος Βέης. Τὴν πρώτη ἐγκύκλιό μας, γιὰ τὴν ἰδρυσι τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν, τὴν ὑπέγραψαν ἐκεῖνοι καὶ δυὸ ἀκόμη χημικοὶ, μεγαλύτεροί μας κι αὐτοί, ποὺ δούλευαν στὴ βιομηχανία, ὁ Νικόλαος Ζάρπας καὶ ὁ Εὐκλείδης Σακελλάριος.

Ὁ Κλ. Φιλάρετος ἔλαβε μέρος καὶ στὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο τῆς Ἐνώσεως, ποὺ τὴν ἐκπροσώπησε στὰ πρῶτα βήματά της, μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1925. Τὸ ἄλλο σημαντικό θέμα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἦταν ἡ ἐκδοσι τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου τεχνικοῦ περιοδικοῦ ποὺ τόσο πολλὸν χρειαζόταν ἡ χώρα μας: μιάς σοβαρῆς ἐκδόσεως, ποὺ θ' ἀγκάλιαζε τὶς φυσικὲς καὶ τὶς τεχνικὲς ἐπιστήμες καὶ θὰ ἐπιστράτευε, σὰν συνεργάτες της, ὅλους τοὺς ἐπιστήμονες τῶν σχετικῶν κλάδων. Θυμάμαι τὰ ξενόγλωσσα, ἀνάλογα περιοδικά, ποὺ μάζευε καὶ μελετοῦσε, στὸ κατάφορτο ἀπὸ χαρτιά γραφεῖο του, γιὰ νὰ ἀντλήσει ἀπὸ αὐτὰ ἰδέες γιὰ τὴ μορφή ποὺ θὰ ἔδινε στὸ δικό του. Τὰ σχέδια καὶ τὶς μακέττες ποὺ ἔτοιμαζε, σὰν ὑποδειγματικὲς γι' αὐτό, καὶ τὶς ἀτέλειωτες συζητήσεις μας γιὰ τὴν ὕλη ποὺ θάπρεπε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὶς τακτικὲς στήλες ποὺ θάπρεπε νὰ καθιερώσῃ.

Ἡ ἰδρυσι τῆς ἐταιρίας τεχνικῶν ἐκδόσεων «Ἔργα»

Τὸ ὄραιο ὄνειρο τοῦ Φιλάρετου εἶχε ἀρχίσει, τότε ἀκριβῶς, νὰ παίρνῃ μορφή πραγματικότητος, χάρις στὴ πρόθυμη οικονομικὴ βοήθεια μερικῶν προοδευτικῶν βιομηχάνων, μὲ πρῶτον μεταξύ τους τὸν μεγάλο Νικόλαο Κανελλόπουλο, τὸν ἐνθουσιῶδη πρωτοπόρο συνάδελφο, ἀκούραστο ὑποστηρικτὴ τῆς χημικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σχετικῆς μ' αὐτὴν ἔρευνας καὶ δημιουργοῦ τοῦ πρῶτου μεγάλου συγκροτήματος χημικῶν βιομηχανιῶν τοῦ τόπου. Ἦταν ἐκεῖνος ποὺ υἰοθέτησε τὰ σχέδια τοῦ Φιλάρετου, γιὰτὶ συνειδητοποίησε τὴν ἀξία ἐνὸς τέτοιου βήματος, κι ἐκεῖνος ποὺ πρῶτος ἐμπιστεύτηκε στὴν ἰκανότητα τοῦ Φιλάρετου γιὰ τὴν ὑλοποίησι αὐτῶν τῶν ὀραματισμῶν.

Μὲ τὴν οικονομικὴ βοήθεια τοῦ Κανελλόπουλου καὶ τῶν ὀλίγων ἄλλων, μὰ καὶ μὲ ἀρκετὰ χρήματα ποὺ διέθεσε ὁ ἴδιος, ὁ Φιλάρετος —φειδωλὸς γιὰ τὶς προσωπικὲς του δαπάνες, σπαταλοῦσε πρῶθυμα πάντα γιὰ ἰδεολογικοὺς σκοποὺς— ἀπὸ τὴ ρευστοποιήσι, σὲ εὐτελεῖς τιμές, τῶν οἰκοπέδων ποὺ κληρο-

νόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἰδρύθηκε, κατὰ τὸ 1925, ἡ Α/Ε Τεχνικῶν Ἐκδόσεων «Ἔργα». Τὸ ἀρχικὸ της κεφάλαιο, ποὺ συγκεντρώθηκε καὶ κατατέθηκε, ἦταν 500.000 δραχμές, ποσὸν ἀρκετὰ σεβαστὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Ἀποστολὴ τῆς ἐταιρίας ἦταν ἡ δημιουργία ἐνὸς μεγάλου περιοδικοῦ, ἡ ἐκδοσι τεχνικῶν βιβλίων καὶ ἡ εἰσαγωγή καὶ ἡ διάθεσι ξενόγλωσσων τεχνικῶν συγγραμμάτων. Μ' αὐτὰ τὰ σχέδια ξεκίνησε ἡ ἐταιρία, ἔχοντας πρῶτο ἄνδρα τὸν διοικητικὸ συμβούλιό της τὸν Ν. Κανελλόπουλο καὶ διευθυντὴ τὸν Κλ. Φιλάρετο.

Γεμάτος ὄρεξι καὶ ἐνθουσιασμό, ὁ Φιλάρετος καταπιάντηκε ἀμέσως μὲ τὸν κύριο καὶ πρῶτο σκοπὸ τῆς ἐταιρίας: τὴν ἐμφάνισι τοῦ περιοδικοῦ «Ἔργα», ποὺ ὕστερα ἀπὸ μελετημένη προετοιμασία καὶ ὀργάνωσι ἐκυκλοφόρησε τὸ πρῶτο τεύχος τοῦ στίς 15 Μαΐου 1925. Δεξιότηχης στὸν χειρισμὸ τοῦ γραπτοῦ λόγου, χαλκέντερος στὴν ἐργατικότητά του, γνωστὴς τῶν οικονομικῶν θυσιῶν ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ προσπάθειά του καὶ προσεκτικὸς γι' αὐτό, βασιζόταν περισσότερο στὴ δική του προσωπικὴ ἐργασία. Ὅλο τὸ συντακτικὸ προσωπικὸ τοῦ περιοδικοῦ θὰ τὸ περιώριζε σ' ἓνα μόνο βοηθό, τὸν προσωπικὸ του γραμματέα. Κι ἐπρότεινε σὲ μένα αὐτὴ τὴ θέση. Μὰ πολλὴ βαρεὶα καθὼς ἦταν γιὰ τὶς τότε δυνάμεις μου, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ προτιμοῦσα τὴ μόνιμη θέση ποὺ εἶχα στὸ Πανεπιστήμιο, δὲν δέχθηκα τὴν πρότασί του. Τὸν συνέστησα ὁμῶς τὸν ἀδελφικό μου φίλο, συνάδελφο κι ἐπίσης πολλὸ γνωστὸ του, Διονύσιο Α. Καραθανάση. Τὸν προσέλαβε κι αὐτὸς ὑπῆρξε τὸ δεξιὸ του χέρι κατὰ τὰ δυὸ πρῶτα χρόνια τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ.

Δύσκολος καὶ ἀπαιτητικὸς στὶς συνεργασίες του, μὲ τοὺς ἄλλους, ὁ Φιλάρετος —γιὰτὶ μὲ σχολαστικὴ ἐπεδίωξε τὴν τελειότητα γιὰ κάθε δουλειά μὲ τὴν ὁποία καταπιανόταν καὶ γιὰτὶ δούλευε, ἀτέλειωτες ὥρες, κλεισμένος στὸ γραφεῖο του, καὶ ζητοῦσε ὅλοι, ὅσοι βρίσκονταν κοντὰ του, ν' ἀκολουθοῦν τὰ συστήματά του— φυσικὸ ἦταν συχνὰ νὰ γκρινιάζῃ μὲ τοὺς συνεργάτες του. Ὁ Καραθανάσης δὲν ἄντεξε περισσότερο ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ χρόνια. Τὸν διαδέχθηκε, στὴ θέση του, ὁ χημικὸς μηχανικὸς Ι. Ζήσιμος καὶ ἄλλοι ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Καραθανάσης, παρὰ τὶς διαφανεῖς τους καὶ τὴν ἀποχώρησί του ἀπὸ τὴ θέση τοῦ συνεργάτου, δὲν δέκοψε τὴ φιλία ποὺ τὸν συνέδεσε μαζὶ του καὶ ἔμεινε πάντα κοντὰ του, φίλος καὶ ὑποστηρικτὴς, μέχρι τὰ βαθεῖα του γεράματα.

Ἡ πρῶτη ἐμφάνισι τοῦ τεχνικοῦ περιοδικοῦ «Ἔργα»

Θυμάμαι μὲ πόση προσοχὴ ἐτοιμάστηκε ἡ τελικὴ, λεπτομερικὴ σχεδιάσι τῆς μορφῆς τοῦ περιοδικοῦ, προτοῦ νὰ κυκλοφορήσῃ τὸ πρῶτο του τεύχος, στίς 15 Μαΐου 1925. Τὰ «Ἔργα» ἔβγαιναν μὲ ἀκρίβεια στίς 15 καὶ στίς 30 τοῦ μηνός. Τὰ τεύχη τους, μὲ 24 διστηλες σελίδες μεγάλου σχήματος (24 x 34 ἑκατοστά), τυπῶνταν, σὲ χαρτὶ καλῆς ποιότητος, στὸ τυπογραφεῖο Π. Α. Σακελλαρίου, ποὺ ἐθεωρεῖτο ἓνα ἀπ' τὰ καλλίτερα τῆς ἐποχῆς. Εἶχαν διακοσμημένο ἐξώφυλλο, σὲ χονδρὸ χαρτὶ, καὶ τὸ κείμενό τους συνῴδευαν πολλὲς ξεχωριστὲς σελίδες μὲ διαφημίσεις. Στὴν προμετωπίδα, μετὰ τὸν μὲν μεγάλη κεφαλαῖα γράμματα τίτλο του «Ἔργα», ἀναγραφόταν ἡ ἀποστολὴ του: «Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικὸν τῆς βιομηχανίας, τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων». Στὸν πρόλογο τοῦ πρῶτου τεύχους του, ποὺ ἔχει τὴν ὑπογραφή τοῦ Φιλάρετου, σκιαγραφόταν λεπτομερέστερα τὸ πρόγραμμά του. Ἀπέβλεπε «εἰς τὴν προσπάθειαν ὑποβοηθήσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐργοστασίων καὶ μεταλλείων, τῶν σιδηροδρόμων καὶ λοιπῶν τεχνικῶν ἔργων». Καὶ στὴ συνέχεια προσέθετε: «Τὸ Πολυτεχνεῖον, αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ διαπρεπέστεροι τῶν Ἑλλήνων μηχανικῶν καὶ χημικῶν τῆς Ἑλλάδος προσεφέρθησαν ὅπως διὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν ἔλθωσιν ἀρωγοὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο».

Τὰ «Ἔργα» ἐγκατεστάθησαν σὲ ἀρκετὰ ἐπύρροπα καὶ εὐρύχωρα γραφεῖα, στὸν πρῶτο ὄροφο τοῦ κτηρίου ποὺ βρισκόταν στὴν ὁδὸ Λυκούργου 8, στὸ βάθος τῆς Στοῆς Σακελλαρίου, ἐπάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τους. Πολλὸ σύντομα, οἱ συνεργάτες καὶ οἱ φίλοι τοῦ περιοδικοῦ, συνήθισαν νὰ μαζεύωνται στὸν φιλόξενο αὐτὸ χῆρο καὶ νὰ συζητοῦν μὲ τὸν Φιλάρετο τὰ σχετικὰ ἐπιστημονικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ θέματα, ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ.

Ἡ δραστηριότης τοῦ περιοδικοῦ «Ἔργα», ποὺ δυστυχῶς, παρὰ τὴν ἀρτια ὀργάνωσι καὶ τὴν πρόθυμη ὑποστήριξι του ἐκ μέρους τῶν κορυφαίων τεχνικῶν τῆς ἐποχῆς, δὲν ὑπῆρξε μακρόβιο, ἦταν ἀξιοθαύμαστη καὶ ἀξίζει νὰ ἱστορηθῇ λεπτο-

μερέστερα και ν' αξιολογηθῆ βαθύτερα ἢ κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα προσφορά του. Ἀπὸ τὸ ἐναρκτήριο τεύχος του, τῆς 15ης Μαΐου 1925, ἐχάραξε τὸ πολυπλευρὸν τῶν ἐπιδιώξεων καὶ φιλοδοξιών του. Τὸ πρῶτο δημοσιευμένον σ' αὐτὸ ἄρθρο εἶναι τοῦ χημικοῦ τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν Ι. Καρῆ γιὰ τὴ βιομηχανία «Ὁ Κεραμεικὸς», τὴν πρώτην, στὸν τόπον μας, τοῦ κλάδου τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε ἐμφανισθῆ καὶ φιλοδοξοῦσε πολλὰ νὰ προσφέρει. Ἀκολουθοῦσε ἡ μελέτῃ τοῦ ἐπιμελητοῦ στὸ Πανεπιστήμιον Κ. Πετροπούλου γιὰ τὴν ἀσύρματο τηλεγραφία καὶ τηλεφωνία, ἄρθρον τοῦ μηχανικοῦ Ἄρ. Τσαλικῆ γιὰ τὴν ἀνάγκη δημιουργίας ὑδρολογικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἄρθρον τοῦ μηχανικοῦ Ν. Βερονικῆ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἠλεκτροκινήσεως στὴ βιομηχανία. Ἀκόμα ὁμῶς πρὸ ἐνδιαφερόμενες, ἀπὸ τὴν ἄρθρογραφία, ἦταν οἱ ἄλλες τακτικὲς στήλες ποὺ καθιέρωνε: Ἡ «Γνώμη τῆς Συντάξεως», στὴν ὁποία σχολιάζονταν τὰ ἐπίκαιρα τεχνικὰ θέματα· ἡ στήλῃ τῶν «Εἰδησεων τῆς βιομηχανίας, τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων», μετὰ τὴν ὁποία παρουσιαζέσθαι ὅλη τὴ σχετικὴ κίνησις ἀπὸ τὸν ἄλλο τὸν διεθνή καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ· ἡ στήλῃ τῶν «Σωματείων», ποὺ ἔδινε, λεπτομερειακὰ, τὴν ὅλη δραστηριότητα τῶν ὀλίγων τότε ἐπιστημονικῶν σωματείων, εἰδικότερα τῶν δύο μεγάλων, τοῦ Ἑθνικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν, ποὺ καὶ τὰ δύο ἦσαν νεοιδρυθέναι καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα προβλεπόταν ν' ἀποτελέσθαι τὸ ἐπίσημον δημοσιογραφικὸν τοῦς ὄργανον.

Παρὰ ὁμῶς τὴν τόσο καλὴν ὀργάνωσιν τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ περιοδικοῦ καὶ τὸ ἀξιόλογον πρόγραμμα ποὺ εἶχε χαράξει, οὔτε κι αὐτὸ κατάρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ γιὰ μακρὸ διάστημα. Ἀπευθυνόταν σὲ τεχνικούς, ὑψηλοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ποὺ ὁ ἀριθμὸς τοῦς ἀκόμη τότε ἦταν πολὺ περιορισμένος στὸν τόπον μας. Οἱ βιομηχανίες, πάλι, καὶ οἱ ἄλλες ἐπιχειρήσεις, μετὰ ἔξαιρέσει ἐκείνων, μόνον, τῶν ὀλίγων, ποὺ τὸ ἴδρυσαν, δὲν ἀντιλαμβάνονταν τὴν ἀξία καὶ τὴ σκοπιμότητα αὐτῆς τῆς προσπάθειας καὶ δὲν ἐθυσίαν τὰ χρήματά τοῦς, οὔτε ἀκόμα γιὰ μιὰ ἀπλῆ ἐτήσια συνδρομὴ. Ἡ ἔκδοσις τοῦ συνεχίστηκε

Τὸ ἐξώφυλλον ἐνὸς τεύχους τοῦ περιοδικοῦ «Ἔργα», ποὺ διατήρηθηκε ἀμετάβλητον κατὰ τὰ ἐπτὰ χρόνια τῆς ἐκδόσεώς του.

βέβαια γιὰ μερικὰ χρόνια, ἀλλὰ τὰ ἐξοδά του δὲν ἐκαλύφθησαν ποτὲ ἀπὸ τὰ ἔσοδα, ὥστε τὸ ἀρχικὸ κεφάλαιον, τῶν 500.000 δραχμῶν, τῆς ἐταιρίας συνεχῶς μειωνόταν. Ὁ Ν. Κανελλόπουλος, καθὼς θυμῶμαι, τὴν ἐνίσχυσε μεταγενέστερα καὶ μετὰ ἄλλα χρήματα, ἀλλὰ κι αὐτὰ ἐξαντλήθηκαν χωρὶς νὰ μπορέσῃ τὸ περιοδικὸν νὰ κρατηθῆ στὴ ζωῇ. Ὁ Φιλάρετος ἐκρῦβε βέβαια τὸ χαροπάλειμον τοῦ καὶ διατηροῦσε πάντα τὴν ἀριότητα τῆς ἐμφανισέως τοῦ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης, γιὰ νὰ μὴ ἀντιληφθοῦν οἱ ἀναγνώστες τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε, ἀλλὰ ἀνόφελον. Μ' ὅλες τὶς προσπάθειες, τελικὰ, μετὰ ἐπτὰ χρόνια, τὸ 1932, ἔφθασε ἡ ἀναπόφευκτὴ ὥρα τοῦ θανάτου τοῦ. Βοήθησε σ' αὐτὸ καὶ ἡ διακοπὴ τῆς συνεργασίας μετὰ τὸ Ἑθνικὸ Ἐπιμελητήριον (τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια, ἀποτελοῦσε τὸ ἐπίσημον δημοσιογραφικὸν ὄργανον), ὅταν, ἀπὸ τὸ 1932, ἐγκαινιάσθη τὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἑθνικῶν Χρονικῶν», τὸ ἀποκλειστικὸν δικὸν τοῦ περιοδικοῦ.

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΕΡΓΑ» ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΟ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Μελετώντας τοὺς ὀκτὼ τόμους τῶν «Ἔργων», θαυμάζουμε τὴν ποικιλία καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης τοῦ καὶ τὴν ἀξία τῶν συνεργατῶν του. Ἀπασχολήθηκε μ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν ἐπιστημῶν: Ἀρχιτεκτονικὰ θέματα, δομικὰ ἔργα, δομικὴ καὶ δομικὰ ὕλικά· γεωλογικὰ θέματα, μεταλλεία καὶ μεταλλευτικὰ ζήτηματα· ἠλεκτρολογικὰ καὶ ἠλεκτρικὴ βιομηχανία· ἐνεργειακὰ καὶ καθόμισα ὕλικά· λιμνικὰ καὶ ὑδραυλικὰ ἔργα· μηχανολογικὴ βιομηχανία· ναυπηγικὴ· ἀεροπλοῖα· ὁδοποιία καὶ συγκοινωνιακὰ προβλήματα· τεχνικὴ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεώς τοῦς· θεωρητικὴ καὶ ἐφαρμοσμένη φυσικὴ καὶ χημεία· χημικὴ βιομηχανία· κλωστοῦφαντουργία· τροφίμα καὶ βιομηχανία τροφίμων· τεχνικοοικονομικὰ ζήτηματα. Ἀπετέλεσε ἀκόμα τὸν καθρέπτη ὅλης τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς διεθνούς ἐπιστημονικῆς κινήσεως τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν θεμάτων, ποὺ συνδέονταν μετὰ τοὺς τεχνικούς ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς.

Οἱ διαπρεπέστεροι τῶν τότε ἐιδικῶν ὑπῆρξαν οἱ συγγραφεῖς ὅλων αὐτῶν τῶν θεμάτων καὶ παρήλασαν ἀνεξαιρέτως ἀπὸ τὶς στήλες τῶν «Ἔργων». Δὲν θὰ δόσουμε φυσικὰ τὸν πλοῦτον κατάλογο τῶν συνεργατῶν αὐτῶν. Θὰ σημειώσουμε ὁμῶς, ἀναφέροντας τὴν εἰδικότητα καὶ τὴν θέσιν ποὺ τότε κατείχαν, ἐκείνους τουλάχιστον, ποὺ ἐμφανίζονται τακτικότερα στὶς στήλες τῶν «Ἔργων» καὶ ποὺ μετὰ τὶς μελέτες τοῦς διαμόρφωσαν τὴν ἀξιόλογον προσφοράν τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοὺς πολιτικούς μηχανικούς καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε τοὺς Σ. Ἀγαπητὸ, Ἡλ. Ἀγγελόπουλον (πρόεδρον τοῦ Ἑθνικοῦ Ἐπιμελητηρίου), Θ. Γενιδωνιά, Γ. Βοῖλα, Ἄνδρ. Γεωργαλά, Ἄγγ. Γκίνη (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Β. Κασσανδρᾶ, Ν. Κιτσικὴ (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Ἐμ. Λαζαρίδην, Δ. Λαμπάδαριον (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Ἄθ. Ρουσόπουλον, Π. Σαντορινίην, Ἄγγ. Τσαλικῆν.

Ἀπὸ τοὺς μηχανολόγους καὶ ἠλεκτρολόγους μηχανικούς, τοὺς Γ. Ἀνδρεῆκον, Ἄλ. Βερέλλη, Ν. Βερονικῆ, Γ. Βουγιούκα (διευθυντὴ Σιδηροδρόμων τοῦ ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν), Κ. Γαλιᾶν, Γερ. Ζησιμάτῳ (μηχανικὸν ΣΠΑΠ), Χρ. Κανελλόπουλον (ἐπιθεωρητὴ ἐκμεταλλεύσεως Σιδηροδρόμων Κράτους), Γ. Καραμάνῳ, Ἄπ. Κουτσόσκωκα (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Κωνστ. Κρίσπη, Ἐδθ. Μαλαγαρδῆ, Γ. Πεζόπουλον, Γ. Σαρρόπουλον (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου).

Μεταξὺ τῶν μεταλλειολόγων μηχανικῶν, τοὺς Β. Ἀκόλα, Ν. Γεωργιάδην, Μιλ. Σπανᾶ, Θεμ. Χαριτάκη.

Ἀπὸ τοὺς γεωλόγους, τοὺς Γ. Γεωργαλά (προϊστάμενον τῆς Γεωλογικῆς Ὑπηρεσίας), Ι. Δοανίδην (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Ν. Λιάτσικα.

Μεταξὺ τῶν φυσικῶν, τοὺς Ν. Ἀναστασιάδην, Δ. Αἰγινίτη (καθηγητὴ Πανεπιστημίου, ἀκαδημαϊκὸν), Ἡλ. Μαρσιολόπουλον, Κ. Παλαιολόγον, Κ. Πετρόπουλον, Δ. Χόνδρον (καθηγητὴ Πανεπιστημίου).

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τῶν «Ἔργων», τῶν ποικίλων ἐπαγγελμάτων καὶ εἰδικοτήτων, προήρχοντο ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν χημικῶν καὶ χημικῶν μηχανικῶν. Ἀναφέροντες τοὺς Κ. Βέην (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου, ἀκαδημαϊκὸν), Ἄλ. Βουρνᾶζον (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου, ἀκαδημαϊκὸν), Γρηγ. Γρηγορόπουλον, Δ. Δάλμα, Ἄντ. Δελγιάννη, Κ. Δόσιο, Κίμ. Εὐαγγελίδην, Πρ. Ζαχαρία (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Κ. Ζέγγελην (καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου)

ΕΡΓΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΡΗΘΟΝ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΕΡΓΑ", ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΕΤΟΣ Ι ΤΕΥΧΟΣ 1 ΑΘΗΝΑΙ 15 ΙΟΥΝΙΟΥ 1925 ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΑΠΝΟΔΟΧΟΥ (από Δ. Τσάκα μετά 2 εἰδήσεων)

ΑΙ ΟΡΓΑΝΙΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ (από Τηλ. Καρῆ)

Η ΥΑΡΕΥΣΙΣ ΑΘΗΝΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ (από Θ. Γενιδωνιά)

ΤΑ ΘΕΙΟΥΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΜΗΛΟΥ (από Μ. Σάκκα μετά 2 εἰδησεων)

ΝΕΑ ΜΙΚΡΟΥΑΡΩΔΥΝΑΜΙΚΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ (από Δ. Τσάκα μετά 2 εἰδησεων)

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΥΠΕΡΤΙΜΗΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 2248 ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ἙΛΛΗΝ. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ (από Κ. Αργυρίου)

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ (από Ι. Κωνσταντίνου)

ΕΚ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΤΥΠΟΥ (από Δ. Τσάκα)

Η ΓΝΩΜΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΕΙΔΗΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀναμνηστική φωτογραφία (1925) ἀπὸ ἐπίσκεψι μηχανικῶν καὶ χημικῶν στὸ ἐργοστάσιο τῆς Ἑταιρίας Λιπασμάτων. (Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἀπὸ τὴς δώδεκα τέτοιες ἐπισκέψεις-ἐκδρομὲς ποὺ ὀργανώθηκαν μετὰ πρωτοβουλία τῶν «Ἔργων»). Στὴν πρώτη σειρὰ διακρίνονται (μετὰ τὸ ἄνθος στὸ πέτο) ὁ Κλεισθένης Φιλάρετος καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Διούσιος Καραθανάσης.

ἀκαδημαϊκὸ), Γ. Θώμη, Ι. Κανδῆλη, Ι. Καρᾶ, Τηλ. Κομνηνὸ (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Γ. Λευκαδίτη, Α. Λογοθέτη, Κ. Μακρῆ, Ἄλ. Μᾶλτο, Γ. Πανόπουλο, Π. Παπασωτηρίου, Μ. Περτέση, Ν. Ρουσόπουλο, Κ. Σακελλαρόπουλο, Κ. Σίμασι, Θ. Σταθόπουλο (καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου), Μ. Στεφανίδη (καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου), Ι. Στεφανόπουλο, Ὁρ. Στεφανόπουλο, Γ. Τσιμπόκη.

Πολλὰ κεφαλαιώδη τεχνικὰ θέματα, γενικότερον ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ Χώρα, παρουσιάστηκαν καὶ συζητήθηκαν ἀπὸ τὴς στήλες τῶν «Ἔργων». Ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ, χάρις στοὺς ἀγῶνες τοὺς, εὐρήκαν τὴς ὀρθότερες λύσεις καὶ ἄλλα ἔμειναν, δυστυχῶς, καὶ μένουν καὶ μέχρι σήμερα ἀκόμα, ἀνεπίλυτα: Θέματα ρυμοτομικὰ καὶ πολεοδομικὰ, ὅπως π.χ. ἡ πρότασις τῆς μετατροπῆς τοῦ μεγάλου χώρου ποὺ κατεῖχαν τότε οἱ βασιλικοὶ σταῖλοι (ἔκει ποὺ οἰκοδομήθηκε τὸ μεγάλο κτίριο τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Στρατοῦ) σὲ μιὰ εὐρύχωρη πλατεία, ποὺ θὰ ἀνακούφιζε τὸ ἀσφυκτικὸ αὐτὸ σημεῖο τῆς Πρωτεύουσας· τὸ ζήτημα τῆς ἀμέσου κατασκευῆς δικτύου ὑπογείου σιδηροδρόμου στὴν Ἀθήνα ποὺ, μετὰ 50 χρόνια, ἀκόμα μελετᾶται τῆς καλλίτερης διαμορφώσεως καὶ ὀργανώσεως τῶν λιμένων Πειραιῶς καὶ Κερατσινίου τοῦ ἠλεκτροφοτισμοῦ καὶ τῆς ἀμέσου γενικῆς ἠλεκτροκινήσεως τῶν μέσων συγκοινωνίας· τῆς δημιουργίας μεγάλης συγχρονισμένης χημικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς χρησιμότητος, γιὰ τὴν πρόοδο αὐτῆς, τῆς ἐφηρμοσμένης χημικῆς ἐρευνας· τῆς καλλίτερης ὀργανώσεως τῆς ἀνωτάτης τεχνικῆς μας παιδείας· καὶ τόσα ἄλλα, ποὺ συγκινοῦσαν τότε τοὺς τεχνικοὺς καὶ γιὰ τὰ ὅποια ἡ σύνταξις τῶν «Ἔργων», πάντα πρωτοπόρος, ἔγραφε καὶ σκληρὰ ἐμαχόταν.

Ἡ στήλη τῆς «Γνώμης τῆς συντάξεως», μετὰ τόσα καλογραμμένα σημειώματα τοῦ Φιλάρετου, ἔπαιρνε ὀρθὴ θέσι γιὰ τὰ ἐπιμαχα τεχνικὰ θέματα καὶ ἐτύχαινε ἰδιαίτερης προσοχῆς ἀπὸ τοὺς υπεύθυνους τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς, ποὺ υἰοθετοῦσαν, πολλὰς φορές, τὴς ὑποδείξεις τῆς. Πολύτιμη ἦταν ἀκόμα, ὅπως ἀναφέραμε, ἡ εἰδησιογραφία, γιὰ τὰ τεχνικὰ καὶ

τὰ οἰκονομικὰ θέματα, τόσο τοῦ ἐλληνικοῦ ὅσο καὶ τοῦ διεθνούς χώρου. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐπισκέψεως τῶν τεχνικῶν ἐπιστημόνων στὴς μεγάλες βιομηχανίας μας ὑπῆρξε μιὰ ἐπίσης ἀξιόλογη δραστηριότητα, ποὺ συνέδεσε καὶ ἐγνώρισε καλλίτερα σ' αὐτοὺς τὴς προόδους τοὺς.

Οἱ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΕΠΙΤΥΧΕΙΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ «ΕΡΓΑ»

Τὰ «Ἔργα», μολονότι προώδευαν πάντοτε στὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀποστολὴ καὶ τύχαιναν ἀπὸ τὸν πνευματικὸ κόσμον γενικῆς ἐκτιμῆσεως, οἰκονομικὰ ἔφθιναν καὶ ποτὲ δὲν ἐπέτυχαν, ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ, τὴν ἐδραϊάσι τους. Ὁ ἔβδομος τόμος, καὶ συγκεκριμένα τὸ τεῦχος ἀριθ. 168, τῆς 30ῆς Μαΐου 1932 μετὰ τὸ ὁποῖο συμπληρῶνεται τὸ ἔτος 1931-1932, θὰ πρέπει οὐσιαστικὰ νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀκμῆς τους. Ὁ ἐπόμενος, ὁ ὄγδος τόμος, ἀπὸ τὸ τεῦχος ἀριθ. 169 τῆς 15ῆς Ἰουνίου 1932, ἀποτελεῖ τὴν περίοδο τοῦ «ψυχωρραγήματος».

Ἀρχίζει, ἀπὸ τότε, μιὰ μάταιη προσπάθεια, γιὰ νὰ κρατηθῆ ὁ ἄρρωστος στὴ ζωὴ, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Κλ. Φιλάρετος ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴ διεύθυνσι τοῦ περιοδικοῦ καὶ γιὰ τυπικοὺς μόνο λόγους ἐξακολουθεῖ ν' ἀναγράφεται τὸ ὄνομά του στὸ ἐξώφυλλο. Τὴν εὐθύνη τῆς ἐκδόσεως τὴν ἀναλαμβάνει ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς συνεργάτας τῆς γραμματείας Β. Α. Σπανόπουλος. Πρόκειται γιὰ τὸν συνάδελφο, διπλωματοῦχο τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ποὺ ἀπὸ νέος ἀφιερῶθηκε στὴ δημοσιογραφία καὶ ἐξελίχθηκε σὲ ἐξέχοντα δημοσιογράφος: τὸν γνωστότατο μετὰ τὸ ψευδῶνυμο «ὁ Ἀθηναῖος», ποὺ ἐκράτησε ἐπὶ πολλὰ χρόνια τὴν ὑπὸ τὸν τίτλο «Σημειώσεις ἐνός Ἀθηναίου» στήλη τῆς «Καθημερινῆς» καὶ ἔχει μείνει ἀληθμονήτορος στοὺς παλαιούς ἀναγνώστες τῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῆ, τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Φιλάρετου σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησε. Ἐκδόθησαν μερικὰ ἀκόμη τεύχη, μικρότερα στὸ σχῆμα καὶ πτωχότερα στὴ συνεργασία, ποὺ δὲν ξεπέρασαν τὸν χρόνον τοῦ 1932. Τὸ τελευταῖο τεῦχος

πού έχω υπ' όψη μου είναι τὸ ὕπ' ἀριθ. 174 τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1932. Στὴ στήλη τῆς συντάξεως τοῦ πρώτου τεύχους τῆς σειρᾶς αὐτῆς, ὁ Σπανόπουλος δίνει, σὲ μερικές σειρές, ἕνα ὥρατο ἐγκώμιο γιὰ τὸν ἀλησμόνητο ἰδεολόγο-ἰδρυτὴ τῶν «Ἔργων» καὶ τὴ μεγάλη γιὰ τοὺς τεχνικούς καὶ τὴν πρόοδο τοῦ τόπου προσφορά του. Γράφει: «Ὁ κ. Φιλάρετος, ἔχων ἀνάγκη ἀναπαύσεως, ἀπεφάσισε νὰ ἐμπιστευθῆ τὴν συνέχισιν τοῦ περιοδικοῦ τούτου εἰς τοὺς μαθητὰς του. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐδραιωμένον παραδίδει εἰς τοὺς διαδόχους του, παρατηρούμενον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς μιᾶς ἐπταετίας, ἐξέρχεται πολλὸ πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς περιοδικοῦ. Δυνάμεθα χωρὶς ἀμφιβολίας νὰ καυχηθῶμεν ὅτι ὁ Διευθυντὴς μας ὑπῆρξεν ὁ διανομοφώσας ὀριστικῶς τὸν τεχνικὸν Τύπον ἐν Ἑλλάδι. Μὲ τὰ «Ἔργα» ἐνεθάρρυνεν ἐν πολλοῖς καὶ ἐνεψύχωσε τὴν τεχνικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀναδημιουργίαν τῆς χώρας χωρὶς ἔχνος ἀτομικῆς φιλοκερδείας, ὅπως πολλὸ ὀλίγο δυστυχῶς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται διὰ τὸ κοινὸν καλόν, ἐπραξαν».

Ἀπὸ τὴν ἑταιρία «Ἔργα» ἐγινε μιὰ ἀκόμη ἀπόπειρα ἐπάνω στὸ γενικώτερον πρόγραμμά της. Ἐξέδωσε, ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1932, τὸ περιοδικὸ «Πολιτισμὸς», με διευθυντὴ καὶ σ' αὐτὸ τὸν Κλ. Φιλάρετο. Μηνιαῖο, σὲ πολυσέλιδα τεύχη σχήματος βιβλίου, περιελάμβανε ὅλη «πολιτικὴν, κοινωνιολογίαν, οικονομολογίαν, ἐπιστημῶν, γραμμάτων καὶ τεχνῶν». Ἀκόμη μιὰ, ἀπὸ κάθε πλευρᾶ, ἐνδιαφέρουσα ἐκδοσις, ποὺ πολλοὶ πίστευαν πῶς, λόγῳ τῆς γενικότητός της, θάχε καλλίτερη τύχη. Ὅμως πολλὸ σύντομη ἦταν ἡ ζωὴ της...

Ὁ Κλ. Φιλάρετος, μετὰ τὸ 1933 καὶ ἐπὶ πολλὰ κατόπιν χρόνια, ἀφιέρωσε τὴν ἀκαταπόνητη δραστηριότητά του γιὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Σιβιτανίδειου Σχολῆς, στὴ διοίκησιν τῆς ὁποίας ὑπῆρξε βασικὸ μέλος. Ἡ μόρφωσις κατωτέρων στελεχῶν γιὰ τὴ βιομηχανία καὶ τεχνιτῶν γιὰ τὴ βιοτεχνία ἦταν, καὶ αὐτὸς, ἕνας ἀπ' τοὺς μεγάλους πόθους καὶ σκοποὺς του. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τὰ πέρασε ἀποτραβηγμένους στὴν Καλλιθέα, με τὶς ἀναμνήσεις του καὶ τὶς ἀτέλειωτες μελέτες του. Ἀπέθανε τὸ 1964.

ΤΟ «ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

Τὸ πρῶτο περιοδικὸ, ἀνωτέρου ἐπιπέδου, ἀφιερωμένον ἀποκλειστικὰ στὶς φυσικὰς καὶ φυσιολογικὰς ἐπιστήμιας, ἐκδόθηκε τὸν Ἰανουάριον 1920 με τὸν τίτλον «Δελτίον τῆς Ἑταιρείας τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν». Ἦταν ὄργανον τῆς μόλις τότε ἱδρυμένης Ἑταιρείας αὐτῆς, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν κυρίως οἱ καθηγηταὶ καὶ τὸ ἄλλο διδακτικὸ προσωπικὸ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐκλεκτότεροι ἀπὸ τοὺς φυσικούς, ποὺ ἐργάζονταν σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες καὶ στὴ Μέση Ἐκπαίδευσιν, σὲ θέσεις καθηγητῶν τῶν φυσικῶν μαθημάτων. Κυκλοφοροῦσε σὲ ὀλιγοσέλιδα τεύχη, μικροῦ σχήματος, καὶ σὲ μικρὸ ἀριθμὸ ἀντιτύπων, κατὰ ἀκάνονιστα χρονικὰ διαστήματα. Τοὺς συνδρομητὰς του τοὺς ἀποτελοῦσαν μόνον τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας. Στὴν μικρὴ του τότε κυκλοφορία ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι εἶναι σήμερα πολλὸ δυσεπύρετο. Ἄν θυμᾶμαι καλά, ἡ ἐκδοσί του δὲν ξεπέρασε τὰ δυὸ χρόνια.

Βασικὸ συνεργάτης του ἦσαν κυρίως οἱ πανεπιστημιακοὶ τῆς ἐποχῆς, καθηγηταὶ καὶ ἐπιμεληταί, καὶ γι' αὐτὸ τὰ δημοσιεύματα, μελέτες καὶ ἄρθρα, προσερχόμενα ἀπὸ δόκιμους ἐπιστήμονες, ἦσαν ἀνωτέρου ἐπιπέδου καὶ μεγάλου ἐνδιαφέροντος. Μεταξὺ αὐτῶν, ἦσαν οἱ καθηγηταὶ Κ. Ζέγγελος, Δ. Χόνδρος καὶ Γ. Ἀθανασιάδης, οἱ ἐπιμεληταὶ Κ. Πετρόπουλος, Δ. Δάλμας καὶ Γ. Γεωργαλάς καὶ ἄλλοι. Σ' αὐτὸ τὸ περιοδικὸ ὁ Χόνδρος ἐδημοσίευσεν τὰ πρῶτα διαφωτιστικὰ ἄρθρα του γιὰ τὰ τότε νέα μεγάλα θέματα τῆς φυσικῆς, τὴ θεωρία τῆς σχετικότητος καὶ τὴν ἐσωτερικὴ κατασκευὴ τοῦ ἀτόμου· ὁ Πετρόπουλος γιὰ τοὺς τριόδους λαμπτήρας· ὁ Γεωργαλάς γιὰ τὶς χρυσοφόρους προσχώσεις τῆς Νιγρίτας· καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ἡ Φυσικομαθηματικὴ Σχολή, με τὸν χωρισμὸ της, ἀπὸ τὸ 1918, σὲ φυσικὸ καὶ χημικὸ τμήμα, βρισκόταν τότε σὲ περίοδο ἀναδιοργανώσεως, ὡς πρὸς τὴ μορφωτικὴ καὶ ἐρευνητικὴ τῆς ἀποστολή, καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ περιοδικοῦ τῆς ἀποτελοῦσε μέρος τῆς σχετικῆς ἐξορμήσεως τῶν στελεχῶν της.

Η «ΕΝΩΣΙΣ ΦΥΣΙΚΩΝ» ΚΑΙ ΤΟ «ΔΕΛΤΙΟΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

Ἡ δρᾶσι τῆς Ἑταιρείας αὐτῆς σύντομα ἀτόνισε καὶ τὸ περιοδικὸ τῆς δέικοψε τὴν ἐκδοσί του, γιὰ νὰ ξαναεμφανισθῆ,

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ «Δελτίον Φυσικῶν Ἐπιστημῶν», ποὺ ἐξέδιδε ἡ «Ἐνωσις Φυσικῶν».

ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα, με ἄλλη μορφή. Τὴν Ἑταιρεία τὴν διαδέχθηκε ἡ «Ἐνωσις Φυσικῶν», ποὺ ἰδρύθηκε με πρωτοβουλία τῶν καθηγητῶν τῶν φυσικῶν μαθημάτων στὰ γυμνάσια. Τὸ διοικητικὸ συμβούλιον, τοῦ ἔτους 1934, ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ Ν. Θεοδώρου, Ι. Βοργιάς, Π. Σαπλαντάρης, Ι. Κοντόσης καὶ Ν. Δρακόπουλος, ἐκτελώντας τὴ γενικὴ ἐπιθυμία τῶν μελῶν τοῦ σωματείου καὶ ἔχοντας τὴν ὑποστήριξιν ὅλων, προχώρησε στὴν ἐκδοσί, ἀπὸ τὴν 1η Ἰουνίου 1934, τοῦ «Δελτίου Φυσικῶν Ἐπιστημῶν».

Τὸ νέο αὐτὸ περιοδικὸ, ποὺ κατ' οὐσίαν ἦταν συνέχεια τοῦ προηγουμένου, ἐκδιδόταν τακτικὰ σὲ μηνιαία ἢ διμηνιαία τεύχη, σχήματος βιβλίου, 32-40 σελίδων, μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ πολέμου. Παρουσίαζε, ἀπὸ ἐπιστημονικὴ πλευρᾶ, ἀξιόλογη ἀληθινὰ δρᾶσι καὶ παράλληλα ἐνημέρωσε καὶ γιὰ ἐπιγγελματικὰ ζητήματα τῆς Ἐνωσεως Φυσικῶν. Συνεργάτες ἦσαν ὅλα τὰ γνωστὰ ἐπιστημονικὰ στελέχη τοῦ διδακτικοῦ καὶ τοῦ ἐρευνητικοῦ προσωπικοῦ τῶν Φυσικομαθηματικῶν Σχολῶν τῶν δύο Πανεπιστημίων μας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διακρινομένους καθηγητὰς τῶν γυμνασίων, καθὼς καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τότε νέους χημικούς καὶ φυσικούς, ποὺ, ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστημονικὴ τους παρουσίαν ἀπὸ αὐτὸ τὸ βῆμα, διακρίθηκαν ἀργότερα σὲ καθηγητικὰ καὶ ἐρευνητικὰ θέσεις τῶν ἀνωτάτων σχολῶν μας.

Κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου, τῶν χρόνων 1922-1940, ἡ ρομαντικὴ ἐποχὴ, τῆς κᾶπως περιγραφικῆς μορφῆς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὸν τόπο μας, ἔχει ξεπεραστῆ καὶ ἔχει ἀρχίσει γι' αὐτὲς μιὰ σοβαρότερη ἐρευνητικὴ, διδακτικὴ καὶ συγγραφικὴ δραστηριότητα. Οἱ παλαιότεροι χημικοὶ ἐπιστήμονες, καθὼς καὶ οἱ νεώτεροί τους φυσικοὶ, μηχανικοὶ, παρουσίασαν ὀγκώδη καὶ ἀξιόλογη παραγωγή καὶ ἐσημείωσαν ἀξίεπαινη μετὰξὺ τους ἀμίλλα. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐπιστήμονες αὐτοὺς, ποὺ τοὺς περισσότερους τοὺς ἔχομε ἤδη ἀναφέρει προγενέστερα καὶ ὀμιλήσει λεπτομερικὰ γιὰ τὴ δρᾶσι τους, τοὺς συναντᾶμε τακτικὰ, τοὺς ἴδιους, με ἐνδιαφέρουσες μελέτες καὶ ἄρθρα, στὰ τότε περιοδικὰ «Ἔργα» καὶ «Δελτίο Φυσικῶν Ἐπιστημῶν». Ὅπως θὰ τοὺς συναντήσουμε καὶ ἀργότερα στὰ περιοδικὰ «Τεχνικὰ Χρονικὰ» καὶ «Χημικὰ Χρονικὰ», ποὺ ἀρχισαν τὴν ἐκδοσί τους τὴν ἴδια περίπου ἐποχῆ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Δ.

Τα «Χημικά Χρονικά» τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν (1936 -)
 Τὸ ἐπαγγελματικὸν φύλλον «Ἐφημερίς τῶν Χημικῶν» (1933 - 1938)
 Τὸ «Τεχνικά Χρονικά» τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος (1932 -)

Γιὰ τοὺς χημικούς, ἡ ἀπόκτησι ἐνὸς ἀποκλειστικῶν ἰδικῶν περιοδικῶν, ὕψηλῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιπέδου, ἦταν ἕνας παλιὸς πόθος· ἐνὸς περιοδικῶν μὲ βασικὴ ἀποστολὴ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης τοὺς καὶ τὴν προβολὴ τοῦ ἐπαγγέλματός τοὺς. Βέβαια, στὰ δύο παλιότερα, τῶν πρώτων χρόνων τοῦ αἰῶνα, τὸ «Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ρουσοπούλου» καὶ τὸ «Δελτίον τῆς Φυσιολογικῆς Ἑταιρείας», τὰ θέματα τῆς χημείας μορεῖ ν' ἀποτελοῦσαν τὴν κυριώτερη ἀπασχολήσιν τοὺς, καθὼς καὶ στὰ ἐπόμενα, τὸν «Ἀρχιμήδη» καὶ τὰ «Ἔργα», ποὺ παρ' ὅτι ἐκδόθησαν γιὰ τοὺς μηχανικούς, ἐνδιαφέρονταν, ἐπίσης, γιὰ τὸν κλάδο τῆς χημείας, ἀλλ' ὅπως ὅποτε, ὅλα αὐτὰ δὲν ἀνήκαν ἀποκλειστικὰ στὴν ἐπιστῆμην τοὺς. Καὶ πρὸ παντὸς δὲν ἐκπροσωποῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοὺς.

Ἡ ἸΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ἘΝΩΣΕΩΣ ἙΛΛΗΝΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ

Ὅταν κατὰ τὸ 1924 ἰδρύθηκε ἡ Ἐνωσις Ἑλλήνων Χημικῶν, ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους τῶν δύο πρώτων ἀνωτάτων χημικῶν σχολῶν, ποὺ πρωτολειτούργησαν μόλις τὸ 1918, ἔταξε σὺν μιᾷ ἀπὸ τὶς βασικότερες ἐπιδιώξεις τῆς τὴν ἔκδοσι ἰδικῶν τῆς περιοδικῶν. Ὁ μικρὸς ὅμως ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ νέου σωματείου, τὰ πτωχὰ οἰκονομικὰ του μέσα καὶ ἡ ἄλλειψι πείρας σχετικῆς ἀπὸ τοὺς νεαροὺς πρωτοπόρους ποὺ τὸ ἐδημιούργησαν δὲν ἐπέτρεπαν τὴν ἄμεση πραγματοποιήσιν αὐτῆς τῆς φιλοδοξίας. Τὸ σωματεῖον ἀντιμετώπιζε, ἄλλωστε, στὰ πρώτα βήματά του, πολλὰς δυσχέρειες. Ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πολυμορφία τοῦ κλάδου καὶ τὸ ἀκαθόριστο τῆς δικαιοδοσίας τῶν μελῶν του, ἐταλαιπωρεῖτο ἀπὸ τὴν ἀνεργία ποὺ ἐμάστιζε ἰδίως τοὺς νεότερους καὶ ἀπὸ τὴν καθολικὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν. Δὲν εὐνοοῦσαν ἀκόμη καὶ οἱ γενικότερες συνθήκες τοῦ τόπου, ποὺ εἶχε περιπέτειες, οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ παλιὰ ζῶρη ἐπιθυμία, γιὰ ἔκδοσι χημικῶν περιοδικῶν, καθυστέρησε ἀρκετὰ καὶ ἐπῆρε τὸν δρόμο τῆς πραγματοποιήσεώς τῆς μόνον ὅταν ὁ κλάδος καὶ ἡ ὀργάνωσί του ἀνδρώθηκαν.

Τὸ 1934, ὁ τότε πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως, Γεώργιος Θ. Πανόπουλος (1890-1961), διευθύντης τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους, εἶχε μιὰ ἀξιόλογην ἔμπνευσι. Νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Στέφανο Στεφανόπουλο, τὸν παλιὸ παιδικὸ του φίλο, ποὺ εἶχε τότε ἀναλάβει τὸ ὑφυπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, τὴν ἔκδοσι ἐνὸς νέου γιὰ τοὺς χημικούς προστατευτικῶν νόμου, ποὺ θὰ συμπλήρωνε τὸν ἀρχικὸ, ὅπῃ τὸν ἀριθμὸ 3518/1927, καὶ θὰ ἀναγνώριζε τὴν Ἐνωσὶ Ἑλλήνων Χημικῶν σὺν Ὄργανισμὸν Δημοσίου Δικαίου, δίδοντάς τῆς θέσιν ἀνάλογη μ' ἐκείνην τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου. Γιὰ τὴν προσπάθειαν ποὺ ἀναλάμβανε, ζήτησε νὰ τὸν βοηθήσῃ, στὴν ἀπαιτούμενη προε-

γασίαν, ὁ γράφων, ποὺ εἶχε ἐμπειρίαν στὰ συνδικαλιστικὰ καὶ ἐγνώριζε καλὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ σωματείου.

Γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, δύσκολον καὶ μεγάλον γιὰ τὶς τότε δυνάμεις τοῦ χημικοῦ κλάδου, χρειάστηκε νὰ ἐπιστρατευθοῦν καὶ ἐβοήθησαν, σὺν συμπαραστάται τοῦ συμβουλίου, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ ἱκανὰ στελέχη. Τὸ ἀρχικὸ σχέδιον τοῦ νόμου, ποὺ ἐτοιμάστηκε ἀπὸ τοὺς Πανόπουλο-Κανδῆλη, υἱοθετήθηκε, ὅπως εἶχε, ἀπὸ τὸν ὑφυπουργὸν Στ. Στεφανόπουλο. Ἀκολούθησαν πολλὰς περιπέτειες· τὸ σχέδιον νόμου ἔπαθε ἀρκετὰς κακοποιήσεις, ἀπὸ τοὺς ὑπηρεσιακοὺς καὶ τοὺς πολιτικοὺς παράγοντας ποὺ ἀναμίχθηκαν κατὰ τὴν ἔγκρισίν του, ἀλλὰ τελικὰ, ἔστω καὶ παραλλαγμένο, διατήρησε τὶς βασικὰς του διατάξεις καὶ ψηφίστηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Ὁ νέος νόμος ἐπῆρε τὸν ἀριθμὸν 6129 καὶ ἐδημοσιεύθηκε στὸ ὕψ. ἀριθ. 175/31.5.1934 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Οἱ ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΧΗΜΙΚΩΝ

Καθὼς προβλεπόταν ἀπὸ τὸν νόμον, ἐτοιμάστηκε ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἐνώσεως καὶ ἐψηφίστηκε ἀπὸ γενικὴ συνέλευσιν τῶν μελῶν τῆς, ἀποτελώντας, κατόπιν ἐπικυρωτικῆς ὑπουργικῆς ἀποφάσεως, τὴν συμπλήρωσιν τῶν διατάξεών του. Αὐτὸς καθόριζε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἄμεση ἔκδοσι περιοδικῶν. Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Ι. Κανδῆλη, Α. Δημητρίου καὶ Γ. Μουζάκη συνέταξε τὸν εἰδικὸ γι' αὐτὸ ὄργανισμὸν, ποὺ ψηφίστηκε, πολὺ σύντομα, ἀπὸ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς 9ης Φεβρουαρίου 1936.

Τὸ περιοδικὸ ὀνομάστηκε «Χημικά Χρονικά» καὶ κατὰ τὸν ὄργανισμὸν του προβλεπόταν νὰ διευθύνεται ἀπὸ εἰδικὴ ἐπιτροπὴν, ἀνεξάρτητην τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Ἐνώσεως. Τὰ δύο συμβούλια θὰ εἶχαν, βέβαια, στενὴν συνεργασίαν, μὰ τόσο στὰ ἐπαγγελματικὰ ὅσο καὶ ἀκόμη περισσότερο στὰ ἐπιστημονικὰ θέματα θὰ διατηροῦσαν ἀνεξαρτησίαν γνώμης.

Ἡ πρώτη ἐπιτροπὴ τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν», ἡ διοικουσα, ὅπως ὀνομαζόταν, ἐξελέγη ἀπὸ τὸ σῶμα κατὰ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς 9ης Φεβρουαρίου 1936. Τὴν ἀποτελέσαν οἱ Γεώργιος Α. Καραγκόνης, καθηγητῆς τῆς φυσικοχημείας στὸ Πανεπιστήμιον, Ἰωάννης Δ. Κανδῆλης, δρ χημικὸς - ἐπιμελητῆς στὸ Πανεπιστήμιον, Ζωὴ Μελά-Ἰωαννίδου, χημικὸς τοῦ Ἰνστιτούτου Παστέρ, καὶ ὁ Χαρίλαος Α. Στεριόπουλος, χημικὸς τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. Ὁ πρῶτος ὀρίστηκε πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ὁ δεύτερος γραμματεὺς τῆς, μὲ ἀρμοδιότητα τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ὕλης καὶ τῆς συγκέντρωσίν τῆς, δηλαδὴ ἀρχισυντάκτης. Θὰ συμμετείχε ἀκόμα ὁ Νικόλαος Σ. Καρνῆς, μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐνώσεως,

Αριστερά : 'Ο 'Ιω. Ζαγανιάρης (1900-1975), πρώτος Πρόεδρος της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού «Χημικά Χρονικά». Δεξιά : 'Ο πρώτος Γραμματέας Συντάξεως των «Χημικῶν Χρονικῶν» δρ 'Ιω. Κανδήλης (φωτογραφία τοῦ 1934).

με την ειδική αποστολή, όπως ώριζε ο οργανισμός, του συνδέσμου μεταξύ των δύο συμβουλίων.

Η επιτροπή ασχολήθηκε άμεσα με την οργάνωση του περιοδικού και την έκδοσι του πρώτου τεύχους του, εφαρμόζοντας τα προβλεπόμενα από τον οργανισμό του. Ώριζετο να είναι μηνιαίο, σς τεύχη μεγάλο σχήματος 32 σελίδων, δίσηλων, από τις οποίες οι 24 θα παρυσίαζαν την επιστημονική ύλη και οι άλλες 8 την επαγγελματική. Θα χωριζόταν, δηλαδή, σε δύο σειρές, με ιδιαίτερη ή κάθε μία άριθμησι τών σελίδων της, αλλά κοινή στα τεύχη βιβλιοδέτησι, ώστε στο τέλος του χρόνου να ξεχωρίζουν και να σχηματίζονται δυο ανεξάρτητοι τόμοι, ο ένας της επιστημονικής ύλης και ο άλλος της επαγγελματικής. Το δεύτερο μάλιστα αυτό μέρος θα διακρινόταν και από τον πρόσθετο τίτλο : «'Επαγγελματικὸν Δελτίον».

Όλα αυτά τα ζητήματα, της διαμορφώσεως τών στηλών, του είδους της ύλης, της σελιδοποιήσεως κ.λ., φυσικό ήταν να γίνουν αντικείμενο πολλών συζητήσεων, ακόμη και διαφωνιών, τόσο μεταξύ τών μελών της διοικήσεως της Ένωσεως, όσο και μεταξύ τών μελών της επιτροπής του περιοδικού. 'Ο πρόεδρος της τελευταίας καθηγητής Καραγκούνης, αφιερωμένος μόνο στην επιστήμη και ξένος από όλα τα επαγγελματικά προβλήματα του κλάδου, δέν ήθελε με κανένα τρόπο να εχη την ευθύνη και για τὸ δεύτερο μέρος, τὸ επαγγελματικό. Εύρισκε πῶς ἡ συνύπαρξι τών δυο σειρῶν σ' ἓνα κοινὸ τεύχος, θά ἐμείωνε την επιστημονική οντότητα του περιοδικού. Κι ἐπέμενε να δημιουργηθοῦν δυο ξεχωριστὲς ἐκδόσεις, διευθυνόμενες ἀπὸ ιδιαίτερη, ἡ κάθε μία, ἐπιτροπή και, φυσικά, ἐκεῖνος να περιορισθῆ μόνο στην επιστημονική. Αὐτὴ ὅμως τὴν ἀλλαγὴ οὔτε ὁ οργανισμὸς, ὁ πρόσφατα ἀπὸ τὸ σῶμα τών

χημικῶν ψηφισμένους, τὴν ἐπέτρεπε, οὔτε τὰ μέλη τών δυο συμβουλίων ἦταν δυνατὸν νὰ τὴν δεχτοῦν και νὰ τὴν ἐφαρμόσουν.

Μετὰ πολλὰ, ἡ διαφωνία αὐτὴ ὠδήγησε δυστυχῶς στὴν παραίτησι τοῦ Γ. Καραγκούνη και τὴν ἀναμόρφωσι τῆς ἐπιτροπῆς. Μὲ τὴν παραίτησι και ἐνὸς ἀκόμη μέλους της, τῆς Ζωῆς Μετᾶ-Ἰωαννίδη, ὀφειλομένη σε ἄλλους ὅμως λόγους, και τὴν εἰσοδο τών δυο ἐπιλαχόντων μελῶν της, ποὺ ἦσαν ἀναπληρωματικά, τὴν κενὴ θέσι τοῦ προέδρου τὴν ἀνέλαβε ὁ 'Ιωάννης Ν. Ζαγανιάρης (1900-1975), ὕφηγητῆς τότε τῆς ὀργανικῆς χημείας στὸ Πανεπιστήμιο κι ἀργότερα καθηγητῆς τῆς βιομηχανικῆς χημείας. Τὴν ἄλλη, τοῦ μέλους, ὁ Α. Δ. Σαραντίτης, χημικὸς σε βιομηχανία. Αὐτὴ ἡ ἐπιτροπή, με τοὺς Ι. Ζαγανιάρη και Ι. Κανδήλη στὶς θέσεις τοῦ προέδρου και τοῦ γραμματέως, ὕψηξε οδυσιαστικά ἡ πρώτη τών «Χημικῶν Χρονικῶν» κι αὐτὴ ἔδωσε στὸ περιοδικὸ τὴν ὀριστική διαμόρφωσι του κι ἐξέδωσε, τὸν Μάιο 1936, τὸ πρῶτο τεύχος του.

Γιὰ τὴν ἐπιστημονική ἐκδοσι καθιερώθηκαν, οἱ τακτικὲς στήλες της, κατὰ τὴν ἀκόλουθη σειρά : Πρωτότυπες μελέτες (φυσικά ὅταν και ἐὰν τὶς ἐξασφάλιζε), ἄρθρα ἐπιστημονικά και διατριβὲς ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, περιλήψεις πρωτοτύπων ἐργασιῶν Ἑλλήνων ἐρευνητῶν, ἀπὸ τὶς δημοσιευμένες τελευταία σε ἄλλα ἑλληνικά ἡ ξένα περιοδικά, περιλήψεις ἄλλων ἐργασιῶν, μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ἀπὸ τὸν διεθνή σχετικὸ ἐπιστημονικὸ Τύπο, και εἰδήσεις ἀπὸ τὴν πνευματική κίνησι στὸν ἑλληνικὸ και τὸν διεθνή χῶρο.

Ἡ ἐκτύπωσι ἀνετέθη στὸ τυπογραφεῖο Γεωργίου Ξένου, στὴν ὁδὸ Βιργινίας Μπενάκη 9, ποὺ ἦταν εἰδικευμένο τότε στὶς χημικὲς ἐκδόσεις. Ἄν και μικρὸ, ἦταν ἄρτια ἐφοδιασμένο με πλούσιο ὕλικὸ γιὰ στοιχειοθέτησι χημικῶν και μαθηματικῶν τύπων, ὕλικὸ ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἐλάχιστα τυπογραφεία τών Ἀθηνῶν τὸ διέθεταν. Τότε βρισκόμαστε ἀκόμη στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκάσσεως, τοῦ στοιχειοθέτη και τῆς λαβίδας και ἡ τελειότητα τών τυπογραφειῶν κρινόταν ἀπὸ τὴ ποικιλία και τοὺς τύπους τών στοιχείων ποὺ διέθεταν, τὴν ἀφθονία τους και πρὸ παντὸς τὴν ἀκεραιότητά τους χωρὶς φθορὲς ἀπὸ μακροχρόνια χρῆσι.

Ὁ Γεώργιος Ξένος, παλαιάμαχος δεξιότηχνης τυπογράφος, ἐβοήθησε πολὺ γιὰ νὰ δοθῆ στὸ περιοδικὸ ἡ καλαισθητὴ ἀπὸ τυπογραφική πλευρὰ ἐμφάνισι του, ποὺ τὴν σεβάστηκαν και οἱ ἐπόμενες ἐπιτροπὲς και οἱ μεταγενέστεροι τυπογράφοι του και διατηρήθηκε ἀπολύτως ὁμοίομορφη, μέχρι και τὸ 1953. Ὁ Ξένος, Πόντιος τὴν καταγωγὴ, ποὺ μαθήτευσε γιὰ τὴν τέχνη του στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως και δούλεψε κατόπι σε διάφορα τυπογραφεία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀκόμη και σὰν στοιχειοθέτης τουρκικῶν κειμένων στὸ Ἴκόνιο, μετὰ τὴν καταστροφὴ συνέχισε τὸ ἐπάγγελμά του στὴν Ἀθήνα.

ΤΟ ΕΞΙΝΗΜΑ ΤΩΝ «ΧΗΜΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Μὲ πολὺ συγκίνησι και θαυμασμὸ ὑποδέχθηκαν οἱ χημικοὺ και ὁ ἄλλος ἐπιστημονικὸς κόσμος τὸ πρῶτο τεύχος τών

'Ο Γεώργιος Ξένος και (δεξιά) τὸ ἱστορικὸ τυπογραφεῖο του στὸ Μεταξουργεῖο, ὅπου τυπωνόταν, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια, τὸ περιοδικὸ «Χημικὰ Χρονικά». Τὸ μικρὸ σπιτάκι, ποὺ στέγαζε τὸ τυπογραφεῖο, διασώζεται σήμερα ὅπως ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη.

ΧΗΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ

Διοικητική Έπιτροπή: **Ι. Ν. Ζαγανιάρης, Ι. Δ. Κανδήλης, Α. Δ. Σπραντίτης, Χ. Α. Στεριόπουλος, Ν. Σ. Καρής**

ΤΑ ΑΣΤΑΘΜΗΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ

Υπό του κ. ΚΩΝΣΤ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗ, Μέλους τής 'Ακαδημίας
Τακτ. καθηγητού τής 'Ανοργάνου Χημείας εν τῷ Πανεπιστημίῳ 'Αθηνῶν

Ἀπό τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἤρχισε νά καταφαίνεται—ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ προβλήματα τῆς συγκροτήσεως τοῦ ἀτομικοῦ μικροκόσμου—ἡ ἀνεπάρκεια τῆς λεγομένης κλασσικῆς φυσικῆς καὶ ἠλεκτροδυναμικῆς πρὸς ἱκανοποιητικὴν ἐξήγησιν νέων φαινομένων, τὰ ὅποια καθ' ἑκάστην ἀνεκαλύπτοντο καὶ ἀνακαλύπτονται.

καὶ δὲν ἀνευρίσκονται ἀκόμη εἰς τὰ σχετικὰ ἔκτενῆ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα.

Ἡ μελέτη αὕτη διαιρεῖται εἰς σειρὰν ἄρθρων αὐτοτελῶν. Ἐκαστὸν τούτων περιλαμβάνει ὀρισμένης τάξεως φυσικοχημικὰ φαινόμενα τοῦ μικροκόσμου, εἰς τὰ ὅποια ἐν πολλοῖς ἐμφανίζεται ἀδυναμία τῶν ἀρχῶν τῆς κλασσικῆς φυσικῆς ὅπως τὰ ἐυηνεῦση, καὶ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ πρώτου τεύχους (Μαῖου 1936) τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν» τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν, μετὰ τὸ ἄρθρον τοῦ πρώτου συνεργάτου τῶν, Καθηγητοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Ζέγγελη περὶ «τῶν ἀσταθμῶν στοιχείων τῆς δημιουργίας».

«Χημικῶν Χρονικῶν», τὸ προσεγμένο καὶ καλοτυπωμένο, μετὰ τὴν ἀδοστήρητὸν κλασσικὴ ἐμφάνισι, τὸ πολυτελὲς χαρτί τοῦ κειμένου, τῶν 100 γραμμαριῶν, καὶ τὸ χονδρὸν πράσινο ἐξώφυλλόν του. Ὁ καθηγητὴς τῆς ἀνοργάνου χημείας στὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀκαδημαϊκὸς Κωνσταντίνος Δ. Ζέγγελης, ὁ πατέρας τῆς χημείας τῆς νεώτερης ἐποχῆς στὴν Ἑλλάδα, τὸ στόλιζε μετὰ τὸ ὄνομά του στὴν πρώτη σελίδα του. Ἡ μελέτη εἶχε τὸν τίτλον «Τὰ ἀστάθμητα στοιχεῖα τῆς δημιουργίας». Ἦταν τὸ εἰσαγωγικὸν σειρᾶς ἄλλων πέντε ἄρθρων ποὺ ἀκολούθησαν, στὰ ἐπόμενα τεύχη καὶ ἀποτελέσασκε μὴ ὀλόκληρη διατριβὴ γιὰ τὸ καινοῦργον ἀκόμη τότε θέμα τῆς ἐσωτερικῆς κατασκευῆς τοῦ ἀτόμου. Σὰν σύνολον ξανατυπώθηκε κατόπιν καὶ ἐκυκλοφορήσασκε, σὲ κοινὸν τόμον, μετὰ τὸν τίτλον τοῦ πρώτου ἄρθρου ποὺ ἀναφέραμε, καὶ μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν, στὸ ἐξώφυλλόν του, τοῦ «ἀνατύπου» τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν».

Στὸ ἴδιον τεύχος συνεργάζονταν καὶ ὁ ἄλλος μεγάλος, ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τοῦ χημικοῦ ἐπαγγέλματος στὸν τόπον μας, ὁ καθηγητὴς τῆς ὀργανικῆς χημείας στὸ Πανεπιστήμιον Γεώργιος Θ. Ματθαίουπουλος, μετὰ τὴν μελέτην του γιὰ «τὰς προόδους τῆς συνθετικῆς ὀργανικῆς χημείας». Καὶ τὸ τρίτον ἄρθρον, ποὺ τὸ πραγματεύονταν ὁ γεωλόγος-ἔδαφολόγος Νικόλαος Β. Λιάτσικας, παρουσίαζε ἐπίσης πολλὰ ἐνδιαφέροντα, ἐκθέτοντας τὴς νέες ἀπὸ χημικῆ πλευρᾶ ἀντιλήψεις περὶ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους. Ἀκολουθοῦσαν, σὲ περιλήψεις, οἱ πρόσφατα δημοσιευμέναι σὲ ξένα περιοδικὰ πρωτότυποι μελέται Ἑλλήνων καὶ ξένων ἔρευνητῶν. Γιὰ τὸ ὄλικόν τῆς στήλης αὐτῆς, ποὺ ἐπιδικῶνταν νὰ εἶναι πάντα ἀπόλυτον ἐνημερωμένη, κυρίως ἐπάνω στὰ ἑλληνικὰ ἐνδιαφέροντα, εἶχαν συνεργασθῆ στὸ πρῶτον τεύχος οἱ Γ. Βάρβογλης, Ν. Γιαννάκης, Ι. Ζαγανιάρης καὶ Κ. Κυριαζῆς.

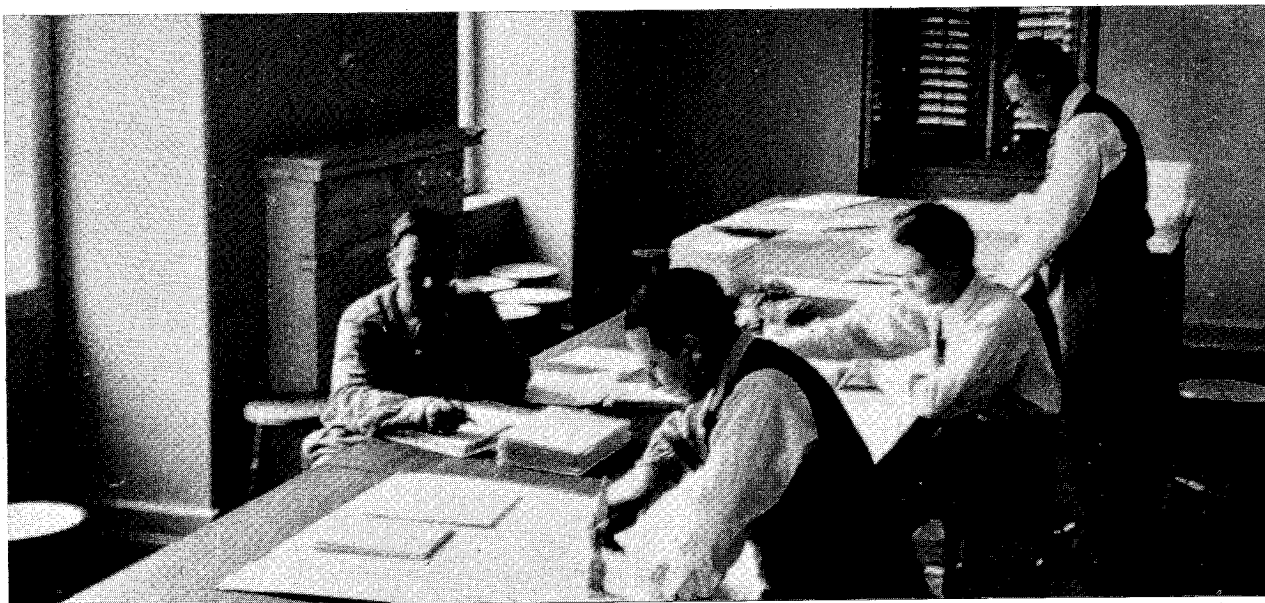
Αὕτη ἡ πρόθυμη ὑποστήριξις τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν», κατὰ τὸ πρῶτον ξεκίνημά του, ἀπὸ τοὺς μεγάλους τῆς ἐποχῆς, δὲν περιορίστηκε μόνον στὸ ἐπιστημονικὸν τμήμα του. Καὶ τὸ δεύτερον μέρος, τὸ «Ἐπαγγελματικὸν Δελτίον», εἶχε ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης ὄλη, ἀπὸ κάθε πλευρᾶ, καὶ ἐπιμελημένη ἦταν ὁμοίως ἡ ἐμφάνισις του. Στὴν πρώτην σελίδα του, δημοσιευόνταν ἄρθρον τοῦ τότε ὑφυπουργοῦ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καθηγητοῦ Γρηγορίου Π. Κασιμάτη, μετὰ τὸν τίτλον: «Οἱ χημικοὶ καὶ τὰ ζητήματά τους». Ὁ φίλος αὐτὸς τῶν χημικῶν, ποὺ τότε μόλις πρῶ-

τοεμφανίζονταν στὴν πολιτικὴ σκηνή, μετὰ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνον ἐπιβαίοντες τὸ κυβερνητικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς προσφορᾶς τῶν χημικῶν γιὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Χώρας καὶ μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸν βοηθοῦσε σημαντικὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐνώσεως τοὺς γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπαγγελματικῶν τοὺς διεκδικήσεων.

Τὰ «Χημικὰ Χρονικὰ» καὶ μετὰ τὸ θριαμβευτικὸν αὐτὸν ξεκίνημα, ποὺ τοὺς τὸ ἐξασφάλισε ἡ γενικὴ συμπάρασσις τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, συνέχισαν ἀξανακόμην τὴν δραστηριότητά τους. Σήμερον ὄργανον πάντοτε τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν, διανθῶν τὸν 42ο χρόνο τῆς ἐκδόσεώς τους. Φυσικὰ, κατὰ τὰ μετὰ τὸ 1936 χρόνια, ἐσημείωσαν ἐξελίξεις καὶ ἐν μορφῇ τῆς δημοσιευόμενης ὄλης, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς, καὶ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ποὺ ἀκολουθοῦσαν, τὴν ἐπιπλεάζουσαν, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἀπὸ ἐκείνη τῆς Ἐνώσεως, ἀφοῦ ἀποτελοῦσαν πάντοτε τὸ ἐπίσημον βῆμα τῆς. Ἡ πορεία τοὺς δυσκολεῦθηκε, κατὰ καιροὺς, καὶ ἀπὸ τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα τῆς Χώρας. Ἐμᾶς, στὴν παρουσία ἔρευνά μας, ἀφοῦ χρονικὰ περιορίζεται στὴν πρώτην 50ετίαν τοῦ αἰῶνα, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, φυσικὰ, μόνον τὰ χρόνια τῆς περιόδου 1936-1950.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΧΗΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Κατὰ τὴν χρονικὴν αὕτην περίοδον, μετὰ ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς πρώτους, ποὺ ἀποτελέσαν τὴν ἐκδοτικὴν ἐπιτροπήν, τοὺς ὁποίους καὶ ἐμνημονεύσαμε, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαίνοντας τοῦ χημικοῦ κλάδου, ἐργάστηκαν γιὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν». Τὴν θέσιν τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς, ἢ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως μετωνομάστηκε μετὰ τὸν τροποποιημένον ὀργανισμὸν τοῦ 1938, τὴν ἀνέλαβαν, κατὰ σειρὰν, μετὰ τὸν Ι. Ζαγανιάρη, οἱ: Κωνστ. Γ. Μακρῆς (ἀργότερον καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης), Πασχ. Δ. Μόσχος (βιοχημικὸς), Ἀναστ. Σ. Κώνστας (τεχνικὸς σύμβουλος), Λεωνίδας Θ. Ζέρβας (καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκός), Λ. Π. Νικολαΐδης (ἀργότερον καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου), καὶ Κωνστ. Ἀσκητόπουλος (ἀργότερον καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου). Καὶ ἐν τῇ θέσει τοῦ γραμματέως συντάξεως, μετὰ τὸν Ι. Κανδήλην, ἐργάστηκαν οἱ: Ἐλευθέριος Ε. Συναδινός (ἀργότερον γενικὸς διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κρά-

Τὰ γραφεία τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν», κατὰ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἐκδόσεώς τους, τὰ φιλοξενοῦσε τὸ Γεωλογικὸ Ἔργαστήριον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ — μὲ ἐθελοντικὴ ἐργασία τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς — γίνεσταν καὶ ἡ διεκπεραίωσις τοῦ περιοδικοῦ. Στὴν φωτογραφία (1936) εἰκονίζονται, ἐξ ἄριστερῶν, οἱ Ι. Ζαγανιάρης, Ι. Μπαρδάνης καὶ Σ. Καρνῆς.

τους καὶ καθηγητῆς στῆ Βιομηχανικὴ Σχολή), Γεωργ. Α. Βάρβογλης (ἀργότερα καθηγητῆς τῶν Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν), Πασχ. Δ. Μόχος (βιοχημικός), Μιχ. Δ. Γεωργαλάκης (χημικός βιομηχανίας), Εἰσαγγ. Γ. Σκυλακάκης (χημικός τοῦ ΓΧΚ), Γεώργ. Μ. Δρίκος (χημικός τῆς Ἐταιρίας Λιπασμάτων), Μιχ. Θ. Δέφνερ (ἀργότερα ἐκτακτὸς καθηγητῆς Πανεπιστημίου). Στις ἄλλες θέσεις τῆς ἐπιτροπῆς, τῶν συμβούλων, ἐργάστηκαν ἐπίσης πολλοί, κατὰ τὴν περίοδο πού ἐξετάζουμε, ἀπὸ ἐκείνους πού διακρίθηκαν γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ τὴ δραστηριότητά τους ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἢ τοῦ ἐπαγγέλματος.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα χρόνια τῆς ἐκδόσεως, 1936 καὶ 1937, ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ θέματα τῆς χημείας καὶ τῶν ἐφαρμογῶν της, συναγωνίζονται κι ἐπιδιώκουν νὰ ἐμφανιστοῦν ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ. Τὰ «Χημικὰ Χρονικά» παρουσιάζουν πάντοτε ἐνδιαφέρουσα ὄλη, γιὰ κάθε τι τὸ νέο καὶ πρωτοποριακό. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε μερικά ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτά. Ὅπως τοῦ καθηγητοῦ-ἀκαδημαϊκοῦ Γ. Ἰσακίμογλου «περὶ τῆς περιεκτικότητος τῶν ἑλληνικῶν σιτιῶν εἰς βιταμίνες», τοῦ χημικοῦ Γ. Λευκαδίτη «περὶ τοῦ συνθετικοῦ καουτσούκ», τοῦ μετέπειτα καθηγητοῦ Θ. Κουγιουμτζέλη «περὶ τοῦ φαινομένου RAMAN», τοῦ καθηγητοῦ-ἀκαδημαϊκοῦ Α. Ζέρβα «περὶ πρωτεΐνων καὶ πρωτεολυτικῶν φυραμάτων», τοῦ καθηγητοῦ τῆς Γεωπονικῆς Σ. Παπανδρέου γιὰ τὴν «τευτλοκαλλιέργεια καὶ τὴν σακχαροποιία εἰς τὴν Ἑλλάδα» ὅλα θέματα μεγάλου, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἐνδιαφέροντος. Ἀκόμη τὴν πολὺ διαφωτιστικὴ ἐπισκόπησι τοῦ καθηγητοῦ Γ. Κ. Γεωργαλά, μὲ σειρά ἄρθρων γιὰ τὸ φλέγον τότε ἐρώτημα: «Ὑπάρχουν πετρέλαια ἐν Ἑλλάδι;» μελέτῃ ἐμπεριστατωμένη καὶ λεπτομερειακῇ, πού τὰ βασικά δεδομένα της εἶχαν ἀποτελέσει τὸ ἐναρκτήριον μάθημά του στὸ Πανεπιστήμιον.

Ὁ τρίτος χρόνος (1938) εἶναι περισσότερο ἀκόμη πλούσιος. Τῆ χρονίᾳ αὐτῇ, τὰ δύο συμβούλια, Ἐνώσεως καὶ περιοδικοῦ, ὥργαζανσταν τὸ Α' Πανελλήνιον Χημικὸ Συνέδριον, πού ἐγίνε στὴν Ἀθήνα, μεταξύ 10 καὶ 17 Ἀπριλίου, κι ἐσημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία. Ἦταν ἡ πρώτη συλλογικὴ παρουσίασι τῆς ἐρευνητικῆς προσφορᾶς τῶν χημικῶν τῆς Χώρας. Ἀνακοινώθηκαν στὸ Συνέδριον αὐτὸ 42 συνολικὰ πρωτότυπες μελέτες καὶ πολλῆς ἀκόμη ἐξαντλητικῆς ἐκθέσεως ἐπάνω στὰ βασικὰ ἐπαγγελματικὰ προβλήματα τοῦ κλάδου. Ὅλο τὸ πολῦτιμο αὐτὸ ὄλικὸ δημοσιεύθηκε κατόπιν στὰ τελευταῖα τεύχη τῶν «Χημικῶν Χρονικῶν» τοῦ 1938 κι ἀποτελέσει, ἐπίσης, ἰδιαίτερον πολυτελεῖ ἐκδοσί, 300 σελίδων, σάν ἀνάτυπὸ τους.

Κατὰ τὰ πρῶτα αὐτὰ χρόνια, ὅλη τὴν ἀπαιτούμενη ἐργα-

σία τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τὴν ἐπωμίζονταν ἐθελοντικὰ τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς του. Ἐλεγχὸ χειρογράφων, ταξινομήσι τῆς ὕλης, συγκέντρωσι καὶ ἐξακρίβωσι εἰδήσεων καὶ πληροφοριῶν, σύνταξι τῶν κειμένων, διόρθωσι δοκιμίων καὶ ὅλη τὴν ἄλλη πολύμορφη ἐργασία πού ἀπαιτοῦσε ἡ εὐπρόσωπη παρουσίασι ἐνὸς τέτοιου περιοδικοῦ. Ἀκόμη καὶ τὴ διεκπεραίωσις του καὶ τὶς ἄλλες χειρονακτικῆς δουλειᾶς πρόθυμα τὶς ἀναλάμβαναν οἱ ἴδιοι. Τὰ οικονομικὰ τῆς Ἐνώσεως, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δὲν ἐπέτρεπαν τὴν πολυτέλεια ὑπαλλήλων.

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΩΝ «ΧΗΜΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΕΤΟΣ 1950 ΠΕΡΙΟΔΟ

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ, τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἐλαφρῶνοντας τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐνώσεως, πού κύρια φροντίδα του εἶχε τὰ ἐπαγγελματικὰ θέματα, ἀπασχολεῖτο καὶ μὲ τὴν γενικώτερη ἐπιστημονικὴ κίνησι τοῦ κλάδου. Ὁργάνωνε μορφωτικῆς ἐκδρομῆς καὶ διαλέξεις. Μὲ τὶς τελευταῖες συμπλήρωνε τὴν προσπάθεια πού εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀρχίσει, μὲ συγκεντρώσεις ὑψηλοῦ ἐπιπέδου στὸ Πανεπιστήμιον, ὁ καθηγητῆς Γ. Καραγκούνης. Κι ἐπλοῦτιζε τὸ περιοδικό, δημοσιεύοντας πολλὰ ἀπὸ τὶς ὀμιλίαι τῶν δύο αὐτῶν σειρῶν.

Οἱ ἐκδρομῆς ἀποτελοῦσαν σημαντικὸ τομέα τῆς ἀποστολῆς του. Ἱστορικῆς ἔχουν μείνει οἱ ὁμαδικῆς ἐπισκέψεις τῶν χημικῶν στὰ βιομηχανικὰ συγκροτήματα Λιπασμάτων καὶ Τσιμέντων τοῦ Πειραιῶς, στὴν Ἐλευσίνα καὶ σ' ἄλλες κοντινῆς τῶν Ἀθηνῶν περιοχές. Ἡ πολυήμερη, πάλι, ἐκδρομὴ στὸ Αἶγιο καὶ τὴν Πάτρα (5-8 Νοεμβρίου 1936) ἐσημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία καὶ ἦταν ἡ πρώτη ἐξόρμησι γιὰ τὴ σύσφιξι τῶν δεσμῶν καὶ τὴν τόνωσι τῆς συνεργασίας τῶν χημικῶν τοῦ κέντρου μὲ τοὺς συναδέλφους τους τῶν ἐπαρχιῶν.

Κατὰ τὸν πέμπτου χρόνον τοῦ περιοδικοῦ, τὸ 1940, ὁ μέγας πόλεμος, πού ἔχει ἀρχίσει, φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχη ἀντίκτυπο μάλιστα, περὶ τὸ τέλος τῆς χρονιάς αὐτῆς, ὅταν περιπλέκεται στὴ δὶνι του καὶ ἡ Ἑλλάς. Κάθε σκέψι καὶ φροντίδα, τῶν νέων ἀλλὰ καὶ τῶν μεγαλύτερων τους, ἀπορροφεῖται κατὰ τοὺς μῆνες αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πολεμικὴν προσπάθεια. Τὶς θριαμβευτικῆς νίκης μας, ὅμως, τὸ ἄλβανικὸν μετῶπον, τοῦ 1940, τὶς διαδέχεται σὲ λίγο, ἀπὸ τὴν ἀνοίξι τοῦ 1941, ἡ καταθλιπτικὴ γερμανοϊταλικὴ κατοχὴ, μ' ὅλα τὰ ὀδυνηρὰ ἐπακόλουθά της, καὶ γιὰ τὰ πνευματικὰ θέματα καὶ γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῶν ἀνθρώπων.

Κι ὅμως τὰ «Χημικὰ Χρονικά» δὲν σβήνουν. Συνεχίζουν τὴν ἐκδοσί τους. Ἀραιὰ, περιορισμένα, πτωχικὰ στὴν ἐμφάνισι, μὰ πάντοτε συνεχίζον. Ἀναδιφώντας ὁ ἀναγνώστης τους,

τους ισχνούς, βέβαια, τόμους, των πολεμικών ετών 1941-1946, τους τυπωμένους στο φθηνό γκριζωπό χαρτί της εποχής, που εξασφαλιζόταν με αίματηρές θυσίες, θαυμάζει τη σοβαρότητα των πρωτοτύπων μελετών και διατριβών που κατά τα χρόνια εκείνα είναι δημοσιευμένες και, ακόμη περισσότερο, τον συγκινεί ή εργατικότητα των εκλεκτών συνεργατών, που συνέχισαν κι εκείνο τον καιρό, παρά την καθολική εξαθλίωση, ακούραστοι, την επιστημονική τους αποστολή και τη σημαντική για την πρόοδο του τόπου μας προσφορά τους. Κανείς από τους εξέχοντες χημικούς κι άλλους επιστήμονες, του κύκλου της βασικής έρευνας και της τεχνικής εφαρμογής, δεν έχει απουσιάσει από το τότε γενικό προσκλητήριο, της προετοιμασίας, διά των μελετών τους, της επιβαλλομένης, μετά τον πόλεμο, άμεσης άναστηλώσεως κι αναδιοργανώσεως της καταστραμμένης από αυτόν πατρίδας μας.

Κατά τα επόμενα χρόνια, 1947-1950, που για την Ελλάδα εξακολουθούν να είναι ανώμαλα και δύσκολα, τα «Χημικά Χρονικά» βελτιώνουν προοδευτικά την έκτασι και την εμφάνιση των σελίδων τους, ενώ εξαιρετική είναι πάντοτε η στάθμη των δημοσιευμάτων τους. Αργότερα, μετά το 1951, έχουν ξαναεδώσει και συνεχίζουν τη γνωστή πολύπλευρη αποστολή τους, για τη χημική επιστήμη και το χημικό επάγγελμα, και παραμένουν πάντοτε το μοναδικό αποκλειστικά χημικό περιοδικό της Χώρας.

Η ΕΠΙΓΕΛΜΑΤΙΚΗ «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ»

Της ιδρύσεως των «Χημικών Χρονικών» είχε προηγηθεί μία επαγγελματικής μόνο μορφής έκδοσι, προερχόμενη από ιδιωτική πρωτοβουλία, η «Εφημερίς των Χημικών». Σε σχέση μικρό, εφημερίδος, τετρασέλιδη, τυπώνονταν σε κοινό δημοσιογραφικό χαρτί κι εκκλοφορούσε περίπου κατά μήνα από τον Ιούνιο 1933. Εκδιδόταν από ομάδα χημικών και γραφόντων και διευθυνόταν από όλιγομελή συντακτική επιτροπή. «Επί κεφαλής, άναφερόμενοι σαν υπεύθυνοι της ύλης, ήσαν οι Κλέαρχος Ε. Βούρβουλης (βιοχημικός) και Εύάγγελος Γ. Σκυλακάκης και στά τελευταία της κυκλοφορίας της, του έτους 1938, σαν διευθυντής της, ο Κωνσταντίνος Γ. Μακρής, ιδιώτης χημικός που, μεταγενέστερα, από το 1956, διετέλεσε καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

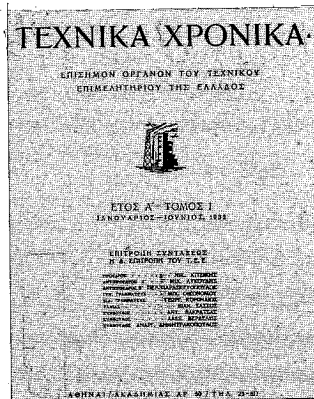
Καθώς σημειωνόταν στην προμετωπίδα του, το φύλλο αυτό χαρακτηριζόταν ως «όργανο των επαγγελματικών συμφερόντων των εργαζομένων και ανέργων χημικών» και σύμφωνα προς αυτές τις επιδιώξεις του ήταν η πολιτική του. «Η «Εφημερίς των Χημικών» εμφανίστηκε την εποχή που είχε αρχίσει να γίνεται έντονα αισθητή η έλλειψη ενός οργάνου επικοινωνίας μεταξύ των χημικών. Έταλαιπωρείτο τότε ο κλάδος από την πλήρη της άνεργιας και της υποαπασχολήσεως, παραγκωνιζόμενος σχεδόν πάντοτε από τους κυβερνητικούς παράγοντες, ενώ η οργάνωσι που τον εκπροσωπούσε, η Ένωσις Ελλήνων Χημικών, δεν είχε ακόμη αποκτήσει το απαιτούμενο κύρος, ώστε να διεκδικήσει αποτελεσματικά τις δικαίες επιδιώξεις του.

Η νευράδης άρθρογραφία και η άνακίνηση γενικότερα, διά του φύλλου αυτού, των σχολαζόντων τότε επαγγελματικών θεμάτων, πρόσφερε αξιόλογο βοήθεια για την πρόδοό τους. Ωρισμένες υπερβολές στις εκφράσεις και στις μεθόδους, που χρησιμοποιούσε, κατά τους άγώνες του, το δημοσιογραφικό αυτό όργανο, είχαν τότε παρεξηγηθή εξεταζόμενες όμως σήμερα με νηφαλιότητα, υπό την προοπτική του χρόνου, θα πρέπει να του συγχωρηθούν και να του άναγνωρισθί ότι, σε πολλές περιπτώσεις, η συμβολή του, για την αποτελεσματική προάσπιση των κλαδικών επιδιώξεων, υπήρξε σημαντική και επαφελής.

Η έκδοσι αυτή, που συνεχίστηκε χωρίς διακοπή μέχρι και το 1938, παρουσίαζε, παράλληλα με τη μαχητική άρθρογραφία της, και την όλη επαγγελματική και επιστημονική κίνηση των χρόνων εκείνων και, ειδησεογραφικά, τη διασπρότητα των άνατάων σχολών και των έρευνητικών ιδρυμάτων. Επίσης έδημοσίευε, σποραδικά, και ώρισμένα επιστημονικά άρθρα.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ «ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Το Τεχνικών Έπιμελητήριο της Ελλάδος ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1923, διά νόμου, κι αποτέλεσε έκτοτε «Όργανο-σμοό Δημοσίου Δικαίου, που σαν μέλη του περιελάμβανε ύπο-

«Ο καθηγητής του ΕΜΠ Νικόλαος Κιτσίκης, Πρόεδρος της Διοικούσης Έπιτροπής του Τεχνικού Έπιμελητηρίου της Ελλάδος κατά την εποχή της εκδόσεως του περιοδικού «Τεχνικά Χρονικά», έξώφυλλο του πρώτου τόμου του όποιου εικονίζεται δεξιά.

χρεωτικά τους κάθε ειδικότητας μηχανικούς, άποφοίτους των ελληνικών και των ξένων Πολυτεχνείων. Παρά το πολυάριθμο των μελών του και τα έπαρκη οικονομικά μέσα του, δικό του δημοσιογραφικό όργανο απέκτησε άρκετά χρόνια μετά την ίδρυσί του, μόλις το 1932.

Άρχικά, το ΤΕΕ το εκπροσωπούσε το περιοδικό «Έργα», της όμώνυμης έκδοτικής εταιρίας, που παρουσίαζε, τα χρόνια εκείνα, την επιστημονική και επαγγελματική δραστηριότητα όλων των τεχνικών της Χώρας. Μόλις το 1931, η διοίκηση του Έπιμελητηρίου αποφάσισε την έκδοσι ίδιού της περιοδικού, με τον τίτλο «Τεχνικά Χρονικά», που το πρώτο τεύχος του εκκλοφόρησε τον Ιανουάριο 1932.

Έκδιδόταν ανά 15ήμερο, σε πολυσέλιδα τεύχη, και εξακολουθεί να εκδίδεται, έχοντας πάντοτε άποστολή την παρουσίασι των επιστημονικών μελετών των μηχανικών, μελών του Έπιμελητηρίου, και τη δημοσίευσι όλης της σχετιζόμενης με τη δραστηριότητά τους κινήσεως. Χάρης στην οικονομική του έπαρκεια δεν βάσει φραγμούς στην έκτασι των δημοσιευόμενων μελετών, που πολλές φορές, εξαιρετικά μακροσκελείς, αποτελούν έξονυχιστικές πραγματείες για πολλά ενδιαφέροντα τεχνικά θέματα. Η διά των «Τεχνικών Χρονικών» διερευνήσι αυτών άποβαίνει, με τον τρόπο αυτό, πολύ διαφωτιστική. Κανείς εκ των σημειωνόντων μελετητών, του κύκλου των τεχνικών, δεν άπουσίασε από τις στήλες του περιοδικού κατά τα 45 χρόνια της εκδόσεός του. Μελέτες όμως ειδικότερες για θέματα της χημείας και των άλλων φυσικών επιστημών παρουσιάζονται έξοφύλλοι από τις σελίδες των «Τεχνικών Χρονικών».

Την έκδοσι του περιοδικού αυτού την άπεφάσισε και την έθεσε σε εφαρμογή η υπό την προεδρία του Ν. Κιτσίκη διοίκηση του Έπιμελητηρίου του 1931 και γι' αυτό εκείνος θεωρείται ως ο ιδρυτής του. Ο Νικόλαος Δ. Κιτσίκης, καθηγητής επί πολλά χρόνια του Ε. Μ. Πολυτεχνείου, υπηρέτησε σε άνάτατες κρατικές τεχνικές θέσεις και διετέλεσε γερουσιαστής και επανειλημμένως βουλευτής. Την έπιμέλεια της εκδόσεως των «Τεχνικών Χρονικών», κατά τα πρώτα χρόνια της, τον είχε κυρίως ο Ν. Κιτσίκης, με το συμβούλιό του, που συγχρόνως σημειωνόταν και σαν συντακτική τους έπιτροπή. Οι μετέχοντες σ' αυτό, όλοι σημαινόντες μηχανικοί, ήσαν οι Μιχ. Λυκούδης, Περ. Παρασκευόπουλος, Μιχ. Οικονόμου, Γεώργ. Κορωνάιος, Ίω. Σάσσοσ, Άντ. Βακράτας, Άλεξ. Βερδέλης και Άναργ. Δημητρακόπουλος.

Τα «Τεχνικά Χρονικά», έκτος από τα επιστημονικά θέματα, παρακολουθούσαν και την όλη επαγγελματική κίνηση του Έπιμελητηρίου και δημοσίευαν, μεταξύ των άλλων, και τα πλήρη πρακτικά των συζητήσεων κατά τις συνεδριάσεις της διοικήσεός του, συνεχίζοντας εκείνο που είχε καθιερωθή από παλαιότερα, από την εποχή του περιοδικού «Έργα». Αργότερα, τα επαγγελματικά και τα άλλα γενικά θέματα άποτέλεσαν χωριστή έκδοσι του ΤΕΕ, με τον τίτλο «Ένημερωτικό Δελτίον».

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ε.

‘Η «Τεχνική» τής ‘Ομοσπονδίας Τεχνικών (1943 - 1948)
‘Ο «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου» (1947 - 1949, 1958 - 1960)

Η «ΤΕΧΝΙΚΗ» ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ

‘Ηρωική πραγματικά έκδοτική προσπάθεια απέτελεσε ἡ κατά τὸ τέλος τοῦ 1943 ἐμφάνισι τοῦ περιοδικοῦ «Τεχνική», ποῦ ἱδρυσε ἕνας ἐνθουσιάζης καὶ ἐμπνευσμένος μελετητής, ὁ πολιτικός μηχανικός Ἀθ. Δ. Μάνος. Τὰ φοβερά ἐκεῖνα χρόνια τῆς κατοχῆς, χάρις σὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, δημιουργήθηκε ἀπὸ μιὰ ομάδα φωτισμένων ἐπιστημόνων (μὲ ἕνα ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς τῶν Ἀθ. Μάνου), ἡ «‘Ομοσπονδία Τεχνικῶν Ἐπιστημόνων καὶ Εἰδικῶν». Ἐπιδιώξι τῆς ὁργανώσεως αὐτῆς ἦταν ἡ διερεύνησι, καὶ ἡ ἐκπόνησι κατόπιν, μελετῶν οἰκονομοτεχνικῶν πρὸς καλλίτεραν ἀξιοποίησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας μας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ βελτιωθῇ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τῶν Ἑλλήνων. Οἱ μελέτες αὐτὲς ἀλληλοσυμπληρούμενες θὰ ἀποτελοῦσαν τὸ ἐνιαῖο πρόγραμμα ἀναδιοργανώσεως τῆς ἀναπτυξιακῆ καθυστερημένης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν πόλεμο κατεστραμμένης πατρίδας μας. Τὸ περιοδικὸ «Τεχνική» παρουσιάστηκε σὰν ὄργανο καὶ βῆμα συζητήσεων τῆς ὁργανώσεως αὐτῆς καὶ τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ ἐκυκλοφόρησε στίς 18 Ὀκτωβρίου 1943.

Ἦταν φυσικά, ὑπὸ τὶς τραγικὲς συνθήκες τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τυπογραφικὴ ἐμφάνισι, μιὰ πτωχικὴ, σὲ μικρὸ σχῆμα, εβδομαδιαία ἐκδοσι, ἀλλὰ βαρυσήμαντη ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ περιεχομένου τῆς. Ἡ προσωρινὴ τότε διακοπὴ, ἐξ ἀφορμῆς τῶν καταθλιπτικῶν συνθηκῶν τῆς κατοχῆς, τῆς ἐκδόσεως τῶν «Τεχνικῶν Χρονικῶν», ἐπίσημου ὄργανου τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος, καθιστοῦσε αἰσθητὴ τὴν ἔλλειψι ἐνὸς ἀναλόγου περιοδικοῦ. Κι αὐτὸ τὸ κενὸ ἤλθε νὰ καλύψῃ ἡ «Τεχνική», μὲ ἀντιλήψεις μάλιστα καὶ ἔκτασι ἐνδιαφερόντων κατὰ πολὺ ἐδρύτερες, ἀφοῦ, ἀδέσμευτη ἀπὸ κάθε ἐπισημοτερὴ ὄργανωσι, ἀποτελοῦσε τὸ ἐλεύθερο βῆμα τῆς διερευνήσεως καὶ παρουσιάσεως ὄλων τῶν ζωτικῶν τεχνικῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων τοῦ τόπου.

Ἡ ‘Ομοσπονδία Τεχνικῶν Ἐπιστημόνων συγκέντρωσε, τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, ὄλους τοὺς κορυφαίους τεχνικούς καὶ ἄλλους εἰδικούς κι ἐμελέτησε συστηματικὰ τὶς πλουτοφόρες πηγὰς καὶ τοὺς παραγωγικούς κλάδους τῆς χώρας μας, παρουσιάζοντας ἕνα ἐνιαῖο πρόγραμμα ἀναδιοργανώσεως αὐτῆς, τέτοιο ποῦ ποτὲ ἕως τότε δὲν εἶχε, μὲ τὴν ἐπιβαλλόμενη σοβαρότητα, ἐπιχειρηθῆ. Τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιό τῆς τὸ ἀπετέλεσαν οἱ Δημ. Λαμπαδάριος, ἀκαδημαϊκός καὶ πρῦτανις τοῦ Πολυτεχνείου, ὡς πρόεδρος, Παναγῆς Σκουριώτης, ἀντιπρόεδρος, Γεωργ. Πεζόπουλος, ἀντιπρόεδρος, Ἀθαν. Μάνος, γε-

νικός γραμματεὺς, καὶ Νικ. Χωραφάς, Σταῦρος Κατράκης, Σπ. Ζολώτας, Χ. Σερμπέτης, Χρ. Πανάγος, Χρ. Σωτηρίου, Ἐλ. Σταυρόπουλος, Γ. Βαγιανός, Γ. Ἀλεξιάδης, Εὐθ. Μαλαγαρδῆς, Ν. Σερμπέτης, Δ. Δεσποτόπουλος, Ἀντ. Δεληγιάννης καὶ Γ. Βαλλήδης, ὡς μέλη.

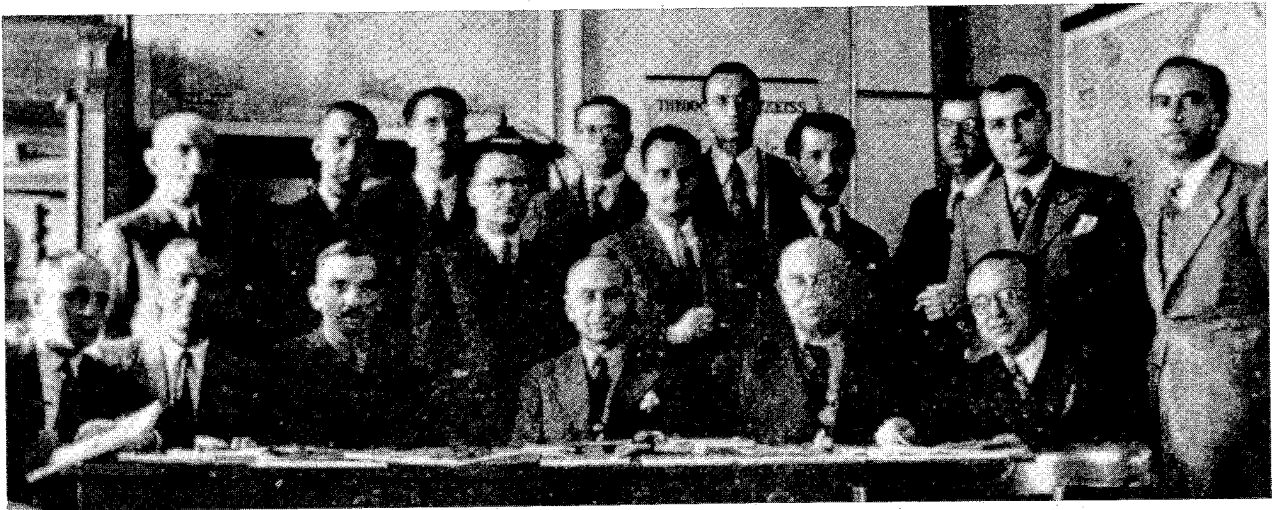
Ἡ «Τεχνική», ποῦ ἐκδιδόταν μέχρι καὶ τὸ 1948, δημοσίευσε στὰ λίγα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς, τὶς μελέτες ὄλων αὐτῶν καὶ ἄλλων εἰδικῶν, ποῦ μὲ ἐνθουσιασμό καὶ ἀνιδιοτέλεια ἐργάστηκαν ἐντατικά. Ἐστατάλησαν κόπους καὶ χρῆμα, γιὰ νὰ παρουσιάσουν τὸ ὀλοκληρωμένο αὐτὸ σχέδιο ἀνασυγκροτήσεως τῆς Χώρας, ἐκτεινόμενο σ’ ὄλους τοὺς τομείς τῆς οἰκονομίας τῆς, σύμφωνα μὲ τὶς ἰδεολογικὲς ἐπιδιώξεις τῆς ἀξιολογῆς αὐτῆς ἐπιστημονικῆς ἐξορμήσεως. Γιατὶ ὁ κύκλος τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ περιελάμβανε, ὅπως ἀναγραφόταν καὶ στὴν προμετωπίδα τοῦ «Τεχνικῆς», ὄλους τοὺς παραγωγικοῦς-τεχνικούς κλάδους: βιομηχανία, γεωργία, δάση, ναυτιλία, ἀλιεία, ἐμπόριο, τουρισμὸ, σπογγαλιεία, ἠλεκτρολογία, μηχανολογία. Τὸ περιοδικὸ ἀπασχολεῖτο ἀκόμη κι ἐπροσπάτεε καὶ τὰ πολὺ πάσχοντα τότε ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα τῶν τεχνικῶν.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς μελέτες αὐτὲς ὑποβλήθηκαν ἀργότερα στίς ἀρμόδιες κρατικὲς ὑπηρεσίες κι ἀπετέλεσαν τὴ βάσι τῶν μεταπολεμικῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν καλλίτερη ἀξιοποίησι τῶν ἀνεκμεταλλεῦτων πλουτοφόρων πηγῶν μας καὶ ἄλλων πού, ἕως τότε, δὲν εἶχαν τύχει ἀποδοτικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου»

Κατὰ τὰ τέλη τῆς χρονικῆς περιόδου ποῦ ἔρευνοῦμε, τὸν Μάιο τοῦ 1947, ἐμφανίστηκε μιὰ νέα ἀξιόλογη περιοδικὴ τεχνικὴ ἐκδοσι, μὲ ἐξαιρετὴ ἐννιμερωτικὴ καὶ μορφωτικὴ ἀποστολή, ὀφειλομένη στὸν Μιχ. Ἀναστασιάδη, ἐπικουρικὸ καθηγητὴ τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶχε τὸν τίτλο «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου» κι ἦταν μιὰ ἀκόμη προσφορά ἀπὸ μέρος τοῦ ἀκούραστου αὐτοῦ, πολὺπλευρῆς μορφώσεως, ἐπιστήμονος - ἐρευνητοῦ.

Ὁ Μιχαὴλ Α. Ἀναστασιάδης, ποῦ γεννήθηκε τὸ 1909 στὴ Σμύρνη κι ἐπῆρε ἀρχικὰ τὸ πτυχίον τοῦ χημικοῦ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, εἶχε ραγδαία ἐξέλιξι στὸν μορφωτικὸ καὶ ἐρευνητικὸν τομέα. Βοηθὸς τοῦ Ἐργαστηρίου Φυσικῆς, κοντὰ στὸν καθηγητὴ Γ. Ἀθανασιάδη, ποῦ ὤηρξε ὁ πρῶτος ὁδηγὸς καὶ δάσκαλός του γιὰ τὴν ἐπιστῆμην στὴν ὁποία ἀφιερῶθηκε, συμπλήρωσε τὶς σπουδὲς του στὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία, ὅπου ἰδιαίτερα ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἠλεκτρονικὴ

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο της 'Ομοσπονδίας Τεχνικών 'Επιστημόνων και Ειδικών (ἀναμνηστική φωτογραφία τοῦ 1943).

φυσική. 'Επικουρικός καθηγητής από τὸ 1939, ἴδρυσε τὸ 1947 τὴν ἰδική του 'Ανώτερη 'Ηλεκτρονική Σχολή, πού εἶναι τὸ πρῶτο καὶ ἐξελίχθηκε σὲ ἀξιολογώτατο —καὶ ἀναγνωρισμένο ἀπὸ τὸ κράτος— ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα αὐτῆς τῆς εἰδικότητος. 'Εκτακτὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν τὸ 1959 καὶ τακτικὸς στὴν ἔδρα τῆς 'Ηλεκτρονικῆς Φυσικῆς ἀπὸ τὸ 1960, μέσα στὶς πολλὰς ἄλλες ἀπασχολήσεις του γιὰ τὶς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς τῆς ἠλεκτρονικῆς καὶ ραδιοηλεκτρολογίας, ἴδρυσε τὸ 1946 στὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸν κύκλο τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν ραδιοηλεκτρολογίας. 'Η σχολὴ αὐτῆ, πὸν προοριζόταν γιὰ τὸς πετυχοῦχος φυσικοὺς, πολλὰ ἀπέδωσε —καὶ ἐπιστημονικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ— γιὰ ἐκείνους πὸν συμπλήρωναν σ' αὐτὴν τὴν ἐκπαίδευσί τους. 'Ετσι, σήμερα, ἀνώτερες καὶ ἀνώτατες ἀκόμη θέσεις —στὰ τηλεπι-

κοινωνιακὰ δίκτυα (OTE, EPT, YENEA), στὰ ἠλεκτρονικὰ ἐργαστήρια τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν ἐρευνητικῶν ὀργανισμῶν, ὅπως καὶ στὴν αὐτοματοποιημένη βιομηχανία καὶ τὸς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστήρες— κατέχουν ἀπόφοιτοὶ τῆς σχολῆς αὐτῆς, κάτοχοι ἰνδευκτικῶν ἠλεκτρονικῆς καὶ αὐτοματισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, καθὼς καὶ τῆς 'Ανώτερας Σχολῆς 'Ηλεκτρονικῶν.

Τὸ 1947, λίγο μετὰ τὴν ἴδρυσι τῆς ἰδικῆς του σχολῆς, βλέποντας τὶς ἐλλείψεις πὸν εἶχε ὁ τόπος στὶς ἐπιστημονικὰς ἐκδόσεις, ἰδίως στὴ φυσικὴ, ἐνθουσιώδη πάντοτε καὶ ἀκούρατος, ὁ Μ. 'Αναστασιάδης ἐξέδωσε τὸ μηνιαῖο περιοδικὸ «Αἶων τοῦ 'Ατόμου». Πραγματικὰ, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, με πρόσφατη ἀκόμη τὴν κατάπληξι, ἀπὸ τὴν ὁποία κατεχόταν ὁ κόσμος, ὕστερα ἀπὸ τὴ θαυμαστὴν κατάκτησι τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτομοῦ, ἡ δημιουργία ἐνὸς σχετικὸ ὑπεύθυνου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου, ἀποτελοῦσε μιὰ ἐπίμονη ἀπαίτησι τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων. 'Οπως σημειώνεται στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ νέου περιοδικοῦ, ἡ ἐκδοσι του συμπίπτει «με μιὰ ἱστορικὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα στιγμὴ (...) πὸν ἀρξισε με τὴν ἀποδέσμευσι τιτανικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ εἶναι σύγχρονα ἀρχὴ καὶ τέρμα (...) ἀρχὴ μιὰς ἄλλης (ἐποχῆς), πὸν θ' ἀξιοποιοῦνται ἀγνωστες ὡς τῶρα δυνάμεις, τρομακτικὸς μεγέθους». Καὶ διαγράφοντας, κατόπιν, τὴ σημερινὴ ἀπαίτησι τῆς κοινῆς γνώμης, ὅπως ἐνημερώνεται ὑπεύθυνα καὶ γρήγορα γιὰ τὶς ραγδαῖες ἐξελίξεις τῆς ἐπιστήμης, χωρὶς τὶς συνηθισμένες προχειρότητες τοῦ κοινοῦ δημοσιογραφικοῦ Τύπου, δίνει, γιὰ τὸν «Αἶωνα τοῦ 'Ατόμου», τὶς ἐπόμενες ὑποσχέσεις: 'Θὰ συγκεντρώνη ὑπεύθυνα στοιχεῖα, με ὁμοιομορφία καὶ ἀκρίβεια, καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ ἱκανοποιῆ «τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀναγνώστη νὰ βρῆ σ' ἕνα εἰδικευμένο ἐντυπο τὰ δεδομένα πὸν συνθέτουν τὴν ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξι τῆς ἐποχῆς του».

Στὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἐκδόσεως σπεύδουν νὰ συνεργαστοῦν καὶ νὰ δημοσιεύσουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέροντος μελέτες καὶ ἄρθρα οἱ πῶ σημαίνοντες ἀπὸ τὸς εἰδικὸς ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς. Βρισκόμαστε, ἄλλωστε, ἀπὸ μορφωτικῆς πλευρᾶς, στὸ τέλος μιὰς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπόμενης, ἐκείνης πὸν θὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Γιὰτι κοντὰ τοῦς μεγάλους, τὸν τελευταῖων χρόνων, τὸς καθηγητὰς πὸν θεμελίωσαν καὶ διδάξαν τὶς φυσικὰς ἐπιστῆμες στὸν τόπο μας, καὶ τῶρα ἐξακολουθοῦσαν νὰ δουλεύουν πνευματικὰ, ἐμφανίζονται μαζί τους, συνεργαζόμενοι ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Αἶδους τοῦ 'Ατόμου», καὶ ὅλοι οἱ νεώτεροί τους, ἐκεῖνοι πὸν μόλις τοὺς ἔχουν διαδεχθῆ ἢ πὸν πρόκειται σὲ λίγο νὰ τοὺς διαδεχθοῦν.

Κατὰ τὴν πρώτη χρονικὴ περίοδο τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ (Μάιος 1947 - Σεπτέμβριος 1948), «παρελαύνουν» ἀπὸ τὶς σελίδες του, με ἐξαιρετὰ δημοσιεύματα, τὰ ὄνόματα τῶν γνωστῶν παλαιῶν καθηγητῶν καὶ ἐρευνητῶν, ὅπως τῶν Γ. 'Αθανασιάδη, Δ. Χονδρῶ, Ι. Πολίτη, Κ. Ζέγγελη, Σ. Γαλανοῦ, Β. Αἰγινίτη, Τρ. Καρανάση, 'Εμμ. 'Εμμανουήλ, Κ. Δοσίου καὶ ἄλλων. Καὶ μαζί μ' ἐκείνους καὶ πολλῶν νεωτέρων τους, ὅπως

Τὸ ἐξόφυλλο τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ «Τεχνική».

Τ Ε Χ Ν Ι Κ Η

ΕΒΔΟΜΗΘΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
 ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΘ. ΜΑΝΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΡΓΑ ΑΝΘ. ΓΟΒΑΡΕΙΩ:
 ΑΑ΄ΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ
 ΥΓΕΙΑ
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ
 ΥΔΡΑΥΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
 ΥΔΑΤΟΠΤΩΞΕΙΣ
 ΥΔΡΕΥΣΕΙΣ
 ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ
 ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ
 ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ
 ΠΟΛΙΤΙΚΗ
 ΟΔΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ
 ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ
 ΛΙΜΕΝΕΣ
 ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΑ
 ΜΕΤΑΦΟΡΤΙΚΗ
 ΠΟΛΙΤΙΚΗ
 ΑΥΓΙΝΙΤΗΣ
 ΒΟΣΙΤΗΣ
 Κ.Τ.Α.
 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
 ΕΑΦΟΜΗΧΑΝΙΚΗ
 ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ
 ΧΗΜΕΙΑ
 ΝΑΥΠΗΓΙΚΗ

- 1) ΑΘ. ΜΑΝΟΣ Πολ. Μηχανικός: Τὸ ἔθνος τῆς διαφωτῆς μας
- 2) ΑΛ. ΚΑΛΙΝΕΚΗ Πολ. Μηχανικοῦ Δ' τοῦ 'Υπ. Γεωργίας: 'Η σημασία τῶν παραγωγικῶν ἔργων διὰ τὴν 'Εθνικὴν Οἰκονομίαν.
- 3) ΧΡΥΣΟΣ ΕΥΕΛΑΠΙΑΝ: Γεωάννου . Γεωγεωγραφικὰ μελέται Σκόφης ἐπὶ τοῦ Διηγεωγραφικοῦ Προβλήματος.
- 4) ΑΝΤ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ Δασολόγου Διτοῦ Λαοῶν: Πῶς παρουσιάζεται τὸ Δασικὸν ἔθνος τῆς 'Ελλάδος.
- 5) ΣΟΛ. ΚΥΔΩΝΙΑΤΗ 'Αστρονόμος: 'Ο 'Ελληνικὸν ἀρχέγονον εἰς τὴν 'Ελληνικὴν 'Εσθρίαν.
- 6) ΠΑΡΑΓΗ ΣΚΟΥΡΙΩΤΙ Εἰς Διὰ τοῦ 'Υπομ. Διανεστάσης: 'Ο ἀποληρομένοσ 'Αναγνωριστικὸς Συνταγματικὸς Στοιχειοτικὸν καὶ ἑτέροις ἔργοις Θεωρητικῶσ καὶ ἐφαρμοστικῶσ.
- 7) ΧΡ. Δ. ΣΕΡΜΠΕΤΗ 'Υδροβιολόγου, ἰθυολόγου 'Επιθ. 'Αλγείας 'Υπ. 'Εθνικῆς Οἰκονομίας: Τὸ 'Αλιευτικὸν Πρόβλημα τῆς 'Ελλάδος.

ΕΠΙΧΕΙΡΑ:
 Α. ΔΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ Ἰδιοκτήτῃ Κ. Δοσίου Ε. Μ. Α. Πολυτεχνείου. 'Υπόμνημα τῆς τῆς Σύνταξης 'Επιθ. τῶν ληφέντων μέτρων ἐπιτελεθῆ τῶν κελύων σπουδαστῶν πὸν 'Ελλ. Σχολῶν ΕΜΠ.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ:
 α) 'Ο Νῦμος 546/43: ἐπερὶ τῶν σῶδων τῆς περιουσίας τοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου.
 β) Νῦμος 146/43 περὶ κτηματογραφίας τῶν σταθμικῶν κελύων.
 γ) Αἱ Γενικὰς μηχανοκ.

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΤΟΣ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗ΄ 9 — Τηλέφωνον 23-197
 ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΜΕΤΩΝΟΣ 5

τών Ἡλ. Μαρλιοπούλου, Σ. Πλακίδη, Γ. Πανταζή, Θ. Κουγιουμτζέλη, Ι. Παπασταματίου, Γ. Μαρίνου, Δ. Κατσάκη, Μ. Περτέση και άλλων. Και ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ δὲν περιορίζεται μόνο στὴν ἀρθρογραφία. Μὲ τὴν στήλη «τῶν χρονικῶν τῆς ἐποχῆς μας» πληροφορεῖ γιὰ κάθε νέα ἐπιστημονικὴ κατάκτηση. Ἐνημερώνει μὲ τὴν στήλη «παγκόσμια ἔρευνα» ἐπάνω στὴ σχετικὴ κίνηση. Παρακολουθεῖ καὶ συζητεῖ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ τόπου μας. Παρουσιάζει καὶ κριτικάρει τὰ νεοεκδιδόμενα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἐπίσης καθιερώνει τὴ στήλη «γιὰ τοὺς αὐριανούς ἐπιστήμονες», ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ ἄρθρα ποὺ σχολίαζαν ἐπίκαιρα θέματα σπουδῶν καὶ παιδείας, περιλαμβάνονταν ὑποδειγματικὲς ἀσκήσεις φυσικῆς, χημείας καὶ μαθηματικῶν, ποὺ τὶς ὑπέγραφαν μάλιστα διακεκρμένοι καθηγηταί, ὅπως ὁ Θ. Βαρόπουλος καὶ ἄλλοι. Σημειώνουμε ἀκόμη καὶ μιὰ πρωτοτυπία σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴ στήλη: Τὰ προβλήματα «χωρὶς χαρτί καὶ μολύβι», ποὺ συγκέντρωναν πάντα σειρὰ ἀπὸ πολλὴ ἐπιτυχημένες καὶ ἀπρόοπτες ἐρωτήσεις. Δημοσιεύονταν τέλος, σὲ μεταφράσεις, καὶ πολλὰ ἄρθρα ξένων διασήμων ἐπιστημόνων. Φυσικά, μαζὴ μὲ τοὺς ἄλλους συνεργάτες, τακτικὸς πάντα, καὶ ὁ διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ Μ. Ἀναστασιάδης. Ἀπὸ τὸν δεύτερο τόμο, τὸ περιοδικὸ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἓνα παράρτημα, τὰ «Ἡλεκτρονικὰ Νέα», ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ περιοδικὸ τέτοιας ὕλης. Ὁ «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου», ἐκτὸς ὅλων τῶν ἄλλων, ἔχει νὰ παρουσιάσει καὶ μιὰ ἄλλη, μοναδικὴ μάλιστα, πρωτοτυπία. Εἶναι τὸ πρῶτο περιοδικὸ τοῦ κλάδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ποὺ καθιέρωσε καὶ κατέβαλλε στοὺς συνεργάτες του ἀμοιβή, ἐστὶ καὶ συμβολικὴ, γιὰ τὴ συγγραφικὴ τους ἐργασία.

Ὁ «Αἰὼν τοῦ Ατόμου» ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ὅσον ὅμως ἀραιῆς κι ἐνδιαφέρουσες ἐὰν εἶναι στὴν Ἑλλάδα οἱ ἀνάλογες προσπάθειες δυστυχῶς πολλὴ σπάνια εἶναι σταθερὴ καὶ μακρόβια. Κυρίως γιὰ οικονομικοὺς λόγους, δύσκολα ἐπιβιώνουν. Ἄξιζε νὰ σημειωθῇ ὅτι στὴν ἐποχὴ ἐκείνη, σ' ὀλόκληρη τὴ Βρεταννικὴ Κοινοπολιτεία, κυκλοφοροῦσε μόνο τὸ «Discovery», στὶς γαλλόγλωσσες περιοχὲς καὶ τὴν ἴδια τὴ Γαλλία τὸ «Atomes» καὶ στὴν Ἀμερικὴ τὸ «Scientific American», ποὺ εἶναι ἄλλωστε καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν διέκοψε τὴν ἐκδοσί του. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ περιοδικὰ εἶναι ἀνάλογος ἀποστολῆς. Ἐξαίρεσι ἀπέτελεσε ὁ «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου», ποὺ συνέχισε ἀπτῶτος τὴν ἐκδοσί του καὶ σ' ἓνα δεύτερο τόμο, κι ἔπειτα ἀπὸ μιὰ σύντομη διακοπὴ, καὶ σ' ἓνα

Ὁ ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ «Αἰὼν τοῦ Ἀτόμου» Καθηγητῆς Μιχ. Α. Ἀναστασιάδης (φωτογραφία τοῦ 1947).

Αἰὼν τοῦ Ατόμου

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΚΑΘΗΓ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
1947

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

Καθηγ. Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ	Καθηγ. Η. ΜΑΡΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ
> Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ	Μιχελ. Ε. ΜΑΛΛΑΡΔΑΚΗΣ
> ΑΒ. ΑΡΜΕΤΑΙΝ	Καθηγ. C. MAGNAN
> Κ. ΑΛΒΙΖΑΤΟΣ	* L. PAULING
> Β. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ	* Ακαδ. Ι. ΠΟΛΙΤΗΣ
> Η. CHAMBERLAIN	Καθηγ. Σ. ΠΑΛΑΜΙΔΗΣ
> S. WAKSMAN	Δρ ΜΙΧ. ΠΕΡΤΕΣΗΣ
> Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ	Καθηγ. Γ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
* Υφυ. Δ. ΔΑΜΑΣ	* Υφυ. Ι. ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
Δρ Κ. ΔΕΔΙΟΣ	Καθηγ. Γ. ΖΒΑΝΠ
* Ακαδ. Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ	Δρ Ε. ΣΤΑΘΗΣ
* Υφυ. Θ. ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΕΛΗΣ	Καθηγ. G. SALT
Καθηγ. ΤΡ. ΚΑΡΑΝΤΖΗΣ	* Ν. ΤΣΑΜΠΟΥΛΑΣ
> Β. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ	> E. FRIEDWALD
Δρ ΒΑ. ΚΟΥΜΟΥΛΟΥ	> Δ. ΧΟΝΔΡΟΣ
Καθηγ. Δ. ΑΙΒΕΡΗΣ	> W. HEISENBERG

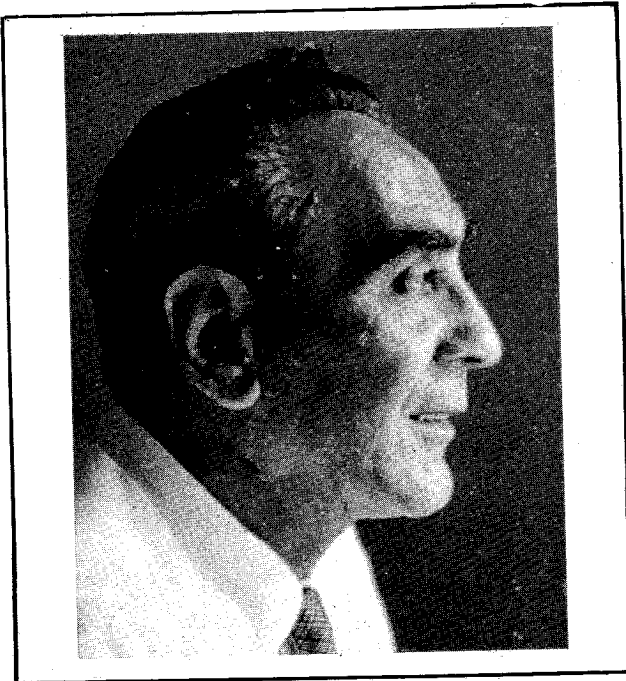
Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου τομοῦ τοῦ «Αἰὼνος τοῦ Ἀτόμου» (1947).

τρίτο, ἐκδίδοντας τὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς περιόδου αὐτῆς τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1949. Τὸ 1950, ἐξ αἰτίας βαρείας ἀρρώστιας τοῦ διευθυντοῦ του, ποὺ τὸν κράτησε μακριὰ ἀπὸ κάθε δραστηριότητα γιὰ πολλὴ καιρὸ, ἀναγκάζεται νὰ διακοπῇ τὴν ἐκδοσί του.

Ἀργότερα, τὸ 1958, μὲ πλήρη πάλι ἀπόδοσι, ὁ Μ. Ἀναστασιάδης ἐπανακυκλοφορεῖ τὸν «Αἰὼνα τοῦ Ἀτόμου», μὲ καινούργια ἐμφάνισι, πλουσιώτερη καὶ πολυτελέστερη ἐκτύπωσι καὶ πάντα ἐξαιρετικὴ συνεργασία. Εἶναι, ὅπως τὴν χαρακτηρίζει, ἡ δ' ἐπιπέδου τῆς ἐκδόσεώς του. Τὸ 1960, ὁ Μ. Ἀναστασιάδης, ἀναλαμβάνοντας καθήκοντα τακτικοῦ καθηγητοῦ στὴν ἐδρα Ἡλεκτρονικῆς Φυσικῆς καὶ μὲ ἀνάθεσι στὴν ἐδρα Ἀτομικῆς καὶ Πυρηνικῆς Φυσικῆς, στρέφει ὅλη τὴ δραστηριότητά του στὴν ἐκδοσί τοῦ «Φυσικοῦ Κόσμου», μιάς ἀνάλογης περιοδικῆς ἐκδόσεως, προερχομένης ἀπὸ τὴν Ἑνωσι Ἑλλήνων Φυσικῶν, τῆς ὁποίας ἔχει ἐκλεγῆ πρόεδρος. Ἐπιθυμώντας ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀνταγωνιστικὴ, γιὰ τὸ νέο περιοδικό, κυκλοφορία τοῦ «Αἰὼνος τοῦ Ἀτόμου», ἀποφασίζει τὴ διακοπὴ τῆς ἐκδόσεώς του. Ὁ «Φυσικὸς Κόσμος» συνεχίζει ἔκτοτε μὲ ἐπιτυχία τὴν ἐκδοσί του (τὰ τεύχη του κυκλοφοροῦν κυρίως μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τῶν φυσικῶν μαθημάτων καὶ τῶν μαθητῶν τῶν τελευταίων γυμνασιακῶν τάξεων) καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ περιοδικὸ φυσικῆς στὴν Ἑλλάδα.

Ἀναφέρουμε αὐτὰ μόνον, ἀφοῦ ἡ δ' ἐπιπέδου τοῦ «Αἰὼνος τοῦ Ἀτόμου» (1958) καὶ ἡ ἴδρυσι τοῦ διαδόχου του περιοδικοῦ «Φυσικὸς Κόσμος» (1960), εὐρίσκονται χρονικὰ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἰδικῆς μας ἔρευνας, ποὺ περιορίζεται στὴν πρώτη 50ετία τοῦ αἰῶνα μας, καὶ ἐπομένως φυσικὸ εἶναι νὰ μὴ μᾶς ἀπασχολήσουν λεπτομερέστερα.*

* ΣΗΜ. ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄρθρον τοῦ δρος Ι. Δ. ΚΑΝΔΗΛΗ περιεῖχεν, εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν του, εἰδικὸν κεφάλαιον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν «Βιομηχανικὴν Ἐπιθεώρησιν», διανύουσαν ἤδη τὸ 44ον ἔτος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της. Συνεπείς πρὸς τὴν «πολιτικὴν» μας, ὅπως μὴ δημοσιεύωμεν κείμενα δυνάμενα νὰ ἐκληφθοῦν ὡς περιαυτολογία, παρεκαλέσαμε τὸν συγγραφέα νὰ δεχθῇ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὅπερ καὶ συνέβη. Ἐστὶ τὸ ἄρθρον δημοσιεύεται χωρὶς τὸ τμήμα, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἰδρυσιν καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τῆς ἐκδόσεως τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως».

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΤ.

‘Η «Βιομηχανική ‘Επιθεώρησης» του Σπύρου ‘Αντ. Βοβολίνη (1934-)

‘Η ελληνική βιομηχανία μετά τὸ 1930 ἔχει ξεπεράσει πλέον τὴν παιδικὴ ἡλικία τῆς καὶ ὄλο καὶ περισσότερο ἐπιβάλλεται καὶ προοδεύει, ἀποτελώντας σημαντικὸ πλουτοφόρο παράγοντα γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ τόπου. ‘Εν τούτοις, στερεΐται ἀκόμη τοῦ ἐγκύρου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τῆς, ποῦ θὰ διερευνᾷ, μὲ ὑπευθυνότητα καὶ ἐξονυχιστικά, τὰ πάμπολλα προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει, στὸν οἰκονομικὸ κυρίως τομέα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὸν τεχνικὸ.

Τὸ περιοδικὸ «‘Εργα», ποῦ στήν ἀποστολὴ του περιλαμβάνει καὶ τὰ βιομηχανικὰ θέματα, ἀντιμετώπιζε δυσχέρειες καὶ σὲ λίγο, τὸ 1932, διέκοπτε τὴν ἐκδόσιν του. Τὰ «Τεχνικὰ Χρονικὰ», ποῦ μόλις τότε ἔχουν κυκλοφορήσει, περιορίζονται σχεδὸν μόνον στὶς ἐπιστημονικὰς τεχνικὰς μελέτες. Τὰ «Χημικὰ Χρονικὰ» δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐμφανισθῆ. Τὰ ἀποκλειστικά, πάλι, οἰκονομικὰ φύλλα, ὀλίγα τὸν ἀριθμὸ, διανύουν τὰ πρῶτα βήματά τους καὶ δὲν ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὴ συστηματικὴ ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολὺ περισσότερο τῆς τεχνικῆς πλευρᾶς τῆς βιομηχανίας.

Η ΕΞΟΡΜΗΣΙ ΤΗΣ «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ»

Τὴν ἀνυπαρξία ἐνὸς ἀφιερωμένου ἀποκλειστικὰ στὴ βιομηχανία δημοσιογραφικοῦ ὄργανου ἔρχεται νὰ «καλύψῃ» μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά τῆς, ἡ «Βιομηχανικὴ ‘Επιθεώρησης». ‘Η ἐκδόσιν τῆς, τὸ 1934, ὀφείλεται σὲ πρωτοβουλία τοῦ Σπύρου Βοβολίνη καὶ εἶναι καθαρὰ ἰδιωτικῆς φύσεως προσπάθεια. Παρ’ ὅτι νεώτατος ἀκόμη τότε, μόλις 24 ἐτῶν, ὁ Σπύρος ‘Αντ. Βοβολίνης, ποῦ ἔχει σπουδάσει καὶ προορίζεται γιὰ νομικὸς καὶ εἶναι γιὸς ἐπίσης νομομαθοῦς, ἔχει ἤδη δουλέψῃ στὴ δημοσιογραφία, τὴν ἔχει ἀγαπήσει καὶ ἔχει ἐπιδείξει ἐνθουσιασμὸ καὶ ἰκανότητα γι’ αὐτὸ τὸν κλάδο. ‘Η προϋπηρεσία του, ἡ μόρφωσί του, τὰ ἀπὸ χαρακτῆρος πάμπολλα ἐνδιαφέροντα, ἡ οἰκογενειακὴ του παράδοσι, καθὼς καὶ ἡ δεξιότητά τῆς πέννας του, ἐξασφαλίζουν τὰ προσόντα καὶ ἐγγυώνται τὴν ἐπιτυχία τῆς δύσκολης προσπάθειας ποῦ ἀναλαμβάνει, καθὼς, μάλιστα, κατορθώνει, ἐξ ἀρχῆς, νὰ συγκεντρώσῃ γύρω του ἕνα σοβαρὸ ἐπιτελεῖο ἐκλεκτῶν συνεργατῶν.

Τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς «Βιομηχανικῆς ‘Επιθεώρησης» κυκλοφορεῖ τὸν ‘Ιούλιο 1934 πλουτισμένον μὲ τὴν συνεργασία τῶν διαπρεπέστερων ἀπὸ τοὺς παράγοντες τῆς βιομηχανίας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Χαιρετίζουσιν ὄλοι μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τοῦ τόσο ἀπαραίτητου νέου περιοδικοῦ καὶ προβλέπουν τὸν σημαντικὸ ρόλο, τὸν ὁποῖο προορίζεται νὰ διαδραματίσῃ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, ὅπως πραγματικά καὶ τὸ ἀπέδειξε ἡ ἀδιάκοπη ἔκτοτε, συνεχῶς προοδεύουσα, σταδιοδρομία του, κατὰ τὰ ἀκολουθήσαντα χρόνια.

Μεταξὺ τῶν συνεργατῶν τοῦ τεύχους, πρῶτος, εἶναι ὁ

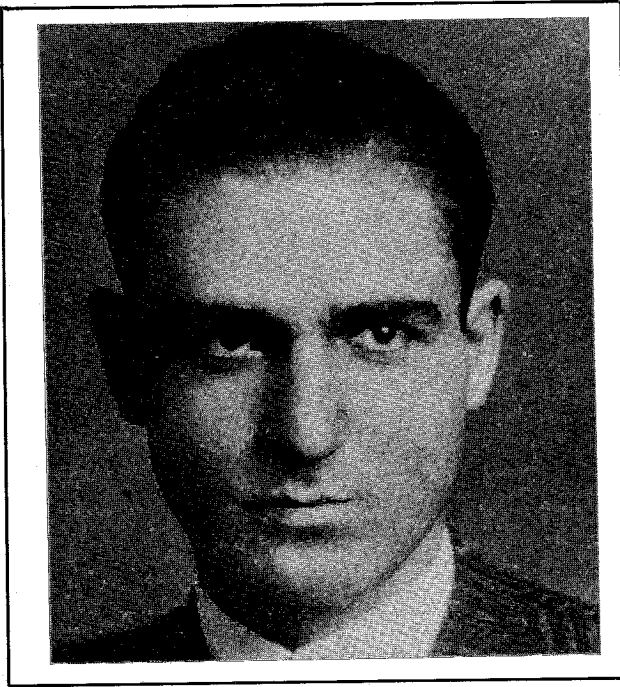
ιδικὸς μας κορυφαῖος χημικὸς, ὁ Πέτρος Ζαλοκώστας, διευθυντῆς τοῦ Κρατικοῦ Χημείου τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, ποῦ, προλογίζοντας τὴν ἐκδόσιν, προβλέπει ὀρθὰ πὼς αὐτὸ τὸ περιοδικὸ «... θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν δημιουργίαν πλήρους συνοχῆς καὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν βιομηχανῶν...». ‘Ακολουθοῦν, στὶς ἐπόμενες σελίδες, μὲ πολὺ ἐνδιαφέρονσά ἀρθρογραφία, ὁ Γ. Ι. Πεσμαζόγλου, ὑπουργὸς ‘Εθνικῆς Οἰκονομίας, ὁ σεβαστὸς βιομήχανος καὶ γερουσταστῆς Δημ. Κ. Ζάννος, ὁ διευθυντῆς τοῦ ‘Εμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ ‘Επιμελητηρίου ‘Αθηνῶν ‘Αγγ. Βαρβαγιάννης, ὁ γενικὸς διευθυντῆς τῶν ‘Ελληνικῶν ‘Ελαιουργιῶν ‘Ιω. Σ. Καραμάνος, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ‘Ελληνοαγιοπυττικοῦ Συνδέσμου Ι. Πετρίδης καὶ ἄλλοι.

Καὶ αὐτὴ ἡ πανηγυρικὴ συμπαραστάσι συνεχίζεται καὶ στὰ ἐπόμενα τεῦχη, ἐδραϊώνοντας καὶ ἀναδεικνύοντας τὸ νέο περιοδικὸ, μεταξὺ τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς. ‘Η ἀπόσχεσι τοῦ ἐκδότου καὶ διευθυντοῦ του Σπ. Βοβολίνη, τὴν ὁποία ἔχει δώσει, μὲ τὸ πρῶτο ἀρθρο του τῆς συντάξεως, γίνεται πολὺ γρήγορα πραγματικότητα. ‘Η «Βιομηχανικὴ ‘Επιθεώρησης» ἀποβαίνει τὸ ἐγκυρο δημοσιογραφικὸ ὄργανο «... παρουσιάσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς τεχνικῆς πλευρᾶς αὐτῆς».

Τὰ δημοσιευόμενα στὶς σελίδες τῆς ἀρθρα ἀπευθύνονται βέβαια, κατὰ πρῶτο λόγῳ, στὸν βιομήχανο καὶ ἐπιχειρηματία καὶ ἐξετάζουν κυρίως τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἐμπορικὴ πλευρὰ τῶν ζητημάτων. Δὲν παραμελεῖται ὁμως καὶ ἡ ἄλλη πλευρά, ἡ τεχνικὴ, τῶν ὑπὸ διερεύνησι θεμάτων, ποῦ τὴν πραγματεύονται, μὲ ἀξιόλογες μελέτες, σημαίνοντες ἐπιστήμονες καὶ τεχνικοί, οἱ τότε κορυφαῖοι τῶν συγγενῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι συνεργάζονται καὶ ἐνισχύουν τὶς προσπάθειες τῆς «Βιομηχανικῆς ‘Επιθεώρησης».

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ»

Κατὰ τὰ πρῶτα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ περιοδικοῦ, μεταξὺ τῶν συνεργατῶν του, διακρίνονται, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν βιομηχάνων καὶ ἐπιχειρηματιῶν, ὁ Ν. Ι. Δέδες, πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Βιομηχάνων, ὁ Ι. Ε. Τερζάκης, πρόεδρος τῶν κλωστοϋφαντουργῶν, οἱ μεγάλοι βιομήχανοι Νικ. Κανελλόπουλος καὶ ‘Ανδρ. Χατζηκυριάκος, πολιτικοὶ καὶ ἄλλοι σημαίνοντες παράγοντες, ὅπως οἱ Λουκάς Κανακάρης Ροῦφος, ‘Αριστ. Σ. Σίδερης, Δ. Χατζόπουλος, Στ. Κωστόπουλος, Γ. Βουδούρης, Π. Βουρλούμης, Γ. Κ. Στρίγκος, Γ. Α. Καρτάλης, Δ. Ζάννος, οἱ Πρωθυπουργοὶ ‘Ανδρ. Μιχαλακόπουλος, Παν. Τσαλδάρης καὶ ‘Ιω. Μεταξᾶς, ὁ ναύαρχος ‘Αλεξ. Χατζηκυριάκος καὶ ἄλλοι πολλοί. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, τεχνικῶν καὶ χημικῶν, ἐπίσης ἐμφανίζονται τακτικά, μὲ ἐνδιαφέρονσά ἀρθρογραφία, πολλοί, καὶ μεταξὺ αὐτῶν, οἱ Χρ. Τσεκούρας, Δ. Μικέλης, ‘Αν. Χρηστομάνος, Γ. Σαραντίτης,

Ὁ Σπύρος Ἄντ. Βοβολίνης, ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης - διευθυντὴς τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως», ποὺ συμπληρώνει 44 χρόνια. (Φωτογραφία τοῦ 1934, ἔτους ἰδρύσεως τοῦ περιοδικοῦ).

Ἄριστ. Μακρῆς, Ἰ. Ζήσιμος, Ἄναστ. Κώνστας, Προκ. Ζαχαρίας, Σ. Παπανδρέου, Κων. Βέης, Ἄλεξ. Βουρνᾶζος, Δ. Φουντούλης, Κ. Νεῦρος, Δ. Δερλερές κ. ἄ.

Ἡ «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις», ποὺ κυκλοφορεῖ σὲ μὴ-νιαῖα πολυσέλιδα τεύχη μεγάλου σχήματος, δὲν εἶχε, βέβαια, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια της, τὴν σημερινή της ἄρτια τυποτεχνικὴ ἐμφάνισι, μολοντοῦ ἦταν καὶ τότε ἓνα περιοδικὸ καλοτυπωμένο. Ἀντίθετα ἱκανοποιούσε ἀπόλυτα, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά της, καὶ ἐπιβαλλόταν γιὰ τὸ κύρος καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ περιεχομένου της. Ἐκτός ἀπὸ τὴ σοβαρότητα τῆς ἀρθρογραφίας της, ἡ σύνταξι της, μὲ τὶς τακτικὲς στήλες ποὺ καθιέρωσε, τὶς χαρακτηριστικὰ μὲ τὶς ἐπικεφαλίδες τους, «Σημειώματα» καὶ «Ζητήματα», ἔπαιρνε συγκεκριμένη θέση ἐπάνω στὰ παρουσιαζόμενα προβλήματα τῆς βιομηχανίας καί, μὲ τὴν κατὰ βάθος διερεύνησι τους καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ κριτικὴ τους, ὑπεδείκνυε τὴ «γραμμὴ» τῆς πολιτικῆς ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῆ.

Συνεχῶς ἀνοδικὴ ἦταν πάντα, κατὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια —καὶ παρὰ τὶς μύριες δυσχέρειες ποῦ, σὰν πρωτοπόρος, ἀντιμετώπιζε ὁ ἐκδότης της— ἡ πορεία τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως», μέχρις ὅτου ἡ ἐμπλοκὴ τῆς Ἑλλάδος στὸν μεγάλο πόλεμο, ἀπὸ τὸ 1940 καὶ ὕστερα, εἶχε καὶ γιὰ κείνην τὸν ἀντικτυπὸ της. Ἡ στράτευσι τοῦ διευθυντοῦ τῆς Σπ. Βοβολίνης καὶ κατοπινὸ τραυματισμὸς του στὸ Ἄλβανικὸ μέτωπο τὸν ἀπομάκρυναν ἐπὶ ἓνα διάστημα ἀπὸ τὴ σύνταξι της. Τὸν ἀναπλήρωσε τότε στὴ διεύθυνσι ὁ ἐκ τῶν συνεργατῶν καὶ φίλων τῶν Λάζ. Πηναγιόγλου, χημικὸς κατὰ τὴν ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἐξέχων ἐπίσης δημοσιογραφία. Εἶναι ἐκεῖνος ποῦ, λίγο ἀργότερα, κατὰ τὴν Κατοχὴ, μαζῆ μὲ τὸν Κωνστ. Ἄντ. Βοβολίνη καὶ τὸν Ἰ. Μήλιο, ἀγωνίζονταν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, ἐκδίδοντας τὴν παράνομη ἐθνικὴ ἐφημερίδα «Ἑλληνικὸν Αἷμα», ποὺ τυπωνόταν στὸ γνωστὸ, ἱστορικὸ τυπογραφεῖο τοῦ Γ. Ξένου.

Ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος καὶ ἡ δραματικὴ περίοδος τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ποῦ τὸν διαδέχεται, περιορίζουν φυσικὰ καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως». Τὰ τεύχη της κυκλοφοροῦν ὀλιγοσέλιδα, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδονται τακτικὰ καὶ νὰ περιέχουν πάντα ὀλίγη ἀλλὰ ἐκλεκτὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα ὕλη. Τὴν ἀπασχολοῦν θέματα μεγάλου, γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἐνδιαφέροντος, ὅπως τὸ περί ἄρτου καὶ ἀμυλωδῶν οὐσιῶν τοῦ Δ. Φουντούλη, τὸ περί ἀεριογόνων

ζύλου καὶ ξυλανθράκων τοῦ Ἰ. Ζησίμου καὶ ἄλλα. Καὶ ἀργότερα, μεταξὺ τῶν πολλῶν, ἀσχολεῖται μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἀκολουθητέας, μετὰ τὸν πόλεμο, ἐνεργειακῆς πολιτικῆς, μὲ τὸ ἐπιβαλλόμενο ὅπως προγραμματισθῆ ὁδικὸ δίκτυο τῆς Χώρας, μὲ τὴν σκοπιμότητα τῆς ἠλεκτροκινήσεως τῶν σιδηροδρόμων μας καὶ μὲ ἄλλα ἀναφερόμενα στὶς μεταπολεμικὲς προοπτικὲς γιὰ τὸν τόπο.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Μετὰ τὸ 1945 καὶ ἕως τὸ 1950, ἔτος μέχρι τὸ ὅποιο φθάνει ἡ παροῦσα ἰδικὴ μας ἔρευνα, τὸ περιοδικὸ συνεχῶς ἐξελίσσεται καὶ πλουτίζεται, κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων τῶν τευχῶν του, τὴν τυποτεχνικὴ του ἐμφάνισι, τὸ κύρος τῶν συνεργατῶν του καὶ τὴν ποικιλία καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς δημοσιευμένης ὕλης του. Ἐπίσης συνεχίζονται οἱ ἀγῶνες τῆς σύνταξός του, μὲ τὰ «Σημειώματα» καὶ τὴν ἄλλη ἀρθρογραφία της, γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσι καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν σωστὴ ἐκ μέρους τοῦ κράτους ἀντιμετώπισι καὶ ἐνίσχυσι, τῆς βιομηχανίας μας, ἡ ὅποια, μετὰ τὸν πόλεμο, ἔχει γρήγορα ἀρχίσει νὰ σημειῶνῃ μεγάλα βήματα προόδου, ὥστε βάσιμα νὰ προβλέπεται πὼς σύντομα ἡ πατρίδα μας θὰ καταλάβῃ μιὰ θέση μεταξὺ τῶν ἄλλων βιομηχανικῶν χωρῶν τοῦ κόσμου.

Κατὰ τὴ νέα αὐτὴ περίοδο τοῦ περιοδικοῦ, ἀπὸ τὶς στήλες του, ἐκτός τῶν σημαίνοντων οἰκονομικῶν παραγόντων τῆς ἐποχῆς, δίνουν τὸ «παρὸν», μὲ πολλὰ ἐνδιαφέρουσες μελέτες, καὶ πολλοὶ χημικοὶ καὶ ἄλλοι τεχνικοὶ, ὥστε ἡ ἀποστολὴ του, ὡς μέσου διαφωτίσεως, προβολῆς καὶ προαγωγῆς τῆς βιομηχανίας, νὰ συμπληρώνεται καὶ νὰ ὁλοκληρώνεται Ἡ ἀρθρογραφία τῶν παλαιῶν καὶ νέων, τῆς κατηγορίας αὐτῆς, συνεργατῶν, εἶναι συστηματικὴ καὶ πολὺ ἐξονυχιστικὴ. Μεταξὺ αὐτῶν καταλέγονται οἱ καθηγηταὶ Προκ. Ζαχαρίας καὶ Ἄλεξ. Βουρνᾶζος καὶ οἱ Ἄναστ. Κώνστας, Ἄδ. Δερλερές, Ἡλ. Γούναρης, Θ. Ραυτόπουλος, Ν. Σίδερης, Δ. Δημόπουλος, Σ. Κατακουζηνὸς καὶ ἄλλοι.

Σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ξεχωριστὰ στοιχεῖα, ποῦ δίνουν τὸ μέτρο τῆς ἐπιτυχίας τῆς «Βιομηχανικῆς Ἐπιθεωρήσεως», ἀλλὰ καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς προσφορᾶς της στὴν πρόοδο τοῦ τόπου μας, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθῆ τοῦτο, ποῦ ἐπισημαίνεται καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐκδόσεώς της μέχρι σήμερα: Ἡ παρουσίαι ἀπὸ τὶς σελίδες της πρωτοποριακῶν καὶ (συχνὰ) ρηζικελεύθων μελετῶν καὶ προτάσεων-λύσεων γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι σημαντικῶν οἰκονομικοτεχνικῶν προβλημάτων τῆς Χώρας, προτάσεων-λύσεων ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένων καὶ μεμελιωμένων (π.χ. ζεῦξις στενοῦ Ρίου-Ἀντιρρίου, δημιουργία τῆς πλωτῆς ὁδοῦ Δουνάβεως - Ἀξιοῦ, ἐξοικονόμησι ἐνεργείας, προστασία τοῦ περιβάλλοντος κ. ἄ.) ποῦ διατυπώθηκαν ἀπὸ τὴν «Βιομηχανικὴν Ἐπιθεώρησιν», πολλὰ χρόνια πρὶν ἔλθουν στὸ «προσχῆνιο» τοῦ δημόσιου ἐνδιαφέροντος τὰ ἀντίστοιχα ζητήματα. Ἀπὸ τὶς προτάσεις αὐτές, ἄλλες υἱοθετήθηκαν καὶ ἐφαρμόστηκαν ἀπὸ τὸ κράτος (συχνὰ μετὰ παρέλευσι πολλῶν ἐτῶν...), ἐνῶ ἄλλες ἤδη παρουσιάζονται σὰν τωρινὲς «ἀνακαλύψεις» καὶ εὐρήματα τῶν ἀρμοδίων ἢ ἄλλων...

Θὰ πρέπει, ἀκόμη, νὰ σημειωθῆ ὅτι μετὰ τὰ πρῶτα χρόνια κυκλοφορίας της —καὶ κυρίως μεταπολεμικὰ— ἡ «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις» διεύρυνε τὸ ἀντικείμενο τῶν ἐνδιαφερόντων της, καλύπτοντας μὲ τὴν ἀρθρογραφία, τὴν εἰδησεογραφία, καὶ τὰ σχόλια της ὄχι μόνον ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, πέραν τῆς βιομηχανίας (ναυτιλία, τουρισμὸς, γεωργία κ.λ.), ἀλλὰ καὶ θέματα γενικώτερα (κοινωνικά, ἐπιστημονικά, πνευματικά), ποῦ ἀναφέρονται στὴν ἐξέλιξι τοῦ τόπου μας.

Ἡ «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις» συνεχίζει πάντοτε, μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἐπικαιρότητα τῆς ὕλης της, μὲ τὴν μάχητικότητά της καὶ μὲ τὴν ἐγκυρότητα καὶ ἀντικειμενικότητα τῆς ἀδέσμευτης γνώμης της, τὴ μεγάλη γιὰ τὴν βιομηχανία μας ἀποστολὴ της, καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ τόπου —καὶ εἶναι ἀκόμη, σὰν ἐκδοσι, ὑποδειγματικὴ γιὰ τὴν τυποτεχνικὴ τῆς τελειότητα καὶ καλαισιωθία. Κατέχει, ἀπὸ κάθε πλευρὰ, μιὰ ἐξέχουσα θέση στὸν χῶρο τῶν οἰκονομικῶν καὶ τεχνικῶν Τύπων, διανύοντας σήμερα τὸ 44ον ἔτος τῆς τόσο γόνιμης σταδιοδρομίας της, μὲ ἐκδότῃ - διευθυντῇ τὸν πάντα ἀκάματο Σπύρο Ἄντ. Βοβολίνη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΑΝΔΗΛΗΣ